

Ionel CORDOVAN
(coordonator)

Daniela Viorica ROXIN Ramona Elena VARGA Claudia Denisa BALOGH

Ghid pentru predarea și învățarea limbii rromani

anul V de studiu

5

Oradea
2024

Ionel CORDOVAN
(coordonator)

Daniela Viorica ROXIN

Ramona Elena VARGA

Claudia Denisa BALOGH

**Ghid pentru predarea și
învățarea limbii rromani -
anul V de studiu**

**Oradea
2024**

Autori:

- ✓ Prof. Ionel CORDOVAN (coordonator), inspector școlar pentru minoritatea rromă în cadrul Inspectoratului Școlar Județean Bihor;
- ✓ Prof. Daniela Viorica ROXIN, profesoară de limba rromani la Școala Gimnazială nr. 2 Tămașda;
- ✓ Prof. Ramona Elena VARGA, profesoară de limba rromani la Școala Gimnazială nr. 1 Bălnaca;
- ✓ Prof. Claudia Denisa BALOGH, profesoară de limba rromani la Școala Gimnazială „Puiu Sever” Ineu.

Avizare:

- ✓ Acest ghid a fost avizat de către *Consiliul Consultativ al disciplinei limba rromani maternă* de la nivelul Inspectoratului Școlar Județean Bihor

Colecție:

- ✓ Prezenta lucrare face parte din colecția „Rromani Didaktika”, regăsită pe pagina web edubh.ro, la secțiunea RED-uri – LIMBA RROMANI;
- ✓ Grupul de facebook „limba rromani anul 5 de studiu”;
- ✓ Canalul de youtube „Rromani Didaktika”.

Tipărire:

- ✓ Tiparul a fost realizat la Print Expert Oradea

ISBN: 978-973-0-41198-0

Cuprins

Cuvânt înainte	5
Structura anului școlar 2024-2025	6
Aplicarea structurii anului școlar 2024-2025	9
Planuri cadru pentru învățământul gimnazial	11
Programa școlară pentru clasa a V-a / anul V de studiu	20
Proiectarea didactică	40
Evaluare inițială	50
Fișe de lucru	61
Prezentarea demersului didactic integrat	75
I. PALEM KA-I ŠKÒLA	76
1.1. Palem ka-i škòla	77
1.2. And-i bar e školaqi	79
1.3. O manuś thaj pesqe korposqe riga	81
1.4. And-e klasaqi sàla	85
1.5. O suno e kakosqo Angel	88
1.6. E meripnaça and-e jakha (I)	91
1.7. E meripnaça and-e jakha (II)	95
1.8. So žanas andar amaro folklòro?	98
1.9. Rekapitulàcia	101
1.10. Evaluàcia	105
II. E RROMANE SPIRITUÀLO VALÒRE	109
2.1. I cìviko aj i maškarkulturalikani edukàcia	110
2.2. O Baro Svùnto Gèorge	114
2.3. O Matèò Maximoff	116
2.4. O khandino čhavo	120
2.5. I žàmba	123
2.6. I duti	125
2.7. Rekapitulàcia	128
2.8. Evaluàcia	132

III.E RROMANE SPIRITUÀLO VALÒRE	136
3.1. O sumnakutno lil vaś o kisorro	137
3.2. I profèsia	139
3.3. O rrom mardo	142
3.4. E kermusesq̃i pori	144
3.5. O Źuvalo, o Piśomalo thaj o xer	147
3.6. Rekapitulàcia	151
3.7. Evaluàcia	155
IV.E MANUŚA THAJ E ŽIVUTRE	159
4.1. O śagar	160
4.2. I balval	163
4.3. Traden le rrom	166
4.4. Rekapitulàcia	169
4.5. Evaluàcia	173
V. E RROMA E RUMUNIAθAR	177
5.1. I famìlia	178
5.2. O biamalipen	180
5.3. Koncèrto vaś i violina vi śtar mulenqe moxtona	183
5.4. E rroma e Rumuniaθar	187
5.5. Me xramosarav jekh lil	190
5.6. E càle le romenqe	193
5.7. O raj Qujote vi o Sancho	196
5.8. Rekapitulàcia	198
5.9. Evaluàcia	202
Bibliografie	206

Cuvânt înainte

Ghidul pentru predarea și învățarea limbii rromani - anul V de studiu este al patrulea dintr-o serie de cinci ghiduri metodice, realizate de o echipă de profesori de limba rromani din județul Bihor, începând cu anul 2021, din necesitatea adaptării demersului didactic la provocările predării on-line.

Lucrarea cuprinde elemente de ghidare a demersului didactic, *structura anului școlar, aplicarea structurii anului școlar la nivelul unității de învățământ, planul cadru, programa școlară, proiectarea didactică*, elemente care facilitează organizarea unui demers didactic integrat și personalizat, după specificul disciplinei și nevoile de învățare ale elevilor.

Ghidul se evidențiază prin propunerea unui demers didactic integrat, permițând o transpunere logică a programei școlare și a manualului școlar în procesul de predare – învățare - evaluare. Așadar, textele suport propuse sunt explorate prin explicarea și traducerea cuvintelor și expresiilor necunoscute, traducerea acestor texte suport, propunerea de răspunsuri la întrebările formulate pentru textele literare din manual.

Sunt prezentate rezolvări model pentru evaluarea inițială, exercițiile recapitulative și itemii de evaluare de la sfârșitul celor patru unități de învățare, aspecte relevante în realizarea unei evaluări obiective, dar și a unei autoevaluări realizată de elevi.

Fișele de lucru elaborate pentru unitatea I de învățare sunt prezentate într-o manieră practică, cu un design atractiv, fiind complementare metodei prezentată în manualul școlar.

În aplicarea acestei abordări didactice integrate recomandăm utilizarea acestor resurse educaționale deschise împreună cu cele prezentate pe canalul de youtube „Rromani Didaktika” (citire model) și pe pagina web edubh.ro, la secțiunea RED-uri – LIMBA RROMANI.

Un profesor bun de limba rromani știe să își adapteze demersul didactic la nevoile de învățare ale elevilor, se pregătește și se informează continuu, utilizează strategii didactice variate, pune pasiune în ceea ce face, este mentorul elevilor săi, inspirându-i pentru transpunerea cunoștințelor în abilități și atitudini comportamentele care se reflectă în dezvoltarea personală a elevilor săi.

Ionel Cordovan,
Oradea,
30 octombrie 2024

Ordinul nr. 3694/2024
privind structura anului școlar 2024-2025

Având în vedere:

- prevederile art. 115 alin. (2) lit. r) din Legea învățământului preuniversitar nr. 198/2023, cu modificările și completările ulterioare;
 - Referatul de aprobare nr. 3.202 din 27.12.2023 referitor la proiectul de Ordin al ministrului educației privind structura anului școlar 2024-2025,
- în baza prevederilor art. 13 alin. (3) din Hotărârea Guvernului nr. 369/2021 privind organizarea și funcționarea Ministerului Educației, cu modificările și completările ulterioare,

ministrul educației emite prezentul ordin.

Art. 1. - (1) **Anul școlar 2024-2025** începe la data de 1 septembrie 2024, se încheie la data de 31 august 2025 și are o **durată de 36 de săptămâni** de cursuri. Cursurile anului școlar 2024-2025 încep la data de 9 septembrie 2024.

(2) Prin excepție de la prevederile alin. (1) se stabilesc următoarele:

- a) pentru clasele a XII-a zi, a XIII-a seral și frecvență redusă, anul școlar are o durată de 34 de săptămâni de cursuri și se încheie la data de 6 iunie 2025;
- b) pentru clasa a VIII-a, anul școlar are o durată de 35 de săptămâni de cursuri și se încheie la data de 13 iunie 2025;
- c) pentru clasele din învățământul liceal - filiera tehnologică, cu excepția claselor prevăzute la lit. a) și pentru clasele din învățământul profesional, anul școlar are o durată de 37 de săptămâni de cursuri și se încheie la data de 27 iunie 2025;
- d) pentru clasele din învățământul postliceal, durata cursurilor este cea stabilită prin planurile-cadru de învățământ în vigoare.

Art. 2. - (1) Anul școlar 2024-2025 se structurează, pe intervale de cursuri și intervale de vacanță, astfel:

a) intervale de cursuri:

- de luni, 9 septembrie 2024, până vineri, 25 octombrie 2024;
- de luni, 4 noiembrie 2024, până vineri, 20 decembrie 2024;
- de miercuri, 8 ianuarie 2025, până vineri, 7 februarie 2025, respectiv vineri, 14 februarie 2025, sau vineri, 21 februarie 2025, după caz, la decizia inspectoratelor școlare județene/al municipiului București, în urma consultărilor cu beneficiarii primari ai educației, cu părinții/reprezentanții legali ai acestora și cu cadrele didactice, realizate la nivelul unităților de învățământ;
- de luni, 17 februarie 2025, respectiv luni, 24 februarie 2025, sau luni, 3 martie 2025, la decizia inspectoratelor școlare județene/al municipiului București, după caz, până joi, 17 aprilie 2025;
- de luni, 28 aprilie 2025, până vineri, 20 iunie 2025;

b) intervale de vacanță:

- de sâmbătă, 26 octombrie 2024, până duminică, 3 noiembrie 2024;
- de sâmbătă, 21 decembrie 2024, până marți, 7 ianuarie 2025;
- o săptămână, la decizia inspectoratelor școlare județene/al municipiului București, în perioada 10 februarie- 2 martie 2025;
- de vineri, 18 aprilie 2025, până duminică, 27 aprilie 2025;
- de sâmbătă, 21 iunie 2025, până duminică, 7 septembrie 2025.

(2) Fiecare unitate de învățământ comunică beneficiarilor primari ai educației și părinților/reprezentanților legali ai acestora, până la data de 1 aprilie 2024, structura detaliată a anului școlar, cu includerea deciziilor pentru elementele flexibile ale acestuia.

Art. 3. - În zilele nelucrătoare/de sărbătoare legală prevăzute de lege și de contractul colectiv de muncă aplicabil nu se organizează cursuri.

Art. 4. - (1) Programul național „Școala altfel” și Programul „Săptămâna verde” se desfășoară în perioada 9 septembrie 2024-30 mai 2025, în intervale de câte 5 zile consecutive lucrătoare, a căror planificare se află la decizia unității de învățământ. Derularea celor două programe se planifică **în intervale de cursuri diferite**.

(2) La clasele din învățământul liceal - filiera tehnologică și din învățământul profesional, în perioadele dedicate programelor „Școala altfel” și „Săptămâna verde” se organizează activități de instruire practică, urmărind și scopul acestor programe.

(3) La clasele din învățământul postliceal, în perioadele dedicate programelor „Școala altfel” și „Săptămâna verde” se organizează activități de instruire practică.

Art. 5. - În situația suspendării cursurilor conform Regulamentului-cadru de organizare și funcționare a unităților de învățământ preuniversitar, măsurile privind parcurgerea integrală a programei școlare prin modalități alternative stabilite de consiliul de administrație al unității de învățământ nu se dispun în perioada vacanțelor școlare.

Art. 6. - Calendarul examenelor/evaluărilor naționale, al examenelor de absolvire, respectiv de certificare/atestare a calificării profesionale/a competențelor, precum și calendarul admiterii în clasa a IX-a se aprobă prin ordine distincte ale ministrului educației.

Art. 7. - (1) În situații deosebite, bine fundamentate, în funcție de condițiile climaterice locale speciale și de specificul școlii, inspectoratele școlare pot aproba, cu avizul Ministerului Educației, la cererea conducerii unităților de învățământ, modificări ale structurii anului școlar stabilite prin prezentul ordin.

(2) Pentru unitățile de învățământ militar preuniversitar din sistemul de apărare, ordine publică și securitate națională, în funcție de specificul școlii și de specificul specializării/armei, Ministerul Apărării Naționale, Ministerul Administrației și Internelor, Ministerul Justiției și alte instituții cu atribuții în domeniile apărării, ordinii publice și securității naționale pot aproba, cu avizul Ministerului Educației, la cererea conducerii unităților de învățământ, modificări ale structurii anului școlar stabilite prin prezentul ordin.

(3) Solicitarea de modificare a structurii anului școlar pentru situațiile menționate la alin. (1) se face după consultarea consiliului reprezentativ al părinților din unitatea/unitățile de învățământ respectivă/respective.

(4) Aprobarea modificării structurii anului școlar, menționată la alin. (1) și (2), se acordă în condițiile asigurării parcurgerii integrale a programei școlare, precum și a posibilității ca toți elevii să participe, fără restricții, la examenele și evaluările naționale.

Art. 8. - Direcțiile de specialitate din cadrul Ministerului Educației, inspectoratele școlare și unitățile de învățământ preuniversitar duc la îndeplinire prevederile prezentului ordin.

Art. 9. - Prezentul ordin se publică în Monitorul Oficial al României, Partea I.

Ministrul educației,
Ligia Deca

București, 1 februarie 2024.

Nr. 3.694.

APLICAREA STRUCTURII ANULUI ȘCOLAR 2024-2025

PROGRAMUL NAȚIONAL „ȘCOALA ALTFEL” ȘI PROGRAMUL „SĂPTĂMÂNA VERDE”

Intervalul propus în structura anului școlar	Intervalul selectat la nivelul unității de învățământ
Programul național „Școala altfel” și Programul „Săptămâna verde” se desfășoară în perioada 09 septembrie 2024—30 mai 2025, în intervale de câte 5 zile consecutive lucrătoare, a căror planificare se află la decizia unității de învățământ. Derularea celor două programe se planifică în intervale de cursuri diferite.	1. „ȘCOALA ALTFEL” ✓ Modulul/ intervalul ✓ Perioada 2. „SĂPTĂMÂNA VERDE” ✓ Modulul/ intervalul ✓ Perioada

MODULE/ INTERVALE DE CURS

Modulul/ intervalul de cursuri conform structurii anului școlar	Modulul/ intervalul de cursuri aplicat la nivelul unității de învățământ
Modulul/ intervalul de cursuri 1 09 septembrie – 25 octombrie 2024 7 săptămâni X 4 ore = 28 ore	Modulul/ intervalul de cursuri 1 09 septembrie – 2024 săptămâni X 4 ore = ore
Modulul/ intervalul de cursuri 2 4 noiembrie – 20 decembrie 2024 7 săptămâni X 4 ore = 28 ore	Modulul/ intervalul de cursuri 2 – 2024 săptămâni X 4 ore = ore
Modulul/ intervalul de cursuri 3 8 ianuarie – 7/ 14/21 februarie 2025 6 săptămâni X 4 ore = 24 ore	Modulul/ intervalul de cursuri 3 – 2025 săptămâni X 4 ore = ore
Modulul/ intervalul de cursuri 4 17/24 februarie/ 3 martie – 17 aprilie 2025 8 săptămâni X 4 ore = 32 ore	Modulul/ intervalul de cursuri 4 – 2025 săptămâni X 4 ore = ore
Modulul/ intervalul de cursuri 5 28 aprilie – 20 iunie 2025 8 săptămâni X 4 ore = 32 ore	Modulul/ intervalul de cursuri 5 – 2025 săptămâni X 4 ore = ore

INTERVALE DE VACANȚĂ

<i>Intervalul de vacanță conform structurii anului școlar</i>	<i>Intervalul de vacanță aplicat la nivelul unității de învățământ</i>
La finalul modulului/ intervalului de cursuri 1 <i>26 octombrie – 03 noiembrie 2024</i>	La finalul modulului/ intervalului de cursuri 1 <i>26 octombrie – 03 noiembrie 2024</i>
La finalul modulului/ intervalului de cursuri 2 <i>21 decembrie 2024 – 07 ianuarie 2025</i>	La finalul modulului/ intervalului de cursuri 2 <i>21 decembrie 2024 – 07 ianuarie 2025</i>
La finalul modulului/ intervalului de cursuri 3 o săptămână în perioada <i>10-16 februarie 2025</i> <i>17-23 februarie 2025</i> <i>24 februarie – 02 martie 2025</i>	La finalul modulului/ intervalului de cursuri 3 <i>... februarie – 2025</i>
La finalul modulului/ intervalului de cursuri 4 <i>18 aprilie – 27 aprilie 2025</i>	La finalul modulului/ intervalului de cursuri 4 <i>18 aprilie – 27 aprilie 2025</i>
La finalul modulului/ intervalului de cursuri 5 <i>21 iunie – 07 septembrie 2025</i>	La finalul modulului/ intervalului de cursuri 5 <i>21 iunie – 07 septembrie 2025</i>

PLANIFICAREA VACANȚEI DIN PERIOADA 10 FEBRUARIE 2025 – 2 MARTIE 2025

Perioada	Județul
<i>10-16 februarie 2025</i>	BN
<i>17-23 februarie 2025</i>	AG, B, BH, BR, B, BZ, CJ, CL, CS, DB, GJ, GR, HD, IF, IL, MH, OT, PH, SJ, TR, TM, VN, VS, VL
<i>24 februarie – 02 martie 2025</i>	AB, AR, BC, BT, BV, CT, CV, DJ, GL, HR, IS, MM, MS, NT, SM, SB, SV, TL

**Planuri cadru
pentru învățământul gimnazial**

*

**E plànurǎ kàdro
vaś o gimnazìalo siklövìpen**

CABINET MINISTRU

ORDIN

**privind aprobarea planurilor-cadru de învățământ pentru învățământul
gimnazial**

În conformitate cu prevederile Legii educației naționale nr. 1/2011, cu modificările și completările ulterioare,

În conformitate cu prevederile Ordinului ministrului educației naționale nr. 3.593/2014 pentru aprobarea Metodologiei privind elaborarea și aprobarea curriculumului școlar - planuri-cadru de învățământ și programe școlare,

În temeiul Hotărârii Guvernului nr. 44/2016 privind organizarea și funcționarea Ministerului Educației Naționale și Cercetării Științifice,

MINISTRUL EDUCAȚIEI NAȚIONALE ȘI CERCETĂRII ȘTIINȚIFICE

emite prezentul ordin:

Art. 1. Se aprobă Nota de fundamentare a planurilor-cadru pentru învățământul gimnazial, prevăzută în anexa nr. 1, care face parte integrantă din prezentul ordin.

Art. 2. Se aprobă Planul-cadru de învățământ pentru învățământul gimnazial, clasele a V-a - a VIII-a, prevăzut în anexa nr. 2, care face parte integrantă din prezentul ordin.

Art. 3. Se aprobă Planul-cadru de învățământ pentru învățământul gimnazial cu predare în limbile minorităților naționale și pentru învățământul gimnazial pentru școlile sau clasele cu elevi aparținând minorităților naționale care studiază în limba română, prevăzut în anexa nr. 3, care face parte integrantă din prezentul ordin.

Art. 4. Se aprobă Planul-cadru de învățământ pentru învățământul gimnazial cu program integrat și suplimentar de artă - muzică, prevăzut în anexa nr. 4, care face parte integrantă din prezentul ordin.

Art. 5. Se aprobă Planul-cadru de învățământ pentru învățământul gimnazial cu program integrat și suplimentar de artă - coregrafie, prevăzut în anexa nr. 5, care face parte integrantă din prezentul ordin.

Art. 6. Se aprobă Planul-cadru de învățământ pentru învățământul gimnazial cu program integrat și suplimentar de artă - arte vizuale, prevăzut în anexa nr. 6, care face parte integrantă din prezentul ordin.

Art. 7. Se aprobă Planul-cadru de învățământ pentru învățământul gimnazial cu program sportiv integrat, prevăzut în anexa nr. 7, care face parte integrantă din prezentul ordin.

Art. 8. Planurile-cadru de învățământ aprobate prin prezentul ordin se aplică începând cu anul școlar 2017 - 2018, la clasa a V-a, începând cu anul școlar 2018 - 2019, la clasa a VI-a, începând cu anul școlar 2019 - 2020, la clasa a VII-a, iar din anul 2020 - 2021, la clasa a VIII-a.

Art. 9. (1) În anul școlar 2016-2017, la clasele a V-a - a VIII-a, se aplică planurile-cadru de învățământ aprobate prin Ordinul ministrului educației și cercetării nr. 3.638/2001.)

(2) În anul școlar 2017 - 2018, la clasele a VI-a - a VIII-a, se aplică planurile-cadru de învățământ aprobate prin Ordinul ministrului educației și cercetării nr. 3.638/2001.)

(3) În anul școlar 2018 - 2019, la clasele a VII-a - a VIII-a, se aplică planurile-cadru de învățământ aprobate prin Ordinul ministrului educației și cercetării nr. 3.638/2001.)

(4) În anul școlar 2019-2020, la clasa a VIII-a, se aplică Planurile-cadru de învățământ aprobate prin Ordinul ministrului educației și cercetării nr. 3.638/2001.)

Art. 10. Direcția Generală Învățământ Preuniversitar, Direcția Minorități, Direcția Generală Management și Resurse Umane, Direcția Generală Buget-Finanțe, Centrul Național de Dezvoltare a Învățământului Profesional și Tehnic, Institutul de Științe ale Educației, inspectoratele școlare județene/al municipiului București, conducerile unităților de învățământ duc la îndeplinire prevederile prezentului ordin.

Art. 11. Prezentul ordin se publică în Monitorul Oficial al României, Partea I.

Ministru,

Adrian Curaj

București

Nr. 3.590

Data: 5 aprilie 2016

Plan-cadru de învățământ pentru învățământul gimnazial

Aria curriculară/disciplina		Clasa			
		V	VI	VII	VIII
I. Limbă și comunicare		8-10	8-10	9-11	8-10
Limba și literatura română	TC	4	4	4	4
Limba modernă 1		2	2	2	2
Limba modernă 2		2	2	2	2
Elemente de limbă latină și de cultură romanică		-	-	1	-
Opțional*	CDS	0-2	0-2	0-2	0-2
II. Matematică și științe ale naturii		5-7	8-10	10-12	9-11
Matematică	TC	4	4	4	4
Fizică		-	2	2	2
Chimie		-	-	2	2
Biologie		1	2	2	1
Opțional*	CDS	0-2	0-2	0-2	0-2
III. Om și societate		5-7	4-6	4-6	6-8
Educație socială**	TC	1	1	1	1
Istorie		2	1	1	2
Geografie		1	1	1	2
Religie		1	1	1	1
Opțional*	CDS	0-2	0-2	0-2	0-2
IV. Arte		2-4	2-4	2-4	2-4
Educație plastică	TC	1	1	1	1
Educație muzicală		1	1	1	1
Opțional*	CDS	0-2	0-2	0-2	0-2
V. Educație fizică, sport și sănătate		2-4	2-4	2-4	2-4
Educație fizică și sport	TC	2	2	2	2
Opțional*	CDS	0-2	0-2	0-2	0-2
VI. Tehnologii		2-4	2-4	2-4	2-4
Educație tehnologică și aplicații practice	TC	1	1	1	1
Informatică și TIC		1	1	1	1
Opțional*	CDS	0-2	0-2	0-2	0-2
VII. Consiliere și orientare		1-3	1-3	1-3	1-3
Consiliere și dezvoltare personală	TC	1	1	1	1
Opțional*	CDS	0-2	0-2	0-2	0-2
Opțional(e) integrat(e) la nivelul mai multor arii curriculare	CDS	1	1	1	1
Număr total de ore în TC		25	27	30	30
Număr total de ore în CDS***		1-3	1-3	1-3	1-4
Nr. minim - maxim de ore pe săptăm.		26-28	28-30	31-33	31-34

TC = trunchi comun; CDS = curriculum la decizia școlii

Plan-cadru de învățământ pentru învățământul gimnazial cu predare în limbile minorităților naționale și pentru învățământul gimnazial pentru școlile sau clasele cu elevi aparținând minorităților naționale care studiază în limba română

Aria curriculară/disciplină		Clasa			
		V	VI	VII	VIII
I. Limbă și comunicare		10-12	10-12	11-13	11-13
Limba și literatura română	TC	4	4	4	4
Limba maternă		4	4	4	4
Limbă modernă 1		2	2	2	2
Elemente de limbă latină și de cultură romanică		-	-	1	-
Opțional*	CDS	0-2	0-2	0-2	0-2
II. Matematică și științe ale naturii		5-7	8-10	10-12	9-11
Matematică	TC	4	4	4	4
Fizică		-	2	2	2
Chimie		-	-	2	2
Biologie		1	2	2	1
Opțional*	CDS	0-2	0-2	0-2	0-2
III. Om și societate		5-7	5-7	5-7	6-8
Educație socială**	TC	1	1	1	1
Istorie		2	1	1	2
Istoria și tradițiile minorităților		-	1	1	-
Geografie		1	1	1	2
Religie		1	1	1	1
Opțional*	CDS	0-2	0-2	0-2	0-2
IV. Arte		2-4	2-4	2-4	2-4
Educație plastică	TC	1	1	1	1
Educație muzicală		1	1	1	1
Opțional*	CDS	0-2	0-2	0-2	0-2
V. Educație fizică, sport și sănătate		2-4	2-4	2-4	2-4
Educație fizică și sport	TC	2	2	2	2
Opțional*	CDS	0-2	0-2	0-2	0-2
VI. Tehnologii		2-4	2-4	2-4	2-4
Educație tehnologică și aplicații practice	TC	1	1	1	1
Informatică și TIC		1	1	1	1
Opțional*	CDS	0-2	0-2	0-2	0-2
VII. Consiliere și orientare		1-3	1-3	1-3	1-3
Consiliere și dezvoltare personală	TC	1	1	1	1
Opțional*	CDS	0-2	0-2	0-2	0-2
Opțional(e) integrat(e) la nivelul mai multor arii curriculare	CDS	1	1	1	1
Număr total de ore în TC		27	30	33	32
Număr total de ore în CDS***		1-3	1-3	1-3	1-4
Nr. minim - maxim de ore pe săptăm.		28-30	31-33	34-36	33-36

TC = trunchi comun; CDS = curriculum la decizia școlii

NOTĂ:

* Elevii pot opta, într-un an de studiu, pentru 1 - 3 cursuri opționale (clasele V - VII) și 1 - 4 cursuri opționale (clasa a VIII-a), dintre care un opțional integrat la nivelul mai multor arii curriculare este obligatoriu.

A doua limbă modernă poate fi studiată în cadrul CDS.

** În cadrul acestei discipline vor fi studiate: la clasa a V-a *Gândire critică și drepturile copilului*, la clasa a VI-a *Educație interculturală*, la clasa a VII-a *Educație pentru cetățenie democratică* și la clasa a VIII-a *Educație economico-financiară*.

*** Curriculumul la decizia școlii (CDS) se constituie atât din opționale oferite la nivelul unității de învățământ, cât și din opționale oferite la nivel național. CDS este rezultatul unui proces real și transparent de consultare și negociere cu elevii și părinții acestora, cu alți actori la nivel comunitar și valorifică oportunități și nevoi specifice contextului cultural, social și economic local.

DIRECȚIA GENERALĂ EDUCAȚIE TIMPURIE,
ÎNVĂȚĂMÂNT PRIMAR ȘI GIMNAZIAL
DIRECȚIA MINORITĂȚI

Nr. 34/30. 01. 2018

Aprob,
MINISTRU,
Valentin POPA

AVIZAT,
SECRETAR DE STAT,
Ariana Oana BUCUR

AVIZAT,
SECRETAR DE STAT,
Irina Elisabeta KOVÁCS

Notă

privind aplicarea Planului-cadru de învățământ pentru învățământul gimnazial cu predare în limbile minorităților naționale și pentru învățământul gimnazial pentru școlile sau clasele cu elevi aparținând minorităților naționale care studiază în limba română, cf. Anexa 3 la OMENCS nr. 3590/ 05.04.2016

Potrivit prevederilor *Legii Educației Naționale nr. 1/ 2011* (LEN), art. 45 alin. (1) și (2), art. 46 alin. (7) și conform Anexei nr. 3 la OMENCS nr. 3590 din 05.04.2016, Limba și literatura maternă se studiază ca disciplină a Trunchiului comun (TC) cu un număr de 4 ore/săptămână, atât la predarea integrală în limba maternă, cât și la studierea orelor de limba maternă în școlile cu predarea în limba română.

Potrivit *Planului-cadru de învățământ pentru învățământul gimnazial cu predare în limbile minorităților naționale și pentru învățământul gimnazial pentru școlile sau clasele cu elevi aparținând minorităților naționale care studiază în limba română*, din Anexa 3 a OMENCS nr. 3590/ 05.04.2016, studiul *Limbii moderne 2* este asigurat prin Curriculumul la decizia școlii (CDS).

În acest context, *Limba modernă 2* poate fi studiată în cadrul CDS, aplicându-se integral programa școlară a *Limbii moderne 2*, parte a TC, cu un număr de două ore/săptămână, nefiind necesară elaborarea unei programe CDS care să parcurgă etapele avizării.

Direcția Generală Educație Timpurie, Direcția Minorități
Învățământ Primar
și Gimnazial

Director general,
Mihaela Tania IRIMIA

Inspector general,
Corina CEAMĂ

Director,
Alexandru SZEPEȘI

Consilier,
Gheorghe SARĂU

Institutul de Științe ale Educației

Director adjunct,
Magdalena BALICA

Inspector limba rromani,
Ionel CORDOVAN

ORDIN nr. 4.828 din 30 august 2018

pentru modificarea și completarea Ordinului ministrului educației naționale și cercetării științifice nr. 3.590/2016 privind aprobarea planurilor-cadru de învățământ pentru învățământul gimnazial

EMITENT: MINISTERUL EDUCAȚIEI NAȚIONALE

PUBLICAT ÎN: MONITORUL OFICIAL nr. 783 din 12 septembrie 2018

Data intrării în vigoare: 12 septembrie 2018

În conformitate cu prevederile art. 65 alin. (4) din Legea educației naționale nr. 1/2011, cu modificările și completările ulterioare, și ale art. 6 din Metodologia privind elaborarea și aprobarea curriculumului școlar - planuri-cadru de învățământ și programe școlare, aprobată prin Ordinul ministrului educației naționale nr. 3.593/2014,

în temeiul art. 12 alin. (3) din Hotărârea Guvernului nr. 26/2017 privind organizarea și funcționarea Ministerului Educației Naționale, cu modificările ulterioare,
ministrul educației naționale emite prezentul ordin.

ART. I

Ordinul ministrului educației naționale și cercetării științifice nr. 3.590/2016 privind aprobarea planurilor-cadru de învățământ pentru învățământul gimnazial, publicat în Monitorul Oficial al României, Partea I, nr. 446 din 15 iunie 2016, se modifică și se completează după cum urmează:

1. Începând cu anul școlar 2018-2019, la anexele nr. 2-6, la punctul VII, rubrica „Opțional(e) integrat(e) la nivelul mai multor arii curriculare” se modifică și va avea următorul cuprins:

„Opțional(e) integrat(e) la nivelul mai multor arii curriculare****	CDS	0-1	0-1	0-1	0-1”
---	-----	-----	-----	-----	------

2. La anexele nr. 2-7, rubrica „Opțional*” se modifică și se înlocuiește cu „Opțional”.

3. La anexele nr. 2-7, nota „*” se abrogă.

4. La finalul anexei nr. 2 se introduce o notă cu următorul cuprins:

„NOTĂ:

La clasele cu program de studiu intensiv al unei limbi moderne, disciplina se studiază 4 ore/săptămână astfel: 2 ore/săptămână prevăzute în trunchiul comun (TC) și 2 ore/săptămână din curriculumul la decizia școlii (CDS), aplicându-se programa școlară în vigoare la această disciplină.”

5. La finalul anexei nr. 3 se introduce o notă cu următorul cuprins:

NOTĂ:

Limba modernă 2 poate fi studiată în cadrul CDS cu o alocare de 2 ore/săptămână, aplicându-se programa școlară în vigoare la această disciplină."

6. La anexa nr. 4, la „Precizări privind aplicarea planului-cadru de învățământ pentru învățământul gimnazial cu program integrat și suplimentar de artă – muzică”, punctul 4 se modifică și va avea următorul cuprins:

„4. Începând cu anul școlar 2018-2019, la disciplina de studiu Instrument principal, în care se studiază un alt instrument decât pianul, orga, harpa, țambalul sau acordeonul, activitatea de predare este asigurată de un profesor de Instrument principal normat cu 3 ore/săptămână, precum și de un profesor corepetitor/acompaniament, normat cu „1/2 oră pe săptămână. Activitatea se desfășoară cu predare individuală; corepetiția începe cu cel de al doilea an de studiu al instrumentului.”

7. Începând cu anul școlar 2018-2019, la anexa nr. 7, la punctul VII, rubrica „Opțional(e) integrat(e) la nivelul mai multor arii curriculare“ se modifică și va avea următorul cuprins:

„Opțional(e) integrat(e) la nivelul mai multor arii curriculare****	CDS	0-1	0-1	0-1	0-1”
---	-----	-----	-----	-----	------

ART. II

Direcția generală educație timpurie, învățământ primar și gimnazial, Direcția minorități, Institutul de Științe ale Educației, Centrul Național de Evaluare și Examinare, inspectoratele școlare și unitățile de învățământ duc la îndeplinire prevederile prezentului ordin.

ART. III

Prezentul ordin se publică în Monitorul Oficial al României, Partea I.

Ministrul educației naționale,

Valentin Popa

București, 30 august 2018.

Nr. 4.828.

**Programa școlară pentru
clasa a V-a / anul V de studiu**

*

**I školutni progràma vaś i panzto klàsa /
o panzto siklövipnasqo berś**

Anexa nr. 3 la ordinul ministrului educației naționale nr. 3393 / 28.02.2017

MINISTERUL EDUCAȚIEI NAȚIONALE

Programa școlară

pentru disciplina

LIMBA ȘI LITERATURA MATERNĂ RROMANI

Clasa a V-a

București, 2017

Notă de prezentare

Programa școlară pentru disciplina *Limba și literatura maternă rromani* reprezintă oferta curriculară pentru clasa a V-a. Conform *planului-cadru de învățământ*, aprobat prin OMENCS nr. 3590/05.04.2016, limba și literatura maternă rromani are alocate 4 ore pe săptămână.

Concepția acestei programe are în vedere *Documentul de fundamentare a noului plan-cadru pentru gimnaziu (2016)*, *Recomandarea Parlamentului European și a Consiliului Uniunii Europene privind competențele-cheie din perspectiva învățării pe parcursul întregii vieți (2006/962/EC)* – document european de referință, instrument care susține necesitatea unui set de competențe-cheie care să îi permită viitorului cetățean să se adapteze în mod flexibil la o lume caracterizată prin schimbare rapidă și profundă interconectare, precum: comunicare în limba maternă, comunicare în limbi străine, competență digitală, a învăța să înveți, competențe sociale și civice, spirit de inițiativă și antreprenoriat, sensibilizare și exprimare culturală.

Programa de limba și literatura maternă rromani favorizează abordarea învățării din perspectivă inter- și transdisciplinară, conform prevederilor din *Legea educației naționale*, urmărind:

- înțelegerea faptelor de limbă și a coerenței lor structurale, pornind de la mecanismele esențiale de generare a mesajului în comunicare orală și scrisă;
- asigurarea controlului asupra uzului comunicării lingvistice în activități de ascultare, vorbire, lectură și scriere, în raport cu norma limbii rromani în vigoare;
- cunoașterea și înțelegerea elementelor fundamentale de ordin lexical și gramatical, comune limbii rromani și altor limbi de contact, într-o viziune sincronică;
- dobândirea unor competențe de lectură pe care elevii să le poată folosi în contexte diverse de viață în școală și în afara ei;
- asumarea valorilor etice și a idealurilor umaniste naționale și europene, definiții pentru omul modern, necesare propriei dezvoltări afective și morale, având ca reper modelul sociocultural contemporan.

Limba și literatura maternă rromani reprezintă o disciplină complexă, care cuprinde, în manieră integrată, trei componente:

- componenta lingvistică, aparținând științelor limbii, care asigură uzul corect și eficient al limbii;
- componenta interrelațională, aparținând științelor comunicării;
- componenta estetică și culturală, aparținând literaturii ca artă a cuvântului.

Componenta lingvistică asigură baza dezvoltării la elevi a competenței de comunicare, prin înțelegerea importanței codului lingvistic, esențial pentru comunicarea eficientă. Învățarea corectă și dirijată a normei limbii literare are un rol reglator pentru comunicarea corectă și nuanțată în limba rromani, având în vedere experiența de învățare a elevului, anterioară perioadei de școlaritate, când contactul copilului cu limba rromani este preponderant la nivel dialectal. Astfel, se dezvoltă componenta tranzitivă a comunicării, în raport de complementaritate cu cea

reflexivă, fapt care fundamentează conștientizarea identității de către fiecare elev și contribuie la dezvoltarea psihosocială și culturală armonioasă a acestuia. Totodată, raportarea continuă la normă, precum și înțelegerea variațiilor admise de aceasta asigură succesul în activitatea de învățare formală, nonformală și informală reflectată în complexitatea universului cognitiv al elevului.

Componenta interrelațională vizează dobândirea competenței de comunicare, în sens larg, bazată pe comunicarea orală sprijinită pe elemente de retorică, în corelare directă cu deprinderile de comportament comunicativ, dar și pe comunicarea scrisă, prin aplicarea, în manieră complementară, a procedurilor tradiționale și moderne de comunicare. Prin valorificarea acestei componente, disciplina *Limba și literatura maternă rromani* asigură conștientizarea de către elev a faptului că orice act de comunicare se bazează pe punerea în comun a informațiilor transmise prin mesaje de către toți participanții la procesul de comunicare și are ca efect imediat sporirea experienței cognitive individuale. Totodată, comunicarea impune și respectarea unor norme comportamentale care asigură starea de confort social și cultural, cu manifestare dincolo de mediul școlar și cu efect pe tot parcursul vieții.

Componenta estetică și culturală vizează sensibilizarea elevului, prin apelul la dimensiunea afectivă a personalității. Literatura deschide perspectiva unor alternative ficționale la modelul social, fiind, pentru elev, un spațiu al jocului de rol, care îi poate facilita inserția socială în viața de adult. Studiul literaturii vizează și modelarea universului cultural, respectând particularitățile fiecărui elev, tocmai prin posibilitatea pe care acesta o are de a selecta, prin lectură, modelele care i se potrivesc personalității și structurii sale temperamentale. Astfel, studiul fenomenului literar dezvoltă și stimulează creativitatea, contribuind substanțial la definirea individualității, ca expresie a libertății de receptare, și la conectarea acesteia la modelul social în care trăiește elevul.

Limba, ca instrument principal de organizare a gândirii, reunește sisteme interdependente de semne și simboluri a căror menire este crearea de sens, prin transmiterea de mesaje. Prin limbă, se construiește identitatea personală, dar și cea națională, a culturii de origine, precum și relațiile interpersonale, care favorizează participarea la viața socială sub multiplele ei fațete. Învățarea limbii rromani ca idiom matern începe de la naștere și continuă pe tot parcursul vieții, inclusiv în forma elevată, literară, fiind mijlocul de exprimare a gândurilor, a sentimentelor și a experienței personale.

Comunicarea lingvistică, într-o primă fază, în idiomul rrom matern, apoi în limba rromani comună – în cadru instituționalizat, școlar - este esențială în definirea mediului familial și afectiv, dând sens existenței socioculturale a fiecărui individ și asigurând conștiința identității rrome. Fiecare copil care vine la școală are abilități de comunicare în limba maternă sau/și într-o altă limbă, dar esențial este ca, în cadru instituționalizat, acesta să dobândească, în primul rând, achiziții fundamentale corecte privind comunicarea în limba rromani comună, care constituie cheia spre comunicarea cu vorbitorii romi ai diverselor dialecte din aria de răspândire românească și internațională, dar constituie și bază pentru achizițiile vizând alte limbi.

Prezenta programă asigură promovarea dezvoltării personale a elevului care studiază limba/ în limba rromani într-un cadru sociocultural largit. A dobândi competențe generale,

precum *a ști, a pune în aplicare, a avea atitudini și reacții adecvate* reprezintă o dimensiune semnificativă a demersului didactic prin care programa va fi aplicată în școală.

La nivel gimnazial, în cadrul învățământului obligatoriu, disciplina *Limba și literatura maternă rromani* oferă spațiul de construire corectă, complexă și armonioasă a personalității umane inserate diacronic în paradigma postmodernității, vizând - deopotrivă - perspectivele istorică, estetică și culturală prin care se redefinesc relația dintre persoană și universul exterior acesteia. Această disciplină de studiu construiește coerent relația dintre cultură, ca artefact și școală – ca instrument de transmitere a culturii, prin punerea la dispoziție a unei programe de gimnaziu caracterizate prin bogăție, recursivitate, interconexiuni și rigoare, valorificând teoria inteligențelor multiple și învățarea prin cooperare, într-o abordare interculturală și integrată a curriculumului.

Programa elaborată în contextul noii paradigme educaționale vizează:

- *împlinirea* idealului educațional al școlii românești derivat din idealul european al educației;
- *adecvarea* programei la arhetipul sociocultural național coroborat cu cel universal, prin corelarea tradiției cu viziunile novatoare;
- *corelarea cu programele pentru limba și literatura maternă din România și din alte țări.*

Programa școlară pentru disciplina *Limba și literatura maternă rromani* are următoarea structură:

- Notă de prezentare
- Competențe generale
- Competențe specifice și exemple de activități de învățare
- Conținuturi
- Sugestii metodologice

Programa, bazată pe *modelul comunicativ-funcțional*, recomandă valorificarea tuturor experiențelor de învățare ale elevilor, integrând cele trei dimensiuni ale educației (formală, nonformală și informală), ale căror interferențe favorizează dezvoltarea la elev a competențelor generale, prin intermediul celor specifice, asociate cu activități de învățare adecvate și aplicate la conținuturile propuse.

În concluzie, prin complexitatea structurală și de conținut, disciplina *Limba și literatura maternă rromani* contribuie la construirea și la dezvoltarea tuturor competențelor cheie, fiind fundamentul în definirea idealului educațional de tip european – *învățarea pe toată durata vieții*.

Competențe generale

- 1. Participarea la interacțiuni verbale în diverse situații de comunicare, prin receptarea și producerea textului oral**
- 2. Receptarea textului scris de diverse tipuri**
- 3. Redactarea textului scris de diverse tipuri**
- 4. Utilizarea corectă, adecvată și eficientă a limbii în procesul comunicării orale și scrise**
- 5. Manifestarea unui comportament empatic cultural și intercultural**

Competențe specifice și exemple de activități de învățare

1. Participarea la interacțiuni verbale în diverse situații de comunicare prin receptarea și producerea textului oral

1.1. Formularea ideilor principale și a temei din texte narative simple, monologate și dialogate

- *transcrierea unor cuvinte/ grupuri de cuvinte ilustrative pentru tema textului oral*
- *extragerea ideilor principale din diferite texte*

1.2. Identificarea unor informații esențiale și de detaliu, a intențiilor de comunicare explicite și/ sau a comportamentelor care exprimă emoții din texte narative, monologate sau dialogate

- *identificarea stărilor/ emoțiilor/ sentimentelor emițătorului din diferite texte*
- *completarea unor enunțuri date, referitoare la diferite aspecte, folosind cuvinte din textele ascultate*
- *identificarea elementelor nonverbale/ paraverbale care facilitează comunicarea, transferându-le în alte situații de comunicare*

1.3. Prezentarea orală, pe baza unor repere date de profesor, a unor informații și a unor idei, exprimând opinii, emoții și sentimente prin participarea la discuții pe teme familiare, de interes sau pornind de la textele ascultate/ citite

- *exerciții de ordonare cronologică a unor informații și idei dintr-un set de texte cu aceeași temă*
- *reluarea unei idei/ informații audiate*

1.4. Selectarea unor elemente paraverbale și nonverbale, în funcție de situația de comunicare

- *mimarea unei situații de comunicare*
- *completarea unei fișe de evaluare a comportamentului nonverbal pentru participanții la un dialog pe o temă familiar*

1.5. Realizarea unei interacțiuni verbale cu doi interlocutori, prin inițierea, menținerea, încheierea conversației/ discuției, folosind strategii simple de ascultare activă

- *construirea unei comunicări dialogate folosind formule specifice date*
- *continuarea unui dialog pe o temă dată*

1.6. Manifestarea unui comportament comunicativ politicos față de interlocutor(i) în interacțiunea față-în-față sau în cea mediată, prin gestionarea emoțiilor

- *exerciții de exprimare orală a ideilor, pornind de la texte citite/auzite*
- *completarea unor enunțuri cu elemente care să exprime manifestarea atenției și a empatiei față de interlocutori (de exemplu: formule de adresare, formule de politețe)*

1.7. Observarea comportamentelor și a atitudinilor comunicative, identificând aspectele pozitive și pe cele care necesită îmbunătățire, pe baza unor criterii simple oferite de profesor

- *exerciții de discriminare a mesajului unei comunicări în funcție de comportamentul diferit al interlocutorilor*
- *compararea comportamentelor interlocutorilor dintr-o secvență de film sau dintr-o imagine*

2. Receptarea textului scris de diverse tipuri

2.1. Identificarea informațiilor importante din texte continue, discontinue și multimodale

- *exerciții de lectură predictivă*
- *extragerea informațiilor esențiale și de detaliu dintr-un text continuu/discontinuu/multimodal*
- *imaginarea unei continuări a întâmplărilor narate*
- *exerciții ghidate de lectură a imaginii*
- *exerciții de identificare a elementelor importante din text, pe baza achiziționării și a ordonării noilor informații*

2.2. Identificarea informațiilor importante din texte continue, discontinue și multimodale

- *exerciții de lectură predictivă*
- *extragerea informațiilor esențiale și de detaliu dintr-un text continuu/discontinuu/multimodal*
- *imaginarea unei continuări a întâmplărilor narate*
- *exerciții ghidate de lectură a imaginii*
- *exerciții de identificare a elementelor importante din text, pe baza achiziționării și a ordonării noilor informații*

2.3. Identificarea temei și a ideilor principale din texte diverse

- *recunoașterea reperelor spațiale și temporale din texte diverse*
- *alcătuirea planului simplu de idei în funcție de tematica textului și de tipul acestuia*
- *exerciții de completare și de interpretare a unei grile de autoevaluare în vederea înțelegerii mesajului scris*
- *exerciții de ordonare cronologică a unor idei dintr-un text dat*
- *exerciții de lectură selectivă pentru desprinderea informațiilor esențiale și de detaliu dintr-un text citit pe baza unui organizator grafic*
- *exerciții de selectare și de ierarhizare a informațiilor relevante din textele literare sau nonliterare în vederea înțelegerii mesajului scris*

2.4. Formularea unui răspuns personal și/ sau a unui răspuns creativ pe marginea unor texte de diferite tipuri, pe teme familiare

- *reformularea unui mesaj din perspectiva emițător-receptor*
- *completarea spațiilor libere dintr-un dialog pe teme familiare*

2.5. Manifestarea interesului și a puterii de concentrare în timpul lecturii unor texte pe teme familiare

- *reluarea lecturii după criterii date*
- *extragerea dintr-un text a elementelor specifice, pentru a susține o opinie referitoare la informația asimilată*
- *observarea valorii expresive a părților de vorbire din textele abordate*

2.6. Observarea comportamentelor și a atitudinilor de lectură, identificând aspectele care necesită îmbunătățire

- *exerciții de citire fluentă și expresivă a textului scris*
- *antrenare în dialoguri simple, pe teme de interes, de tipul „întrebare – răspuns”, pentru a verifica dacă mesajul textului a fost înțeles*

3. Redactarea textului scris de diverse tipuri

3.1. Redactarea unui text scurt pe teme familiare, având în vedere etapele procesului de scriere și structurile specifice, pentru a comunica idei și informații sau pentru a relata experiențe trăite sau imaginate

- realizarea planului unei compuneri, urmând un model dat
- prezentarea unei scene narative dintr-o creație literară
- descrierea unui personaj/ persoană/ animal/ peisaj, folosind categorii gramaticale și semantice diferite
- exerciții de redactare a unei compuneri

3.2. Redactarea, individual și/ sau în echipă, a unui text simplu, pe o temă familiară, cu integrarea unor imagini, desene

- exerciții de asociere corespunzătoare text-imagine/ desen
- elaborarea, în echipă/ individual, a unei prezentări cu ajutorul noilor tehnologii
- exerciții de ilustrare a atitudinii/ emoției prin folosirea de emoticoane

3.3. Analizarea constantă a propriului scris/a unor texte diverse din punctul de vedere al corectitudinii, al lizibilității, al coerenței și al clarității

- exerciții de transcriere a unor scurte texte/ fragmente
- exerciții de dictare de scurte texte/ de fragmente/ autodictare, urmărind utilizarea semnelor de punctuație și de ortografie, în funcție de intenția de comunicare și de mesajul transmis

3.4. Observarea atitudinilor manifestate în procesul redactării unui text, identificând aspectele care necesită îmbunătățire

- identificarea atitudinii manifestate de un personaj în procesul redactării unui text, urmărind compararea cu propria atitudine

4. Utilizarea corectă, adecvată și eficientă a limbii în procesul comunicării orale și scrise

4.1. Utilizarea achizițiilor sintactice și morfologice de bază ale limbii rromani standard pentru înțelegerea și exprimarea corectă a intențiilor comunicative

- exerciții de completare a cuvintelor într-un text lacunar, pe baza regulilor de acces la cuvânt (întreruperi, suprapuneri, așteptarea rândului la cuvânt)
- exerciții de folosire a elementelor verbale, nonverbale și paraverbale adecvate contextului și scopului vizat (mesaje orale diverse, ficționale și nonficționale)

4.2. Aplicarea achizițiilor lexicale și semantice de bază, în procesul de înțelegere și de exprimare corectă a intențiilor comunicative

- povestirea unei întâmplări reale/ imaginare
- exerciții de precizare a sinonimelor, a antonimelor unor cuvinte date
- exerciții de identificare a sensurilor cuvintelor în funcție de context
- exerciții de utilizare corectă a normelor gramaticale, fonetice și lexicale în mesaje pe teme de interes în contexte familiare și nefamiliare
- traduceri ale unor unități frazeologice date

4.3. Monitorizarea propriei pronunții și scrieri și a pronunției și scrierii celorlalți, valorificând achizițiile fonetice de bază

- *exerciții de relaționare a sunetului cu litera și de identificare a rolului semnelor diacritice în rostirea sunetelor specifice limbii rromani*
- *exerciții de scriere, de transcriere și de rescriere corectă a unor texte*
- *recitarea unor poezii cu/ fără fundal sonor*

4.4. Respectarea convențiilor ortografice și ortoepice în utilizarea structurilor fonetice, lexicale și sintactico-morfologice în interacțiunea verbală

- *exerciții de utilizare a semnelor de punctuație și de ortografie, în funcție de intenția de comunicare și de mesajul transmis*
- *exerciții de identificare a formei corecte a unor fapte de limbă*
jocuri de cuvinte/ fraze bazate pe confuzii fonetice/ lexicale/ sintactico-morfologice

4.5. Utilizarea competenței lingvistice în corelație cu gândirea logică/ analogică, în procesul de învățare pe tot parcursul vieții

- *exerciții de modificare/ transformare a unor enunțuri în funcție de deprinderile dobândite*
- *exerciții de comparare a scrierii, cu norma limbii rromani standard*

5. Manifestarea unui comportament empatic cultural și intercultural

5.1. Asocierea unor experiențe proprii de viață și de lectură cu acelea provenind din alte culturi

- *prezentarea unor experiențe similare sau diferite privitoare la viața de familie, la valorile promovate în școală etc., pornind de la tradiții întâlnite în textele orale sau scrise studiate*
- *realizarea unor proiecte tematice de promovare a unor elemente de cultură locală, regională, națională*
- *exerciții de identificare a unor similitudini între culturi diferite, identificate în texte studiate și în experiențele proprii de viață și ale altor copii*

5.2. Identificarea unor tipare privitoare la cultura proprie și la cultura altor popoare

- *exerciții de identificare a unor valori culturale specifice țării noastre promovate în textele unor autori rromi*
- *exerciții de identificare a unui set de convenții și valori recunoscute social și cultural*

Conținuturi

Tema generală: EU ȘI UNIVERSUL MEU FAMILIAR

Domenii de conținut	Conținuturi
Comunicare orală	- Roluri în comunicare: vorbitor, ascultător - Elemente paraverbale (intensitate vocală, intonație, tempoul vorbirii) și nonverbale (mimică, poziții corporale, contact vizual). Elementele nonverbale și paraverbale ca mărci ale personalității individului - Strategii de concepere și de comprehensiune a textului oral: cuvinte-cheie, idei principale, temă, informații generale și de detaliu - Strategii de ascultare activă: ascultarea atentă a interlocutorului fără a-l întrerupe, reținerea corectă a informațiilor, întrebări de clarificare, reformularea unui pasaj, confirmarea prin mijloace nonverbale sau paraverbale a atenției acordate interlocutorului - Atitudini comunicative: atenție, empatie - Exprimarea adecvată a emoțiilor ➤ Texte orale propuse pentru ascultare: anunțuri, cântece pentru copii, povești și poezii (pot fi folosite audiobook-uri, înregistrări ale unor emisiuni sau lecturi orale realizate de profesor/actor și/ sau elevi). Tipuri de interacțiune propuse: prezentări simple pe teme date, povestiri, dialoguri între doi participanți
Lectură	- Tipare textuale de structurare a ideilor: narativ, descriptiv • Cuvinte-cheie, idee principală, temă • Planul simplu de idei • Textul narativ ○ Textul narativ literar. Acțiune, personaj, timp, spațiu ○ Textul narativ nonliterar ○ Textul narativ în texte multimodale (text și imagine – banda desenată) • Textul descriptiv (literar/nonliterar) • Textul explicativ (aplicativ) - Strategii de comprehensiune: inferențe simple, predicții, reprezentări mentale, răspuns afectiv, integrarea informațiilor textului în propriul sistem de cunoștințe; împărtășirea impresiilor de lectură - Strategii de interpretare: interpretarea limbajului figurat (personificarea, comparația) - Interese și atitudini față de lectură ➤ Texte recomandate (fără definirea conceptelor, text integral sau fragment): - texte continue (alcătuite din enunțuri organizate în paragrafe), ficționale și nonficționale/ texte literare și nonliterare: poezii, texte epice pentru copii, postări online - texte discontinue: tablă de materii/ cuprins, liste, tabele, calendare, articole etc. texte multimodale: manualul, benzile desenate

Redactare	- Etapele scrierii: generarea ideilor, planificare, scriere: (a)descoperirea unor subiecte din universul familiar (b)restrângerea unor teme la aspecte particulare (c)încadrarea în subiect - Prezentarea textului: scrisul de mână, așezarea în pagină inserarea unor desene, grafice, fotografii - Planul simplu de idei - Părțile textului: introducere, cuprins, încheiere, paragrafe Stil: corectitudine gramaticală, respectarea convențiilor ortografice și de punctuație
➤ Tipuri de texte recomandate pentru activitățile de redactare: a) <i>texte narative: relatarea unor experiențe personale, narațiuni ficționale</i> b) <i>texte descriptive: autoportretul, descrierea unui loc, a unei ființe reale, a unui obiect</i>	
Elemente de construcție a comunicării	Gramatică - Enunțul. Punctuația - Propoziția simplă. Propoziția dezvoltată - Predicatul - Subiectul exprimat . Acordul subiectului cu predicatul - Atributul - Verbul (flexiunea verbului în raport cu numărul, persoana, modul și timpul) - Substantivul: genul, numărul. Tipuri de substantive: comun, propriu,însuflețit, neînsuflețit - Categoria determinării: articolul (hotărât, nehotărât) - Pronumele. Tipuri de pronume: pronumele personal - (Flexiunea pronumelui personal în raport cu persoana, numărul, genul) - Adjectivul - Clasificare, topică în limba rromani Ortoepie și ortografie - Alfabetul limbii rromani. Ordonarea cuvintelor după criteriul alfabetic. Dicționarul. Articolul de dicționar - Tipuri de sunete: Vocală. Consoană - Semivocală. Accentul. Silaba Vocabular - Structura cuvântului: Cuvântul, unitate de bază a vocabularului; Cuvântul și contextul; forma și sensul cuvintelor - Categoriile semantice: sinonime, antonime Variație stilistică - Limba standard. Normă și abatere - Istoria cuvintelor – variații ale formei și ale sensului în timp
Elemente de interculturalitate	- Limba maternă – sursă esențială pentru dezvoltarea personală și pentru îmbogățirea bagajului cultural - Identitate personală – identitate națională – diversitate culturală și lingvistică

Sugestii metodologice

Prezenta programă de limba și literatura maternă rromani își propune să asigure dezvoltarea competențelor de utilizare a limbii rromani de către elevii din gimnaziu, pornind de la statutul de limbă maternă și de disciplină de studiu. În acest sens, competențele dobândite în cadrul acestei discipline au un caracter instrumental, pe de-o parte, sprijinind procesul de înțelegere și de învățare formală, informală și nonformală, iar, pe de altă parte, pe termen lung, acestea asigură dezvoltarea competenței cheie „a învăța să înveți”. Ca limbă maternă, limba rromani se va studia pornind de la practica rațională și funcțională, raportarea la normă fiind mijlocul de corecție a erorilor, în scopul asigurării unei comunicări eficiente. Uzul rațional și structurat al limbii rromani reprezintă, deopotrivă, un instrument necesar codării/ decodării mesajului din texte de diverse tipuri (orale și/ sau scrise; continue/ discontinue/ mixte; ficționale/ nonficționale), dar și una dintre finalitățile disciplinei, ceea ce conferă limbii materne rolul de instrument principal de acces la cunoaștere și de învățare pe tot parcursul vieții. De asemenea, în calitate sa de disciplină de studiu, *Limba și literatura maternă rromani* se află în centrul construcției identitare, prin apelul la valorile culturale naționale și, prin studiul acestora, la modelul rrom al ființei, corelat însă cu valorile europene, interculturale și multiculturale. Tot în cadrul gimnaziului, se formează gustul pentru lectură, pentru artă, limba și literatura maternă rromani contribuind la formarea gustului estetic.

Finalitatea urmărită de programă este formarea unui individ capabil să utilizeze limba rromani comună în scopul învățării, atât în cursul școlarității, cât și pe tot parcursul vieții; formarea, așadar, a unui individ capabil să utilizeze limba rromani în scopul inserției sociale, ca limbă a schimburilor comerciale, sociale etc.; formarea unei persoane care își asumă propria identitate lingvistică și culturală, fiind, în același timp, sensibilă la valorile interculturale și multiculturale, în contextul (auto)descoperirii și al (auto)construirii.

În procesul de predare-învățare-evaluare, se face trecerea progresivă de la nivelul elementar de deținere a competențelor cheie (de la ciclul primar) la nivelul intermediar în gimnaziu, asigurându-se construirea nivelului funcțional din ciclul secundar inferior/ superior, respectându-se principiul gradualității achizițiilor.

Situarea elevului în centrul activităților destinate formării sale favorizează dobândirea de cunoștințe și abilități de operare cu acestea, cultivând atitudini care asigură adaptarea, controlul asupra propriei formări, respectiv, monitorizarea acesteia. Competențele specifice reprezintă trepte în structurarea comunicării orale și scrise/a redactării, astfel încât absolventul de gimnaziu să facă din limba maternă instrumentul principal de:

- căutare, colectare, procesare de informații și receptare de opinii, idei, sentimente într-o varietate de mesaje/ texte ascultate/ texte citite;
- exprimare a unor informații, opinii, idei, sentimente, în mesaje orale sau scrise, prin adaptarea la situația de comunicare;
- participare la interacțiuni verbale în diverse contexte școlare și extrașcolare, în cadrul unui dialog proactiv;
- integrare a valorilor identitare, comunitare și estetice.

Principii didactice

Principiile didactice care trebuie să ghideze procesul de predare-învățare-evaluare sunt:

1. abordarea comunicativ-funcțională a conținutului lingvistic, pornind de la faptele de limbă, de la actele de vorbire și dobândind aplicație în utilizarea contextuală a cunoștințelor;

2. accentuarea caracterului interactiv al însușirii limbii, având în vedere impunerea abordării limbii nu ca sistem abstract de semne, ci ca „limbă în funcțiune”, în variantele ei orale și scrise, ca instrument al exprimării și al autoexprimării;
3. implementarea demersurilor didactice de însușire și exersare activă, implicativă, ludică a limbii;
4. susținerea perspectivei holistice asupra achiziției limbilor, prin proiectarea activităților didactice centrate pe dezvoltarea/ exersarea integrată a competențelor de bază (receptare de mesaj oral, producere de mesaj oral, receptare de mesaj scris, producere de mesaj scris), într-o manieră complementară;
5. conceptele de gramatică, reprezentând noțiuni-ancoră, cu rol orientativ în exersarea contextuală a limbii, clarificarea lor având rolul de a susține gândirea metalingvistică, de a orienta mecanismele de autocorectare și de a motiva preocuparea pentru exprimarea controlată, pretențioasă, eficientă, racordată la specificul situației de comunicare;
6. stimularea gândirii creative prin limbă, în vederea formării unei personalități autonome, capabile să-și prezinte propriile păreri, să accepte diversitatea de idei și opinii;
7. implementarea în conținut a viziunii identitare și interculturale, în vederea asimilării limbii prin conținuturi culturale reprezentative; transpunerea activităților școlare în medii sociolingvistice reale, extrașcolare (de exemplu: organizarea activităților în medii extrașcolare de tip muzeu, cinematograf, structurat de principiile metodei proiectului) și implementarea „realității exterioare” în clasă (de exemplu: valorificarea în activitățile școlare a emisiunilor tv, a instruirii asistate de calculator etc.).

Prezentarea conținuturilor în liste distincte pentru domeniile *Comunicare*, *Lectură*, *Redactare*, *Elemente de construcție a comunicării* s-a făcut din rațiuni metodologice, deoarece în actul comunicării acestea fuzionează, fapt care face necesară predarea integrată și, în același timp, li se indic/ propun elevilor sarcini de învățare cu un accentuat caracter utilitar, relevante pentru inserția socială de succes în viitoarea perioadă a vieții lor de adult.

Programa propune conținuturi structurate pe teme care reflectă, la nivel de maximă generalitate, vârsta școlară a fiecărei clase. Astfel, se construiește treptat și concentric universul cognitiv al elevului de gimnaziu, valorificând orizontul specific fiecărei vârste.

În lectura programei se propune să se țină cont de faptul că la nivelul fiecărei clase se indică numai conținuturile noi și modul lor de abordare (intuitiv, aplicativ și/ sau prin teoretizare). Reactualizările conținuturilor anterior însușite se subînțeleg.

Conținutul prevăzut în această programă propune un demers achizițional progresiv, „în spirală”, ceea ce presupune permanenta corelare pragmatică și funcțională dintre vechi și nou. Structurarea tematică a conținutului permite exersarea unui vocabular și a unor acte de vorbire indispensabile dintr-o cultură comunicațională cotidiană, eficientă.

În prelucrarea metodică a propunerilor de conținut centrate pe această competență se propune raportarea la următoarele criterii:

- Se vor selecta **8 texte de bază**, destinate studiului aprofundat. Textele literare și nonliterare originale grupate în jurul unei tematici comune vor fi alese din literatura rromani și universală, prin raportare la cerințele și la nevoile de instruire ale elevilor.
- Profesorii vor avea obligația de a studia un număr minim de **8 texte de bază (5 literare/ folclorice și 3 nonliterare)**. Se recomandă ca fragmentele selectate să conțină între **900-1000** de cuvinte.
- Autorii de manuale și profesorii au libertatea să aleagă texte-suport în măsură să abordeze

aplicativ noțiunile de teorie literară.

- La cele 8 texte de bază se vor adăuga **5 texte** suplimentare.

Programa prevede abordarea conținuturilor în progresie tematică (*Eu și universul meu familial, Eu și lumea din jurul meu, Orizonturile lumii și ale cunoașterii, Reflecții asupra lumii*). Din fiecare temă se vor propune minimum 4 – maximum 6 subteme, fiecare dintre ele constituind centrul proiectării pe unități de învățare tematică, fiecare unitate abordând toate domeniile de conținut (Comunicare orală/ Lectură/ Redactare/ Elemente de construcție a comunicării) și vor fi vizate toate competențele generale.

Alături de competențele vizate, programa propune conținuturi și activități de învățare, prin care elevii vor aplica și monitoriza propria învățare. Programa este deschisă, flexibilă și permite profesorului manifestarea creativității și a vocației sale culturale, eliminându-se abordările excesiv teoretizante și asigurând flexibilitatea și eficiența în procesul de formare a competențelor cheie.

Formarea și dezvoltarea competențelor lingvistice se va realiza prin raportare permanentă la elementele reprezentative ale culturii rromani.

În noua viziune – așa cum aceasta este introdusă în programa ciclului primar – se acordă o atenție specială receptării modelelor lingvistice variate și exersării producerii orale și scrise de mesaje. Noțiunile de gramatică vor constitui elemente structurante ale comunicării, ca atare, în prelucrarea didactică a acestui conținut, profesorul trebuie să se raporteze la pragmatica comunicării funcționale.

Competența 1.

Formarea la elev a unor deprinderi de ascultare activă reprezintă o componentă importantă a competenței de comunicare. Se va urmări educarea/ dezvoltarea atenției și a concentrării în procesul ascultării active, utilizându-se atât elementele verbale, nonverbale (mimică, gesturi, postură, proxemică), cât și cele paraverbale (intonație, ritm al vorbirii, fluență, pauzele în vorbire etc.), cât și conștientizarea faptului că acestea sunt purtătoare de intenționalitate comunicativă. Pentru deprinderile de producere de texte orale se conștientizează importanța publicului, intenționalitatea comunicativă și efectele pe care le produce actul în sine.

Competența 2.

Receptarea textelor scrise se poate face pornind de la fragmente dintr-o operă literară audiată (scenariu radiofonic) sau vizionată (scenariu de film) și compararea acestora cu textul scris, din punctul de vedere al structurii actelor de limbaj implicate. Compararea textelor scrise cu texte orale (sau mixte, pe aceeași temă), prin audiere, apoi audiere și vizionare, respectiv audiere, vizionare și apoi citire, va evidenția efectele cumulării tipurilor de limbaje implicate în receptare și accesul la sens/ construirea sensurilor plurale.

În privința receptării textelor scrise, accentele formative vizează semnificații și implică explorarea acestora la nivelul textului scris (literar și nonliterar). Structurarea competențelor se raportează la procesul lecturii din cadrul de referință al evaluărilor internaționale (1), la cadrul european de formare a competenței de lectură LiFT (2). Din perspectiva PIRLS și PISA, lectura, în scop informativ sau în scop estetic, înseamnă comprehensiune și interpretare, competențe care se construiesc treptat, de la simplu la complex, prin antrenarea a patru procese cognitive esențiale: identificarea de informații explicit formulate, realizarea de deducții simple, integrarea și interpretarea ideilor și a informațiilor, evaluarea critică a conținutului și a elementelor textuale. În demersurile focalizate pe formarea competențelor de lectură, cadrul didactic va proiecta activități coerente pentru antrenarea treptată a celor patru procese, care să ducă la o înțelegere aprofundată a textelor, la evaluări critice, la formulare de răspunsuri personale cu privire la sens/ sensuri, susținute cu elemente/ cu exemple din textele scrise. LiFT pledează pentru importanța trezirii interesului elevului, ca prim pas pentru formarea unei atitudini pozitive față de cunoașterea lumii prin lectură. Investigarea lumilor ficționale, prin sarcini simple, dar relevante

pentru elevi, îi ajută să extragă informația semnificativă dintr-un text, să o identifice în universul său, să compare lumea reală cu cea ficțională și să-și susțină punctele de vedere cu argumente valide.

Competența 3.

Ca și în cazul celorlalte competențe, conținuturile se studiază gradual, de la simplu la complex, de la redactarea unui bilet la alcătuirea unei compuneri; se va urmări atât redactarea de texte nonliterare, utilitare, jurnalistice, administrative, cât și literare. Se pornește de la însușirea unor deprinderi de scriere pe baza unui subiect și a unui format, urmărind o anumită intenționalitate, continuându-se cu argumentarea, utilizarea tehnologiei informației, până la dezvoltarea preocupării pentru scrierea corectă, adecvată situației de comunicare și scopului, originalitatea și etica redactării, a interesului pentru obținerea feedback-ului, respectiv, monitorizarea și îmbunătățirea propriului comportament și a propriei atitudini privitoare la scris.

Alături de exercițiile individuale, se pot valoriza experiențele de interacțiune/ scriere în grup, care pun bazele comunicării eficiente și ale socializării. Se poate utiliza o gamă variată de coduri, pe lângă cel lingvistic (muzical – ritm, melodie, iconic – desen, pictură, colaj etc), dar și o gamă variată de instrumente de redactare: tradiționale (pix, stilou, creion), moderne (computer – competența TIC, telefon – redactare SMS, tabletă – redactare de e-mailuri, mesaje chat, redactare de texte pentru rețele de socializare).

Competența de redactare și inserarea acestora și în rândul competențelor transcurriculare, va viza, de asemenea, scrierea de texte despre texte literare, cât și texte despre texte nonliterare (recenzii, prezentări de carte, de spectacole etc.), pornind de la modelul unor texte continue și noncontinue/ mixte (interpretarea unei diagrame, a unei reclame, a unui afiș etc.).

Competența 4.

Formarea și dezvoltarea acestei competențe generale se realizează printr-un demers care subordonează conceptele lingvistice performării unor acte de limbaj, unor situații comunicative de complexitate diferită, gradată în raport cu vârsta elevilor. Se urmărește astfel limba în funcțiune (limbajul) și nu limba abstractă, reevaluându-se rolul limbii în formarea și în buna funcționare a gândirii.

Dezvoltarea competențelor aferente se reflectă în structuri sintactice în uz, favorizându-se sensul și nu forma, pornind de la conceptul de structură, tipar propozițional, frastic, pentru ca, în final, să se ajungă la construcții sintactice/ text. Cunoștințele lingvistice îi vor folosi elevului să-și dezvolte deprinderile de exprimare și de receptare corectă și eficientă a unor texte de dimensiuni și tipuri diferite, să exerseze cu succes toate funcțiile limbajului, în viața personală, școlară, socială, în contexte formale/ informale variate.

Competența 5.

În vederea formării competenței 5, *Manifestarea unui comportament empatic cultural și intercultural*, în cadrul temelor propuse spre dezbateri cu elevii de gimnaziu, învățarea-predarea-evaluarea se vor face integrat, pornindu-se de la conținuturile de literatură, spre cele de utilizare a limbii, pentru a se completa cu valori identitare specifice. Astfel, competența va urmări descoperirea propriei identități în cadrul unei teme de tipul *Identitate personală*, exprimarea propriilor emoții și trăiri față de valorile naționale și universale etc. Se va utiliza cel puțin un text cu conținut identitar, aparținând unui autor canonic, la fiecare clasă. Oferta ideatică a textelor va viza atât complexul identitar (identitate și toleranță, valori identitare), cultivarea sentimentului de apartenență la cultura și valorile rromene, cât și dezvoltarea gustului estetic, prin lectura unor opere a căror valoare este recunoscută de către exegeza literară.

Competența generală	Competențe specifice	Sugestii metodologice
Manifestarea unui comportament empatic cultural și intercultural	5.1. Asocierea unor experiențe proprii de viață și de lectură cu acelea provenind din alte culturi	Se poate proiecta o temă cu genericul <i>Locul natal/ Comunitatea în care m-am format</i> , utilizându-se un text cu conținut identitar, aparținând unui scriitor canonic. Se pot utiliza texte care prezintă credințe și mituri, texte folclorice esențiale rrome, cât și cele ce țin de cutumele, obiceiurile și tradițiile rrome pentru a se evidenția modul în care aceste credințe și mituri se regăsesc în literatura cultă contemporană. De asemenea, se pot alege texte din literatura cultă și/ sau texte din folclorul copiilor din diferite zone culturale care ilustrează tema copilăriei, a călătoriei inițiatice, a cunoașterii etc. Se pot utiliza jocuri de identificare a trăsăturilor unor tradiții și obiceiuri locale și/ sau de raportare la tradițiile naționale. Exercițiile vor avea un caracter aplicativ, care să valorifice experiența personală a elevului și specificul zonei în care trăiește.
	5.2. Identificarea unor tipare privitoare la cultura proprie și la cultura altor popoare	Se recomandă vizionarea de spectacole de teatru, de film. Pornind de la teme de tipul: <i>Identitate personală</i> , se pot asocia teme ca <i>Prieteni din lumea animalelor</i> , <i>Prieteni imaginari</i> , <i>Valorile mele</i> . Se va analiza, cu elevii, sistemul propriu de valori, ideea de prietenie/ colaborare interetnică, de protejare a mediului înconjurător etc.

Metode didactice recomandate:

Activități de evocare și de motivare: brainstorming (asalt de idei), hârtia de un minut, lanțul ideilor, copacul ideilor.

Activități de studiu individual și de redactare: tehnica SINELG; scaunul autorului; creativitatea ghidată – printr-o imagine, prin întrebări, prin opera literară; maratonul de scriere.

Activități de învățare prin cooperare: lectura în perechi – rezumatul în perechi; interviu în direct; Am văzut, am citit; recapitularea prin rotație; comerțul cu probleme; cubul.

Activități bazate pe argumentare: tabelul T, argumente – contraargumente. Activități bazate pe dezbateri: linia valorilor, dezbateri de tip panel.

Activități de rezolvare a situațiilor-problemă: brainstormingul, piramide sau bulgărele de zăpadă. Activități bazate pe investigație: metoda pălăriilor gânditoare; tehnica Lotus; Ce se întâmplă dacă?; Cum folosim ... ?; explozia stelară; cadranele.

Activități de organizare grafică a informațiilor: ciorchinele; diagrama Venn; rețeaua personajelor, tehnica blazonului; posterul.

Activități de reflecție: întrebări factuale, conceptuale, controversale, cvintetul; eseul de cinci minute; anunțul de mică publicitate; turul galeriei; portofoliul.

Activități bazate pe jocuri: jocul de rol; procesul literar; puzzle; locuri celebre; benzi desenate.

Metode centrate pe receptarea mesajului oral (ascultarea)

Metode de pre-ascultare: potrivire cuvânt-imagini, perechi minimale de cuvinte în enunțuri, exerciții de completare, serii de sinonime-antonime, sarcini pentru mișcare corporală, sarcini de selectare de informație etc.

Metode de ascultare propriu-zisă: exerciții de reformulare, tabele de completat, scheme, exerciții de rearanjare a textului etc.

Metode de post-ascultare: joc de rol, exerciții de tip povestire, descriere, posterul, afișul etc.

Metode centrate pe receptarea mesajului scris (lectura) Metode de pre-lectură: jocuri didactice, joc de asocieri etc.

Metode de lectură propriu-zisă: ordonarea de paragrafe, alegerea unor subtitluri pentru paragrafe prin tehnica potrivirii, exerciții pentru lectura imediată, rezumarea, exerciții cu itemi dihotomici (de tip adevărat-fals), exerciții de completare, exerciții cu alegere multiplă, de transfer al informației, exerciții de editare (corectarea greșelilor) etc.

Metode de post-lectură (interpretare și producere): povestirea dramatizată, cutiuța cu povești, jurnalul de lectură, cartea de vizită a personajului etc.

Metode centrate pe producere de mesaje orale (vorbirea): harta întâmplărilor, reacții la situații date (cu material suport), exerciții tip descriere de imagine, povestire cu/sau material suport vizual, exerciții tip comparație, exerciții de tip argumentativ, jurnalistul-cameleon, răspuns personal, critic și creativ etc.

Metode centrate pe producere de mesaje scrise (scrierea): monolog, harta întâmplărilor, tehnica ziarului, exerciții pentru scrierea reflexivă, autobiografia imaginară, jurnal de impresii, scriere de texte pe baza textelor date (scrierea după texte multiple), scrierea individuală, scrierea în colaborare etc.

Metodele, tehnicile didactice propuse au caracter orientativ. Se recomandă ca profesorul să-și structureze demersul didactic în funcție de specificul individual și colectiv al clasei de elevi, însă în proiectarea scenariului didactic să se țină cont de necesitatea exersării integrate a celor patru competențe de bază (receptare și producere de mesaj oral, receptare și producere de mesaj scris). De asemenea, se poate opta pentru o sporire a gradului de dificultate a aplicațiilor și a exercițiilor propuse, în funcție de nivelul clasei, prin tratare diferențiată a elevilor capabili de performanțe înalte.

Evaluarea nivelului de dezvoltare a competențelor se raportează la elementele de noutate ale programei. Astfel, evaluarea va depăși nivelul primar al conținuturilor însușite și va urmări, în același timp, deprinderi și atitudini. Astfel, pentru evaluarea unei competențe de tipul Redactarea unui text scurt pe teme familiare, având în vedere etapele procesului de scriere și structurile specifice, pentru a comunica idei și informații sau pentru a relata experiențe trăite sau imaginate, se va evalua 1) cunoașterea etapelor procesului de scriere (conținuturi); 2) aplicarea cunoștințelor în procesul de scriere (deprinderi); 3) calitatea scrierii (preocuparea pentru o scriere de calitate – atitudini);

În evaluarea nivelului de dezvoltare a competențelor și a subcompetențelor de comunicare se recomandă îmbinarea metodelor tradiționale de evaluare cu cele ale evaluării formative, prin utilizarea unor tehnici și metode moderne care vizează atât procesul, cât și produsul învățării (de exemplu: autoevaluarea, interevaluarea, posterul, afișul, portofoliul, proiectul, studiul de caz etc).

Date fiind noutățile propuse de programă, se recomandă atât evaluarea de proces (evoluția de la un nivel de competență la altul, efortul făcut de elev în vederea dobândirii competenței), cât și cea de produs (calitatea compunerii, a prezentării, a afișului etc).

În evaluare se va avea în vedere calitatea competențelor și a subcompetențelor specifice, după cum urmează:

- a) în cazul competenței de receptare și de producere a unor texte orale în diverse situații de comunicare se va avea în vedere raportarea la actele de limbaj;
- b) la receptarea textelor de diverse tipuri se va pune accent pe comprehensiune, pe interpretare
- c) și pe atitudine comunicativă, urmărindu-se progresia competenței de lectură prin racordare la cadrele internaționale de referință;
- d) la redactarea unor texte de diverse tipuri se va avea în vedere diversificarea tipurilor de texte prin adaptare la situații cotidiene de viață și la diferite tipuri de texte, în cazul scrierilor despre textul literar/nonliterar;
- e) în cazul evaluării competenței de folosire corectă, adecvată și eficientă a limbii în comunicarea orală și scrisă se propune raportarea la viziunea integrală asupra limbii, punându-se accent pe limba în funcțiune, pe gramatica în uz (cu folosirea orientativă a conceptelor de metalimbaj);
- f) competența generală 5 – Manifestarea unui comportament empatic cultural și intercultural – vizează atât cultivarea dimensiunii identitare, cât și formarea de abilități de mediere și de înțelegere interculturală.

Notă

Mai jos prezentăm câteva texte pe care le sugerăm a fi incluse în abordările metodico-didactice (în învățare-predare-evaluare, în elaborarea fișelor de lucru, la alcătuirea testelor etc.). Ele nu sunt obligatorii, putând fi completate și cu altele asemenea acestora, care tratează și alte aspecte, de exemplu, dezrobirea, deportările, discriminările etc.

Texte sugerate: Clasa a-V-a

Gelem, Gelem, o rromano himno

Palem ka-i rromani škòla!, **Gheorghe Sarău**

Anθ-i bar e školaqi, **Gheorghe Sarău**

O manuś thaj pesqe korposqe riga, **Gheorghe Sarău**

Kon žanel maj but?, **Gheorghe Sarău**

O suno e kakosqo Angel, **Anghel Năstase, Noemi Năsturaș**

E meripnaça anθ-e jakha, **Valerică Stănescu**

So žanas anθar amaro folklòro?. *Poveste ursărească*, **C.S. Nicolaescu-Plopșor**

I civiko aj i maškarkulturalikani edukàcia, **Gheorghe Sarău**

O Baro Svùnto Geòrge, *traducere* **Gheorghe Sarău**

O Matèò Maximòff (1917-1999), *traducere*, **Gheorghe Sarău**

O khandino éhavo, **Jupter Borcoi**

I žàmba, **Olga Markus**

I duti, **Jupter Borcoi**

O Krăcùno, o phuro, **Costică Bățalan**

O sumnakutno lil vaś o kisorro, **Olga Markus**

I profèsia, **Cristina Barna**, *traducere*, **Olga Markus**

O rrom mardo, după, **Andre Barthélémy**

E kermusesqi pori, *adaptare*, **Estera Markus**

O žuvalo, o Pišomalo thaj o Xer, **Andre Barthélémy**

O șagar, Jupter Borcoi

I balval, Marinela Lăcătuș

Traden le rrom, Gheorghe Sarău

I familia, Gheorghe Sarău

O biamalipen, Jupter Borcoi

Koncèrto vaș violina vi ștar mulenqe moxtona, Geòrge Păun Ialomiteanu

E rroma e RumuniaŌar, Gheorghe Sarău Me xramosarav jekh lil, Gheorghe Sarău

E cāle le rromenqe, Gheorghe Sarău

O raj Quijote vi o Sancho, traducere, Gheorghe Sarău

Grup de lucru

Marius Căldăraru	Inspectoratul Școlar Județean Olt
Corina Ceamă	Ministerul Educației Naționale
Lavinia Pencea	Școala nr.1 București
Elena Răducanu	Școala nr.136 București
Gheorghe Sarău	Ministerul Educației Naționale
Angelica Mihăilescu	Institutul de Științe ale Educației

Proiectarea didactică

*

O didaktikano projektisaripen

Unitatea de învățământ:.....

Profesor:

Disciplina: Limba și literatura maternă rromani

Clasa:

Anul de studiu: V

Nr. ore/ săptămână: 4

An școlar: 2024-2025

Manual: Gheorghe Sarău, Ionel Cordovan, Ed. Sigma, 2022

COMPETENȚE GENERALE ȘI SPECIFICE

1. Participarea la interacțiuni verbale în diverse situații de comunicare prin receptarea și producerea textului oral

- 1.1. Formularea ideilor principale și a temei din texte narative simple, monologate și dialogate
- 1.2. Identificarea unor informații esențiale și de detaliu, a intențiilor de comunicare explicite și/ sau a comportamentelor care exprimă emoții din texte narative, monologate sau dialogate
- 1.3. Prezentarea orală, pe baza unor repere date de profesor, a unor informații și a unor idei, exprimând opinii, emoții și sentimente prin participarea la discuții pe teme familiare, de interes sau pornind de la textele ascultate/ citite
- 1.4. Selectarea unor elemente paraverbale și nonverbale, în funcție de situația de comunicare
- 1.5. Realizarea unei interacțiuni verbale cu doi interlocutori, prin inițierea, menținerea, încheierea conversației/ discuției, folosind strategii simple de ascultare activă
- 1.6. Manifestarea unui comportament comunicativ politicos față de interlocutor(i) în interacțiunea față-în-față sau în cea mediată, prin gestionarea emoțiilor
- 1.7. Observarea comportamentelor și a atitudinilor comunicative, identificând aspectele pozitive și pe cele care necesită îmbunătățire, pe baza unor criterii simple oferite de profesor

2. Receptarea textului scris de diverse tipuri

- 2.1. Identificarea informațiilor importante din texte continue, discontinue și multimodale
- 2.2. Identificarea temei și a ideilor principale din texte diverse
- 2.3. Formularea unui răspuns personal și/ sau a unui răspuns creativ pe marginea unor texte de diferite tipuri, pe teme familiare
- 2.4. Manifestarea interesului și a puterii de concentrare în timpul lecturii unor texte pe teme familiare
- 2.5. Observarea comportamentelor și a atitudinilor de lectură, identificând aspectele care necesită îmbunătățire

3. Redactarea textului scris de diverse tipuri

3.1. Redactarea unui text scurt pe teme familiare, având în vedere etapele procesului de scriere și structurile specifice, pentru a comunica idei și informații sau pentru a relata experiențe trăite sau imaginate

3.2. Redactarea, individual și/ sau în echipă, a unui text simplu, pe o temă familiară, cu integrarea unor imagini, desene exerciții de asociere corespunzătoare text-imagine/ desen

3.3. Analizarea constantă a propriului scris/a unor texte diverse din punctul de vedere al corectitudinii, al lizibilității, al coerenței și al clarității

3.4. Observarea atitudinilor manifestate în procesul redactării unui text, identificând aspectele care necesită îmbunătățire

4. Utilizarea corectă, adecvată și eficientă a limbii în procesul comunicării orale și scrise

4. 1. Utilizarea achizițiilor sintactice și morfologice de bază ale limbii rromani standard pentru înțelegerea și exprimarea corectă a intențiilor comunicative

4.2. Aplicarea achizițiilor lexicale și semantice de bază, în procesul de înțelegere și de exprimare corectă a intențiilor comunicative

4.3. Monitorizarea propriei pronunții și scrieri și a pronunției și scrierii celorlalți, valorificând achizițiile fonetice de bază

4.4. Respectarea convențiilor ortografice și ortoepice în utilizarea structurilor fonetice, lexicale și sintactico-morfologice în interacțiunea verbală

4.5. Utilizarea competenței lingvistice în corelație cu gândirea logică/ analogică, în procesul de învățare pe tot parcursul vieții

5. Manifestarea unui comportament empatic cultural și intercultural

5.1. Asocierea unor experiențe proprii de viață și de lectură cu acelea provenind din alte culturi

5.2. Identificarea unor tipare privitoare la cultura proprie și la cultura altor popoare

STRUCTURA ANULUI ȘCOLAR 2024-2025

Structura	Număr de săptămâni
Număr total de săptămâni	36 săptămâni
Număr săptămâni „Școala Altfel”	1 săptămână
Număr săptămâni „Școala Verde”	1 săptămână
Număr săptămâni pentru proiectarea conținuturilor	34 de săptămâni

Nr. crt.	Competențe specifice	Capitol/ Unitate de învățare	Nr. de ore	Conținuturi	Săptămâna / perioada	Modul/ Interval	Obs.
I.	CS 1.1 CS 1.2 CS 1.3 CS 2.1 CS 2.2 CS 2.3 CS 3.1 CS 3.2 CS 3.4 CS 4.1 CS 4.2 CS 4.3 CS 4.4 CS 5.1	Palem ka-i škòla	36	1. E lilesqo prezentisaripen	Săptămâna ...	M / I ...	
				2. Anglutni evaluàcia			
				3. Palem ka-i škòla - lava maškar e lava...			
				4. Palem ka-i škòla - pučhimata aj mangimata kaj tèksto			
				5. O vortaxramosaripen	Săptămâna ...	M / I ...	
				6. Klasaqe bută			
				7. And-i bar e školaqi - lava maškar e lava...			
				8. And-i bar e školaqi - pučhimata aj mangimata kaj tèksto			
				9. O rromano alfabèto	Săptămâna ...	M / I ...	
				10. Klasaqe bută			
				11. O manuș thaj pesqe korposqe riga - lava maškar e lava...			
				12. O manuș thaj pesqe korposqe riga - pučhimata aj mangimata kaj tèksto			
				13. Sar me sikavav? Sar dikhen man e aver manuša?	Săptămâna ...	M / I ...	
				14. Aver karakteristike e zenesqe			
				15. Klasaqe bută			
				16. And-e klasaqi sàla - lava maškar e lava... Pučhimata aj mangimata kaj tèksto			
				17. O alav. I silàba	Săptămâna ...	M / I ...	
				18. Klasaqe bută			
				19. O suno e kakosqo Angel - lava maškar e lava...			
				20. O suno e kakosqo Angel - pučhimata aj mangimata			

Nr. crt.	Competențe specifice	Capitol/ Unitate de învățare	Nr. de ore	Conținuturi	Săptămâna / perioada	Modul/ Interval	Obs.
				kaj tèksto	Săptămâna ...	M / I ...	
				21. O akcènto. I intonàcia			
				22. Klasaqe bută			
				23. E meripnaça and-e jakha (I) - lava mașkar e lava...			
				24. E meripnaça and-e jakha (I) - pučhimata aj mangimata kaj tèksto			
				25. O Valerikă Stănèsku	Săptămâna ...	M / I ...	
				26. O dikcionàro			
				27. Klasaqe bută			
				28. E meripnaça and-e jakha (II) – lava mașkar e lava... Pučhimata aj mangimata kaj tèksto			
				29. So žanas jekh palal avresθe?	Săptămâna ...	M / I ...	
				30. O Sorin prezentisarel pes tumenqe			
				31. Klasaqe bută			
				32. So žanas andar amaro folklòro? - lava mașkar e lava...			
				33. So žanas andar amaro folklòro? - pučhimata aj mangimata kaj tèksto	Săptămâna ...	M / I ...	
				34. O vokabulàro			
				35. Rekapitulàcia			
				36. Evaluàcia			
II.	CS 1.1 CS 1.2 CS 1.3 CS 2.1 CS 2.2 CS 2.3 CS 2.4 CS 3.1 CS 3.2 CS 3.4 CS 4.1 CS 4.2 CS 4.3	E rromane spirituàlo valòre	32	37. I cìviko aj i mașkarkulturalikani edukàcia - lava mașkar e lava...	Săptămâna ...	M / I ...	
				38. I cìviko aj i mașkarkulturalikani edukàcia - pučhimata aj mangimata kaj tèksto			
				39. O ling/ o gèndero le substantivurenqo. Khethane thaj			

Nr. crt.	Competențe specifice	Capitol/ Unitate de învățare	Nr. de ore	Conținuturi	Săptămâna / perioada	Modul/ Interval	Obs.
	CS 4.4 CS 5.1 CS 5.2			ververutne substantivură			
				40. Živdisarde thaj bizivdisarde substantivură			
				41. O gin le substantivurenqo	Săptămâna ...	M / I ...	
				42. Klasaqe bută			
				43. O Baro Svunto George - lava mașkar e lava...			
				44. O Baro Svunto George - pučhimata aj mangimata kaj təksto			
				45. E muršikane substantivură	Săptămâna ...	M / I ...	
				46. I kultura			
				47. Klasaqe bută			
				48. O Matèò Maximòff - Pè-l droma - lava mașkar e lava			
				49. O Matèò Maximòff - Pè-l droma - pučhimata aj mangimata kaj təksto	Săptămâna ...	M / I ...	
				50. O muršikano substantivo (e agorimata)			
				51. Rromane personalitetură			
				52. Klasaqe bută			
				53. O khandino čhavo – lava mașkar e lava...	Săptămâna ...	M / I ...	
				54. O khandino čhavo – pučhimata aj mangimata kaj təksto			
				55. O artikulo vaš e muršikane substantivură			
				56. O lav thaj o kontəksto			
				57. Klasaqe bută	Săptămâna ...	M / I ...	
				58. I žamba – lava mașkar e lava...			
				59. I žamba –pučhimata aj mangimata kaj təksto			
				60. O zuvlikano substantivo (e agorimata thaj o butipen)			

Nr. crt.	Competențe specifice	Capitol/ Unitate de învățare	Nr. de ore	Conținuturi	Săptămâna / perioada	Modul/ Interval	Obs.
				61. Klasađe bută	Săptămâna ...	M / I ...	
				62. I duti – lava maškar e lava...			
				63. I duti – pučhimata aj mangimata kaj tèksto			
				64. O artikulo vaš e zuvlikane substantivură			
				65. I rromani stândardo čhib	Săptămâna ...	M / I ...	
				66. Klasađe bută			
				67. Rekapitulăcia			
				68. Evaluăcia			
III.	CS 1.1 CS 1.2 CS 1.4 CS 1.5 CS 2.1 CS 2.3 CS 2.4 CS 2.5 CS 2.6 CS 3.1 CS 3.2 CS 3.3 CS 4.1 CS 4.2 CS 4.3 CS 4.4 CS 4.5 CS 5.1	So xatărav andar so drabarav?	24	69. O sumnaktno lil vaš o kisorro - lava maškar e lava	Săptămâna ...	M / I ...	
				70. O sumnaktno lil vaš o kisorro - pučhimata aj mangimata ka-o tèksto			
				71. E ideenqo plàno			
				72. Semantikane kategorìe: e sinonimură			
				73. Klasađe bută	Săptămâna ...	M / I ...	
				74. I profèsia - lava maškar e lava			
				75. I profèsia - pučhimata aj mangimata kaj tèksto			
				76. E ženutne sarnavnă/ pronòmbrură			
				77. E antonimură	Săptămâna ...	M / I ...	
				78. Klasađe bută			
				79. O rrom mardo - lava maškar e lava			
				80. O rrom mardo - pučhimata aj mangimata kaj tèksto			
				81. Aver fòrme le ženutne sarnavnănq	Săptămâna ...	M / I ...	
				82. Klasađe bută			
				83. E kermusesqi pori - lava maškar e lava			
				84. E kermusesqi pori - pučhimata aj mangimata kaj			

Nr. crt.	Competențe specifice	Capitol/ Unitate de învățare	Nr. de ore	Conținuturi	Săptămâna / perioada	Modul/ Interval	Obs.
				tèksto	Săptămâna ...	M / I ...	
				85. O adžektivo			
				86. Klasaqe bută			
				87. O Žuvalo, o Pišomalo thaj o Xer - lava maškar e lava...			
				88. O Žuvalo, o Pišomalo thaj o Xer - pučhimata aj mangimata kaj tèksto			
				89. E tipură le adžektivurenqe	Săptămâna ...	M / I ...	
				90. Klasaqe bută			
				91. Rekapitulàcia			
				92. Evaluàcia			
IV.	CS 1.1 CS 1.2 CS 1.6 CS 1.7 CS 2.1 CS 2.3 CS 2.4 CS 2.6 CS 3.1 CS 3.2 CS 3.3 CS 4.1 CS 4.2 CS 4.3 CS 4.5 CS 5.1 CS 5.1	E manuša thaj e živutre	16	93. O Šagar - lava maškar e lava	Săptămâna ...	M / I ...	
				94. O Šagar - pučhimata aj mangimata kaj tèksto			
				95. O vërbo „SI” – o isipen thaj i posèsia			
				96. Klasaqe bută			
				97. I balval - lava maškar e lava	Săptămâna ...	M / I ...	
				98. I balval - pučhimata aj mangimata kaj tèksto			
				99. O vaxt e verbosqo. O akanutno vaxt			
				100. O berš, e beršivaxta, čhona, o kurko, e kurkeske dīvesa			
				101. E poštaqo lil	Săptămâna ...	M / I ...	
				102. Klasaqe bută			
				103. Traden le rrom - lava maškar e lava. Pučhimata aj mangimata kaj tèksto			
				104. O konžunktivo mòdo			
				105. O subijèkto	Săptămâna	M / I ...	

Nr. crt.	Competențe specifice	Capitol/ Unitate de învățare	Nr. de ore	Conținuturi	Săptămâna / perioada	Modul/ Interval	Obs.
V.	CS 1.1 CS 1.2 CS 1.3 CS 1.5 CS 1.6 CS 1.7 CS 2.1 CS 2.3 CS 2.4 CS 2.6 CS 3.1 CS 3.2 CS 3.3 CS 4.1 CS 4.2 CS 4.3 CS 4.4 CS 4.5 CS 5.1 CS 5.2	E rroma e Rumuniaθar	28	106. Klasaqe bută	...		
				107. Rekapitulàcia			
				108. Evaluàcia			
				109. I famìlia - lava maškar e lava. Pučhimata aj mangimata ka-o tèksto	Săptămâna ...	M / I ...	
				110. O predikàto			
				111. Sar phanden pen o subijèkto thaj o predikàto?			
				112. Klasaqe bută			
				113. O biamalipen - lava maškar e lava. Pučhimata aj mangimata ka-o tèksto	Săptămâna ...	M / I ...	
				114. I propozìcia. I sadi propozìcia			
				115. O atribùto			
				116. Klasaqe bută			
				117. Koncèrto vaš violìna vi štar mulenqe moxtona - lava maškar e lava...	Săptămâna ...	M / I ...	
				118. Koncèrto vaš violìna vi štar mulenqe moxtona - pučhimata aj mangimata ka-o tèksto			
				119. O komplemènto			
				120. Klasaqe bută			
				121. E rroma e Rumuniaθar - lava maškar e lava...Pučhimata aj mangimata kaj tèksto	Săptămâna ...	M / I ...	
				122. I buxli propozìcia			
				123. Klasaqe bută			
				124. Me xramosarav jekh lil - lava maškar e lava...			
				125. Me xramosarav jekh lil - pučhimata aj mangimata ka-o tèksto	Săptămâna ...	M / I ...	
				126. Pesqo prezentisaripen vi o prezentisaripen e varekasqo			

Nr. crt.	Competențe specifice	Capitol/ Unitate de învățare	Nr. de ore	Conținuturi	Săptămâna / perioada	Modul/ Interval	Obs.
				127. I fòrma le lavenqi			
				128. Klasaqe bută			
				129. E càle le rromenqe - lava maškar e lava... Pučhimata aj mangimata ka-o tèksto	Săptămâna ...	M / I ...	
				130. E čhibăqe nivèlură			
				131. Klasaqe bută			
				132. O raj Quijote vi o Sancho - lava maškar e lava; pučhimata aj mangimata ka-o tèksto			
				133. I kardinàlo ginavni thaj i ordinàlo ginavni	Săptămâna ...	M / I ...	
				134. Klasaqe bută			
				135. Rekapitulàcia			
				136. Evaluàcia			

Evaluarea inițială

*

I anglutni/ inichiàlo evaluàcia

TEST DE EVALUARE ÎNȚIALĂ
Limba și literatura maternă rromani
Anul V de studiu

O anav thaj angloanav:

I dăta:

Den pen ivăθe/ andar o oficivo 10 pùntură

1. Thon anglal le substantivură dine maj tele o trebutno artíkulo: „o” vaj „i”!

1 p X 10 = 10 pùntură

 (.....) dad	 (.....) grast
 (.....) daj	 (.....) bakri
 (.....) phen	 (.....) skamin
 (.....) phral	 (.....) kher
 (.....) kan	 (.....) éhon

2. Thon po jekh adžektivo pašal e substantivură dine maj tele!

1 p X 10 = 10 pùntură

 terno dad	 grast	 lil
 daj	 grastni	 škòla
 terne dada	 grasta	 lila
 daja	 grastnă	 škòle

3. Xramosaren grafemença e dine ginavnă!

1 p X 10 = 10 pùntură

o gin	o gin xramosardo e grafemença	o gin	o gin xramosardo e grafemença
10		61	
20		72	
30		83	
40		94	
50		100	

4. Xramosaren and-o telutno tabèlo e fòrme e verbosqe „putarel”!

1 p X 10 = 10 pùntkură

o zeno	o akanutno vaxt	o avutno vaxt	o nakhlo vaxt
me	putarav	putarava	putardem/ putardöm
tu			
vov/ voj		putarela	
ame			putardäm
tume	putaren		
von			putarden

5. Pheren e propozicie xramosarindoj jekh trebutno alav pašal e vortogràme!

2 p X 10 = 20 pùntkură

✚ Me gelöm leça ka-o	✚ Man na-i man
✚ Tu ačhilän laça ka-i	✚ Von d-ašti te
✚ Von si lença ka-e	✚ E zamutre n-ašti
✚ E čhave zan mança ka-e	✚ And-jekh si but rroma.
✚ K-jekh zan but manuša.	✚ P-i si jekh čirikli.

6. Arakhen e sinonimură vaś e dine alava. Keren e arakhle alavença po jekh propozicia!

(1 p + 2 p) X 5 = 15 pùntkură

o alav	o sinonimo	I kerdi propozicia
rugil		✚
cîra		✚
del duma		✚
telărel		✚
žilto		✚

7. Arakhen e antonimură vaś e dine alava. Keren e arakhle alavença po jekh propozicia!

(1 p + 2 p) X 5 = 15 pùntkură

o alav	o antonimo	I kerdi propozicia
pharo		
bešel		
čorro		
paše		
ternipen		

TEST DE EVALUARE ÎNȚIALĂ
Limba și literatura maternă rromani
Anul V de studiu

O anav thaj angloanav:

I dăta:

Den pen ivăθe/ andar o oficivo 10 pùntură

1. Thon anglal le substantivură dine maj tele o trebutno artíkulo: „o” vaj „i”!

1 p X 10 = 10 pùntură

 (o) dad	 (o) grast
 (i) daj	 (i) bakri
 (i) phen	 (o) skamin
 (o) phral	 (o) kher
 (o) kan	 (o) čhon

2. Thon po jekh adžektivo pašal e substantivură dine maj tele!

1 p X 10 = 10 pùntură

 terno dad	 <u>parno</u> grast	 <u>šukar</u> lil
 <u>terni</u> daj	 <u>parni</u> grastni	 <u>šukar</u> škòla
 terne dada	 <u>parne</u> grasta	 <u>šukar</u> lila
 <u>terne</u> daja	 <u>parne</u> grastnă	 <u>šukar</u> škòle

3. Xramosaren grafemença e dine ginavnă!

1 p X 10 = 10 pùntură

o gin	o gin xranosardo e grafemença	o gin	o gin xranosardo e grafemença
10	<u>deś</u>	61	<u>šovvardeś thaj jekh</u>
20	<u>biś</u>	72	<u>eftavardeś thaj dui</u>
30	<u>trànda/ trănda</u>	83	<u>oxtovardeś thaj trin</u>
40	<u>štarvardeś/ sarànda</u>	94	<u>enăvardeś thaj štar</u>
50	<u>panzvardeś/ peinda</u>	100	<u>jekh šel</u>

4. Xramosaren and-o telutno tabèlo e fòrme e verbosqe „putarel”!

1 p X 10 = 10 pùnttură

o zeno	o akanutno vaxt	o avutno vaxt	o nakhlo vaxt
me	putarav	putarava	putardem/ putardòm
tu	<u>putares</u>	<u>putaresa</u>	<u>putardăn</u>
vov/ voj	<u>putarel</u>	putarela	<u>putardăs</u>
ame	<u>putaras</u>	<u>putarasa</u>	putardăm
tume	putaren	<u>putarena</u>	<u>putarden</u>
von	<u>putaren</u>	<u>putarena</u>	putarden

5. Pheren e propozicie xramosarindoij jekh trebutno alav pašal e vortogràme!

2 p X 10 = 20 pùnttură

✚ Me gelòm leça <u>ka-o tătro</u> .	✚ Man <u>na-i man dar le zukelenθar</u> .
✚ Tu ačhilăn laça <u>ka-i khangeri</u> .	✚ Von <u>d-aști te vakăren rromanes</u> .
✚ Von si lença <u>ka-e pàpură</u> .	✚ E zamuttre <u>n-aști te keren buti leça</u> .
✚ E čhave zan mança <u>ka-e kinimata</u> .	✚ <u>And-jekh gav</u> si but roma.
✚ <u>K-jekh abăv</u> zan but manuša.	✚ <u>P-i bar</u> si jekh čirikli.

6. Arakhen e sinonimură vaś e dine alava. Keren e arakhle alavença po jekh propozicia!

(1 p + 2 p) X 5 = 15 pùnttură

o alav	o sinonimo	I kerdi propozicia
rugil	<u>mangel</u>	✚ Vov <u>mangel pes</u> and-a svăko dës le Devlesqe.
cîra	<u>zàla</u> / <u>zàlaga</u>	✚ Les si les <u>zàlaga</u> amala.
del duma	<u>vakărel</u> / <u>mothovel</u> / <u>sborizel</u>	✚ O manuś <u>vakărel</u> but şukar rromanes.
telărel	<u>zal</u> / <u>phirel</u>	✚ O raklo <u>zal</u> k-i škòla bare kamipnaça.
žilto	<u>gălbeno</u> / <u>şàrgon</u>	✚ O dad kindăs la dajaqe jekh <u>gălbeno</u> luludî.

7. Arakhen e antonimură vaś e dine alava. Keren e arakhle alavença po jekh propozicia!

(1 p + 2 p) X 5 = 15 pùnttură

o alav	o antonimo	I kerdi propozicia
pharo	<u>lokho</u>	✚ Kadava gono si maj <u>lokho</u> sar si tiro.
bešel	<u>zal</u> / <u>phirel</u> / <u>butikerel</u>	✚ I daj <u>butikerel</u> sar sastărni/ doktorica.
čorro	<u>barvalo</u>	✚ Mirro kak sas čorro, akana vov si <u>barvalo</u> .
paše	<u>dur</u>	✚ E čhave bešen <u>dur</u> kaθar i škòla.
ternipen	<u>phuripen</u>	✚ Len si len jekh şukar <u>phuripen</u> .

CENTRALIZAREA REZULTATELOR

EVALUĂRII ÎNȚIALE

Unitatea de învățământ

Numele și prenumele cadrului didactic

Clasa / grupa

An școlar

Nr. crt.	Numele și prenumele elevului	Punctaj item 1	Punctaj item 2	Punctaj item 3	Punctaj item 4	Punctaj item 5	Punctaj item 6	Punctaj item 7	Punctaj TOTAL	NOTA
1.										
2.										
3.										
4.										
5.										
6.										
7.										
8.										
9.										
10.										
11.										
12.										

Nr. crt.	Numele și prenumele elevului	Punctaj item 1	Punctaj item 2	Punctaj item 3	Punctaj item 4	Punctaj item 5	Punctaj item 6	Punctaj item 7	Punctaj TOTAL	NOTA
13.										
14.										
15.										
16.										
17.										
18.										
19.										
20.										
21.										
22.										
23.										
24.										
25.										
26.										
27.										
28.										
29.										
30.										

**ANALIZA REZULTATELOR
EVALUĂRII ÎNȚIALE**

Unitatea de învățământ

Numele și prenumele cadrului didactic

Clasa / grupa

An școlar

1. ANALIZA REZULTATELOR PENTRU FIECARE ITEM DE EVALUARE

ITEM 1: Thon anglal le substantivură dine maj tele o trebutno artikulo: „o” vaj „i”!

1 p X 10 = 10 pùntură

<i>Numărul elevilor cu punctaj maxim</i>	<i>Numărul elevilor care au obținut 8-9 p</i>	<i>Numărul elevilor care au obținut 6-7 p</i>	<i>Numărul elevilor care au obținut 4-5 p</i>	<i>Numărul elevilor care au obținut sub 4 p</i>

Observații:

.....

.....

.....

ITEM 2: Thon po jekh adžektivo pašal e substantivură dine maj tele!

1 p X 10 = 10 pùntură

<i>Numărul elevilor cu punctaj maxim</i>	<i>Numărul elevilor care au obținut 8-9 p</i>	<i>Numărul elevilor care au obținut 6-7 p</i>	<i>Numărul elevilor care au obținut 4-5 p</i>	<i>Numărul elevilor care au obținut sub 4 p</i>

Observații:

.....

.....

.....

ITEM 3: Xramosaren grafemența e dine ginavnă!

1 p X 10 = 10 pùntură

Numărul elevilor cu punctaj maxim	Numărul elevilor care au obținut 8-9 p	Numărul elevilor care au obținut 6-7 p	Numărul elevilor care au obținut 4-5 p	Numărul elevilor care au obținut sub 4 p

Observații:

.....

.....

.....

ITEM 4: Xramosaren and-o telutno tabèlo e fòrme e verbosqe „putarel”!

1 p X 10 = 10 pùntură

Numărul elevilor cu punctaj maxim	Numărul elevilor care au obținut 8-9 p	Numărul elevilor care au obținut 6-7 p	Numărul elevilor care au obținut 4-5 p	Numărul elevilor care au obținut sub 4 p

Observații:

.....

.....

.....

ITEM 5: Pheren e propozicie xramosarindoj jekh trebutno alav pašal e vortogràme!

2 p X 10 = 20 pùntură

Numărul elevilor cu punctaj maxim	Numărul elevilor care au obținut 16-18 p	Numărul elevilor care au obținut 12-14 p	Numărul elevilor care au obținut 8-10 p	Numărul elevilor care au obținut sub 8 p

Observații:

.....

.....

.....

ITEM 6: Arakhen e sinonimură vaś e dine alava. Keren e arakhle alavença po jekh propozìcia!

(1 p + 2 p) X 5 = 15 pùntură

<i>Numărul elevilor cu punctaj maxim</i>	<i>Numărul elevilor care au obținut 12-14 p</i>	<i>Numărul elevilor care au obținut 9-11 p</i>	<i>Numărul elevilor care au obținut 6-8 p</i>	<i>Numărul elevilor care au obținut sub 6 p</i>

Observații:

.....

.....

.....

ITEM 7: Arakhen e antonimură vaś e dine alava. Keren e arakhle alavença po jekh propozìcia!

(1 p + 2 p) X 5 = 15 pùntură

<i>Numărul elevilor cu punctaj maxim</i>	<i>Numărul elevilor care au obținut 12-14 p</i>	<i>Numărul elevilor care au obținut 9-11 p</i>	<i>Numărul elevilor care au obținut 6-8 p</i>	<i>Numărul elevilor care au obținut sub 6 p</i>

Observații:

.....

.....

.....

2. ANALIZA REZULTATELOR CENTRALIZATE

Nr. note de 10	Nr. note 9.00 – 9.99	Nr. note 8.00 – 8.99	Nr. note 7.00 – 7.99	Nr. note 6.00 – 6.99	Nr. note 5.00 – 5.99	Nr. note sub 5

3. ASPECTE POZITIVE

1.
2.
3.
4.
5.

4. ASPECTE DE ÎMBUNĂTĂȚIT / REMEDIAT

1.
2.
3.
4.
5.

5. MĂSURI AMELIORATIVE / REMEDIALE

1.
2.
3.
4.
5.

6. MĂSURI DE DEZVOLTARE ȘI PERFORMANȚĂ

1.
2.
3.
4.
5.

Fișe de lucru

*

Butăqe fișe

1.1. Palem ka-i škòla

I d'ata:

- Voj siklōvela and-e anglekeripnasqi klāsa! Si la baro kamipen te siklōl lil, kadja sar vi me siklōvav. Mirri daj thaj mirro dad kinde laqe jekh nevo školaqo gono.*

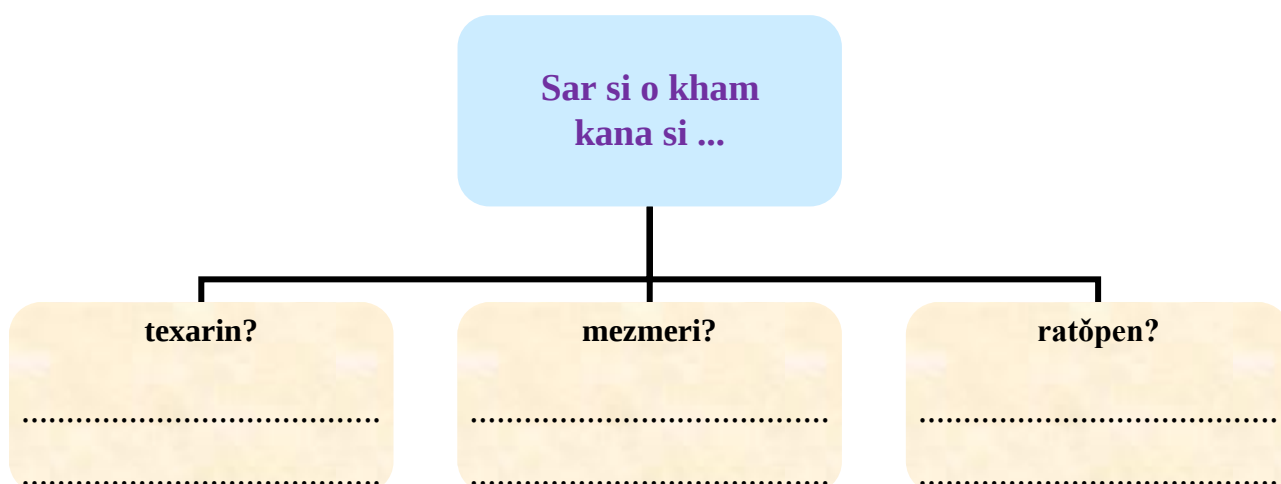
[illegible]

- *And-i savi klàsa si o Sorin? Tha' lesqi phen?*

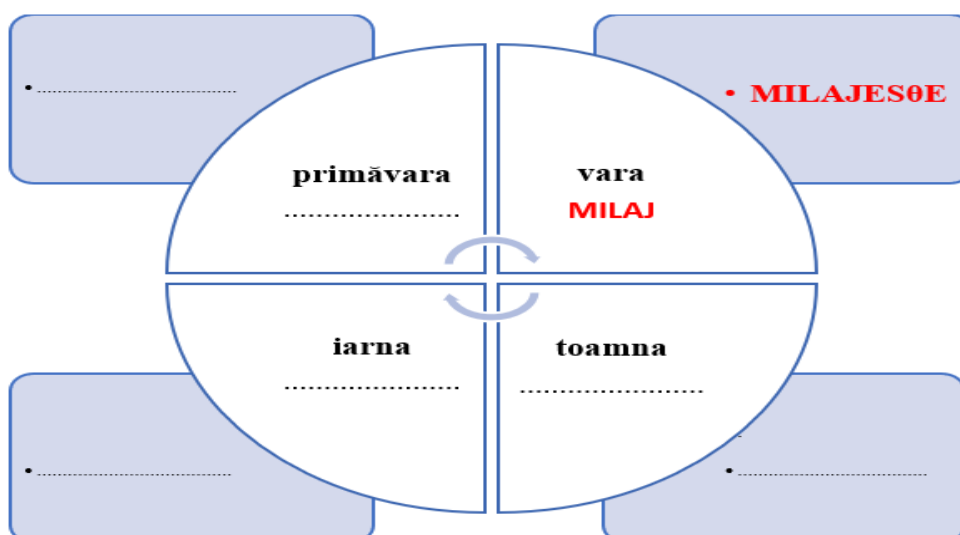
- *So baro kamipen si la Pika?*

- So kinde o dad thaj i daj la Pikage?

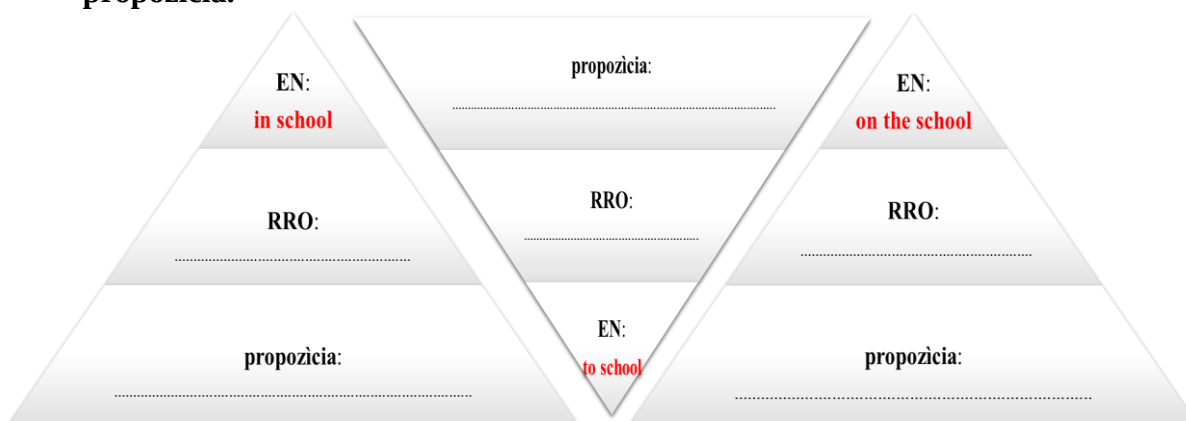
3. Xramosaren and-e kasète o amboldipen ka-o pučhipen andar i oprutni kasèta!

4. Ambolden and-i rromani čhib e anava vaš e beršivaxta. Xramosaren, palal o dino modèlo, o amboldipen ka-o pučhipen „kana?”!

5. Ambolden rromanes e dîne sintàgme andar i anglikani čhib. Keren lenča po jekh propozicia.

6. Ambolden e dine sintàgme and-i rumunikani, rromani vi francuzikani čhib!

EN to a school	RO	EN on a school	RO	EN in a school	RO
FR	RRO	FR	RRO	FR	RRO

7. Xramosaren o vèrbo kaj sikavel i àkcia savi kerel la o substantivo andar i jekhto kolòna. Keren e verboča po jekh propozìcia!

o substantivo	o vèrbo	i kerdi propozìcia
+ o sikavno		+
+ o siklărno		+
+ o siklǎvno		+

8. Ambolden and-i rromani čhib e dine propozìcie!

+ Profesorul nostru de limba rromani ne învață să fim mereu cuminți și respectuoși.

.....

+ Toți elevii rromi din școala noastră studiază limba rromani.

.....

+ Acest ghid ne-a arătat cele mai frumoase locuri din orașul Oradea.

.....

+ În această dimineață soarele a răsărit la ora șase și douăzeci de minute.

.....

+ În fiecare seară ne rugăm lui Dumnezeu și îi mulțumim pentru toate.

.....

1.2. And-i bar e školaqi

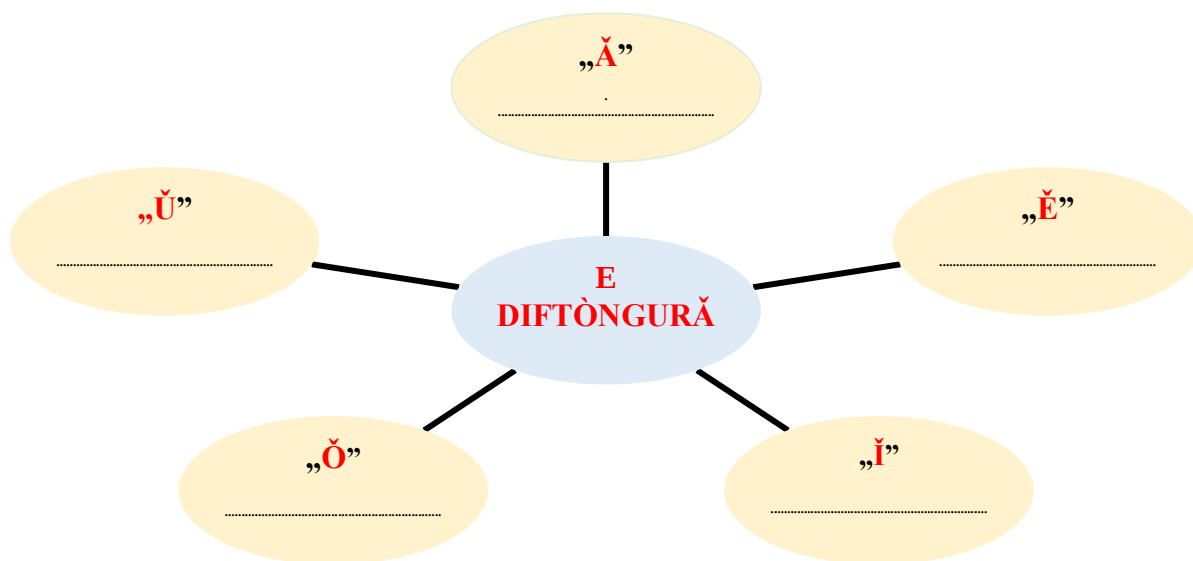
I d'ata:

– Sorin!ea, av, ame sam kathe! But lošali sem ke andăn tire phenōrră školăthe! Me avava lenqi klasaqi siklărni. Azukerav te siklöl vi voj sa kadja šukar sar vi tu siklilăn and-e anglutne panz klăse, kana sanas murro siklōvno!

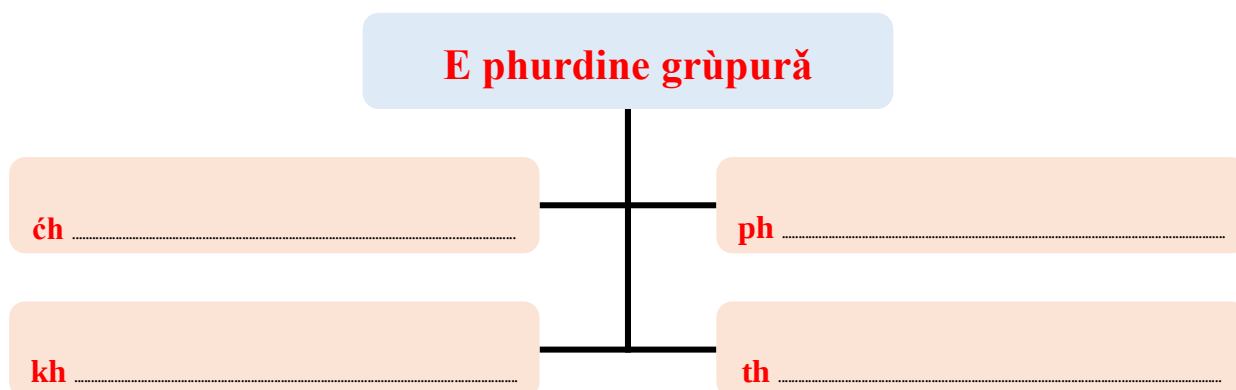
[illegible]

 So ažukărel i siklărni kaθar i phen le Sorinosqi?

3. Xramosaren po jekh alav anda savo te aven e diftongură: **ă, ă, ă, ă, ă!**

4. Keren po jekh propozîcia e alavența anda save te aven e phurdine grûpură: **čh, kh, ph, th!**

5. Xramosaren po jekh alav savo te astarel jekhe vokalața. Keren lența jekh propozîcia.

savi vokalața astarel/ širdel	o alav	i kerdi propozîcia
✚ i vokàla „a”		✚
✚ i vokàla „e”		✚
✚ i vokàla „i”		✚
✚ i vokàla „o”		✚
✚ i vokàla „u”		✚

BUTĂQI FÌŠA

1.3. O manuś thaj pesqe korposqe riga

O anav thaj angloanav:

I dăta:

1. Ambolden and-i gazikani čhib o avutno kotor andar o tēksto „O manuś thaj pesqe korposqe riga”!

– O manuś si jekh oprutno zivutro, kaj del godī, butikerel thaj vakārel. Sar vi tu zanes, e aver zivutre na aśti te keren butī, te godīsaren, te den dūma.

– E manuśes si les godī thaj, andar kodova, o manuś aśti te manārel, te godīsarel, te ginel, te vakārel.

.....

.....

.....

.....

.....

.....

2. Ambolden ka-e pučhimata dikhindoj e informăcie andar o tēksto „O manuś thaj pesqe korposqe riga”!

+ Sosθar o manuś si jekh oprutno zivutro?

.....

.....

+ Xramosaren e fizika karakteristike jekhe manuśesqe sikavindoj sar śaj te aven e bala thaj o nakh?

.....

.....

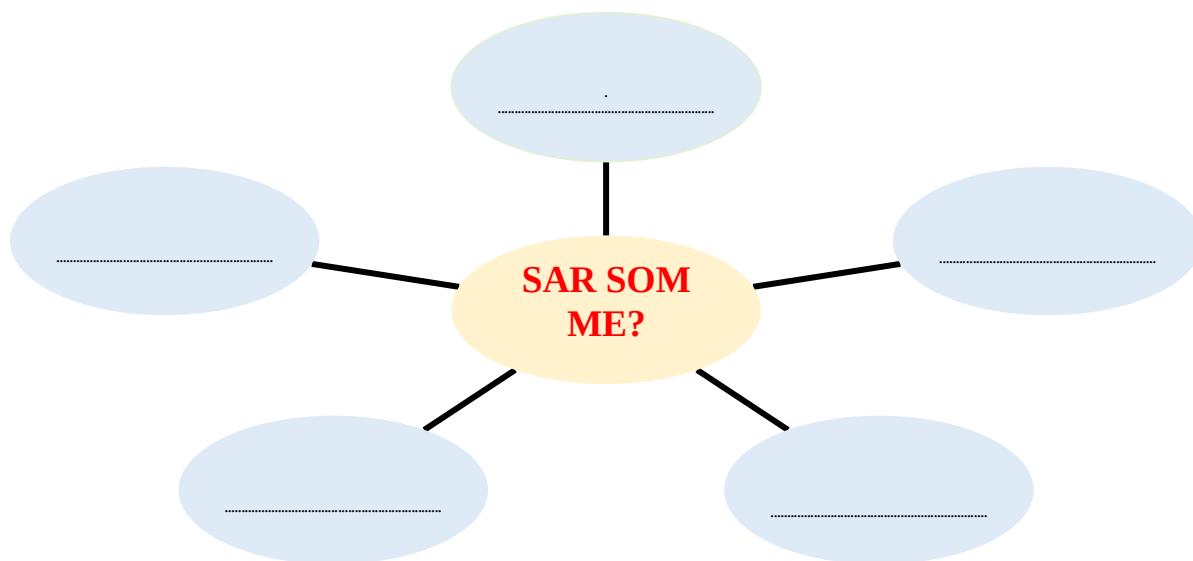
+ Sosθar si importănto e manuśesqe korposqe riga?

.....

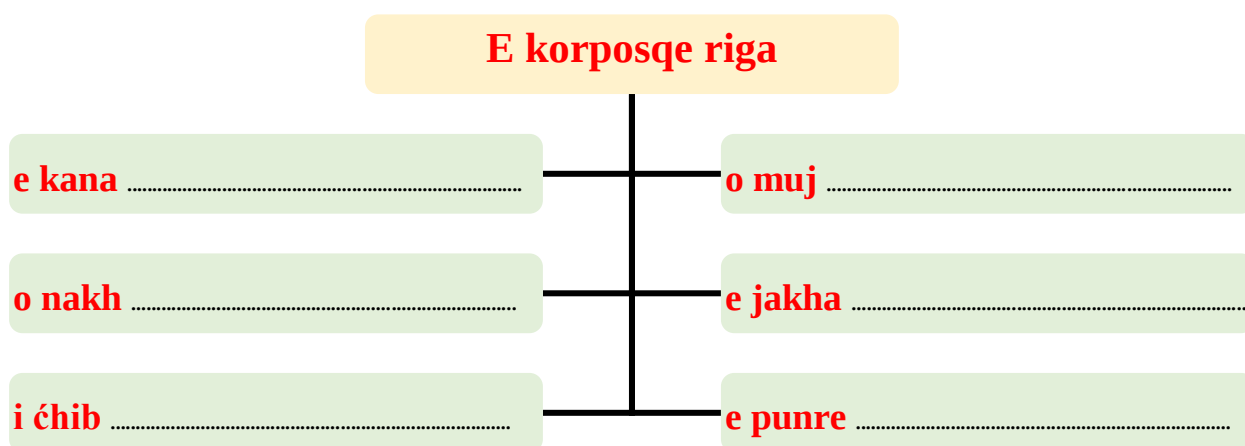
.....

3. Ker tiri prezentàcia xramosarindoj **panz moràla karakteristike!**

4. Drabaren e korposqe riga xramosarde and-e kasète. Xramosaren so kerel o manuś lença!

5. Xramosar śtar alava save sikaven e fiziko karakteristike save si tire amales/ amalină. Ker lença po jekh propozìcia. Ambolde e kerde propozìcie and-i rumunikani vaj anglikani éhib.

o alav	i kerdi propozìcia	o amboldipen e propoziciaqo
		
		
		
		

BUTĂQI FÌŠA

1.4. And-e klasaqi sàla

O anav thaj angloanav:

I dàta:

1. Ambolden and-i gazikani čhib o avutno kotor andar o tèksto „And-e klasaqi sàla”!

– Akana, kana ame sam khethanes savorrenθar, vi andar verver ètnie, vi andar verver sociàlo kondicie, vi andar verver siklövipnasqe nivèlură thaj kola, ame si te xatăras amen lačhes, te na azbas amen andar jekh bango phiravipen, te na čhudas le zungale lavença jekh avresqe!

.....

.....

.....

.....

.....

.....

2. Ambolden ka-e pučhimata dikhindoj e informàcie andar o tèksto „And-e klasaqi sàla”!

✚ So phendăs o Sorin la Mariaqe?

.....

.....

✚ So phendăs o raj le siklövnenqe k-o agor?

.....

.....

✚ Sar xakăres tut k-i škòla tire kolegurença save si gaze?

.....

.....

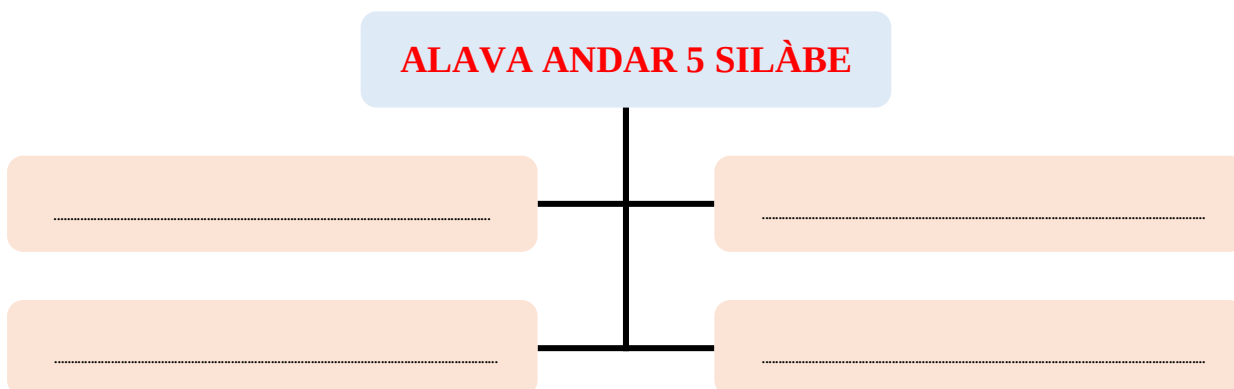
3. Ambolden e dine propoziție andar i anglikani éhib, and-i rromani éhib!

i anglikani éhib	i rromani éhib
	
✚ In my school, students of three ethnicities study: Romanian, Roma and Hungarian.	✚
✚ The teacher told the students to respect each other.	✚
✚ The children found the best solution to the problems encountered.	✚

4. Xramosaren po star alava save te astaren e dine silabença!

bi-	na-	xa-
✚	✚	✚
✚	✚	✚
✚	✚	✚
✚	✚	✚

5. Xramosaren star alava save si kerde andar panz silàbe!

6. Xramosaren andar o tèkto „And-e klasaқи sàla” trin alava save si len maj but sar trin silàbe. Xramosaren lenqo silabenqo gin thaj keren lença po jekh propoziția!

o alav	e silabenqo gin	i kerdi propoziția
✚		✚
✚		✚
✚		✚

BUTĂQI FÌŠA

1.5. O suno e kakosqo Angel

O anav thaj angloanav:

I dăta:

1. Ambolden and-i gâzikani čhib o avutno kotor andar o tēksto „O suno e kakosqo Angel”!

Mirri daj kidelas lovo lovorreča te zivas lačhes. Murro dad phendās laqe, and-e jekh răt: o tiknorro kamav te aresel baro raj! Me kadja dikhav les, vov si godăver, siklöl lil thaj aresela raj, sar si vi o raj o siklărno.

.....

.....

.....

.....

.....

2. Ambolden ka-e pučhimata dikhindoj e informăcie andar o tēksto „And-e klasaqi sàla”!

✚ So kerelas o phuro dad thaj lesqe čhave kaj te roden love?

.....

.....

✚ So kindās o dad le čhavenqe kana sas len love?

.....

.....

✚ So phenelas o dad thaj i daj palal o tikno čhavo? So areslās vov?

.....

.....

3. Xramosaren po trin alava save astaren vaj anda save te aven e grafème kaj si len diakritiko: **ć, ś, ź!**

ć
•
•
•

ś
•
•
•

ź
•
•
•

4. Ambolden e dine alava andar i anglikani éhib, and-i rromani éhib! Keren po jekh propozícia e alavença amboldine and-i rromani éhib.

		I kerdi propozícia
 grandfather		
 hotel		
 family		
 skirt		
 butterfly		

5. Xramosaren po duj alava anda save te aven e vokàle kaj si len akcènto: à, è, ì, ò, ù!

à	è	ì	ò	ù
.....				
.....				

6. Keren po jekh propozícia kaj te agorisarel pes anda pùnkto (.), pučhipnasqo sèmno (?) vi akharipnasqo sèmno (!). Ambolden e kerde propozície and-i rumunikani vaj anglikani éhib.

E puntuaciaqo sèmno	i kerdi propozícia	o amboldipen e propoziciaqo
(.)		
(?)		
(!)		

BUTĂQI FÌŠA

1.6. E meripnaça and-e jakha

O anav thaj angloanav:

I dăta:

1. Ambolden and-i gazikani čhib o avutno kotor andar o təksto „E meripnaça and-e jakha”!

– Dav pativ vi munre daden, čumidav lenqo vast, thaj mangav lenθar jertisaripen te mekhen man te siklōvav thaj te dav agor me stūdie. Me či inkerav nić le dadença, nić le siklārnença, me inkerav mança, te mekhen man te siklōvav lil! Kadava si munro drom thaj na-i drom palpale kaj šàtra!

.....

.....

.....

.....

.....

.....

2. Ambolden ka-e pučhimata dikhindoj e informàcie andar o təksto „E meripnaça and-e jakha”!

✚ Kaj sas o Vali kana avilās lesqo dad palal lesθe?

.....

.....

✚ So phendās o dad le čhavesqe te kerel?

.....

.....

✚ So phendās o Vali pesqe dadesqe ke kerela vov?

.....

.....

✚ So patān tume, e čhavesqo alosaripen sas laćho? Sosθar?

.....

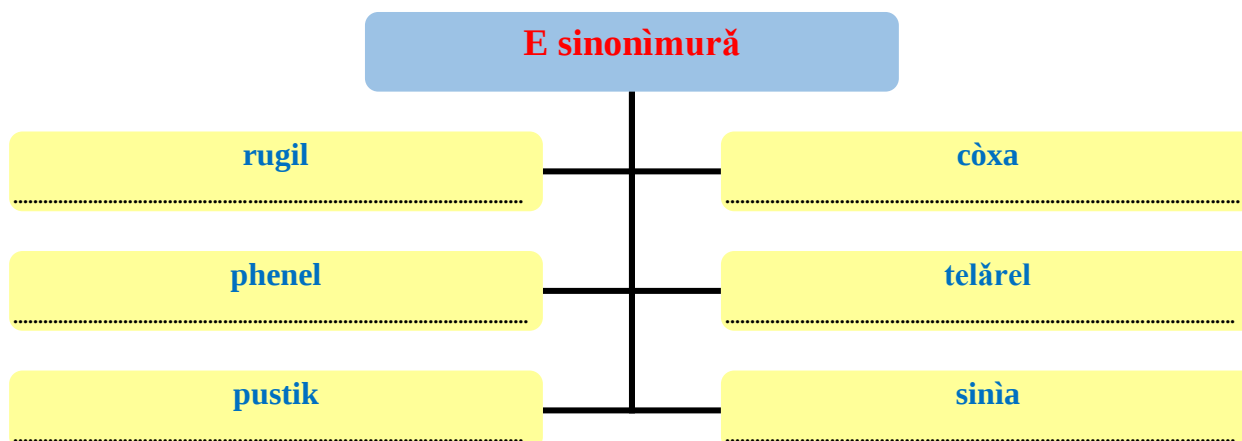
.....

3. Ambolden e dine propoziție andar i rromani čhib and-i rumunikani čhib!

		
✚ And-o 1992, o Geòrge Sarău ankalavdăs jekh rromano-rumunikano dikcionàro. ✚ Anda berś 2008 o Joněl Kordovàn ankalavdăs o alfabetàro e rromane čhibăqo. ✚ I rromani čhib si jekh but purani vi šukar čhib.		✚ ✚ ✚

4. Roden and-o rromano dikcionàro e alava kaj si len sajekh sènsò e dine alavença! Ambolden len and-i gajikani čhib!

5. Xramosaren po jekh alav savo astarel e dine grafemença. Roden lenqo sènsò and-o rromano-rumunikano vi rromano-anglikano dikcionàro.

		
✚ A: amal ✚ Č: ✚ J: ✚ X: ✚ Š:	✚ amic, prieten ✚ ✚ ✚ ✚	✚ friend ✚ ✚ ✚ ✚

Prezentarea demersului didactic integrat

O prezentare a tipurilor de activități didactice diferențiate

UNITATEA DE ÎNVĂȚARE I

Palem ka-i škòla

1.1. *Palem ka-i škòla!*

- ✓ Te palemdikhas o vortoxramosaripen

1.2. *And-i bar e školaqi*

- ✓ O rromano alfabèto

1.3. *O manuś thaj pesqe korposqe riga*

- ✓ Sar me sikavav? Sar dikhen man aver manuśa?
- ✓ Aver karakteristike le zenesqe

1.4. *And-e klasaqi sàla*

- ✓ O alav. I silàba

1.5. *O suno e kakosqo Angel*

- ✓ O akcènto
- ✓ I intonàcia

1.6. *E meripnça and-e jakha (I)*

- ✓ O Valerikä Stänèsku
- ✓ O dikcionàro

1.7. *E meripnça and-e jakha (II)*

- ✓ So zanas jekh palal avresθe?
- ✓ O Sorin prezentisarel pes tumenqe

1.8. *So zanas andar amaro folklòro?*

- ✓ O vokabulàro

1.9. *Rekapitulàcia*

1.10. *Evaluàcia*

1.1. Palem ka-i škòla!

1. Drabaren o tèksto!

Palem ka-i škòla!

Palal so ame agordăm e anglutne star klàse, ame ačhilăm khere o *sasto milaj* vaj gelăm amare dadența, kaj von phirde. Nakhlás vi o but tato milaj, thaj akana, and-o septembro, zas palem lošale karing amari škòla! *Vàze*, avilàs o *angloivend*! Avri, si maj tato ka-o mezmeri, kana o kham *pànda pekòl*, *tha'* na-i but zoralo *texarinăthe*, kana vov *inklòl*, vaj karing i răt, kana rătòl, ka-o rătòpen e khamesqo. Me thaj mirri phen, i Pika, zas akana ka-i škòla, khethanes amare khelipnasqe kolegurența, vi andar e rroma, vi andar e gaze. Mirri phenòrri avel akana *jekhto var* k-i škòla, and-e *anglekeripnasqi* klàsa, thaj me siklövava maj dur and-i panzto klàsa. P-o drom, mirre amala pučhen man:

– Sorin!ea, i čhajorri si tiri phenòrri?

– Va, si mirri gudli phenòrri! Voj siklòvela and-e *anglekeripnasqi* klàsa! Si la baro *kamipen* te *siklòl* lil, kadja sar vi me siklövav. Mirri daj thaj mirro dad kinde laqe jekh nevo školaqo gono, xramosaripnasqe lilorre, ginavipnasqe lilorre, angarne le savența te xamosarel vaj te *rangărel* thaj aver.

– Te avel baxtali vi te siklòl laches, sar vi ame siklòvas! – phenel o Sàndu, jekh raklo andar i oxtoto klàsa. Tha', dikhen vi tume, areslăm školăthe!

– Te zas andre and-e školaqi bar! – phenel i Rità, jekh rromani siklòvni andar i eftato klàsa. Si man but baro *kamipen* te *palemdikhav* mirre koleguren! Devleça!

– Devleça, Rite! – phende savorre laqe.

2. Alosaren thaj xramosaren e biprinzarde lava!

• <i>sasto milaj</i> - sa o milaj (<i>toată vara</i>)	• <i>inklòl</i> – inklel (<i>iese</i>)
• <i>vàze</i> - akana, akanak (<i>acum</i>)	• <i>jekhto var</i> - jekhto drom (prima dată)
• <i>angloivend</i> - o durărdo milaj, o durmilaj (<i>toamna</i>)	• <i>anglekeripnasqi</i> – anglutni (<i>pregătitoare</i>)
• <i>pànda</i> - inkë, maj, po (<i>încă</i>)	• <i>kamipen</i> – mangipen (<i>dorință</i>)
• <i>pekòl</i> – pekel (<i>arde, încălzește</i>)	• <i>siklòl</i> – siklòvel (<i>a învăța</i>)
• <i>tha'</i> - ama (<i>dar, însă</i>)	• <i>rangărel</i> - färbil, färbisarel (<i>a colora</i>)
• <i>texarinăthe</i> - raninăthe, javinăthe (<i>dimineța</i>)	• <i>palemdikhav</i> - dikhav palem (<i>revăd</i>)

3. Ambolden o tèksto gazikanes!

Din nou la școală!

După ce noi am absolvit primele patru clase, am stat acasă toată vara sau am mers cu părinții noștri, pe unde umblau ei. A trecut și vara foarte călduroasă, iar acum, în septembrie, ne întorcem bucuroși la școala noastră. Acum, a venit toamna! Afară este mai cald la amiază, când soarele încă arde, dar nu este atât de puternic dimineața, când răsare sau spre seară, la apusul soarelui. Eu și sora mea, Pica, mergem la școală, împreună cu colegii noștri de joacă, fie rromi, fie nerromi. Surioara mea merge acum pentru prima dată la școală, în clasa pregătitoare iar eu voi învăța mai departe în clasa a cincea. Pe drum, prietenii mei mă întreabă:

- Sorin, fetița este surioara ta?

- Da, este surioara mea dulce! Ea va învăța în clasa pregătitoare! Ea are o mare dorință să învețe, așa cum învăț și eu. Mama mea și tatăl meu i-au cumpărat un ghiozdan nou, caiete de scriere, cu pătrățele, creioane cu care să scrie sau să coloreze și altele.

- Să fie norocoasă și să învețe bine, cum și noi învățăm! – zice Sandu, un băiat nerrom din clasa a opta. Dar, uitați și voi, am ajuns la școală!

- Să mergem înăuntru, în curtea școlii! – zice Rita, o elevă rromă din clasa a șaptea. Am o dorință imensă să-mi revăd colegii! La revedere!

- Le revedere, Rita! – i-au zis toți.

4. So keren e çhave and-o septembro?

✚ And-o septembro e çhave palem zan k-i škòla.

5. Sar akharel e Sorinosqe phenă?

✚ E Sorinosqe phenă akharel la Pika.

6. So klàsa si voj?

✚ I Pika si and-e anglekeripnasqi klàsa.

7. So klàsa si o Sorin?

✚ O Sorin si and-i panzto klàsa.

8. Savo si o baro kamipen la Pikaqo?

✚ La Pikaqo baro kamipen si te siklöl lil.

9. So kinde i daj thaj o dad e Pikaqe?

✚ I daj thaj o dad kinde e Pikaqe jekh nevo školaqo gonorro, xramosaripnasqe lilorre, ginavipnasqe lilorre, angarne le savença te xramosarel vaj te rangărel thaj aver.

10. Kon si o Sàndu?

✚ O Sàndu si jekh raklo andar i oxtoto klàsa.

11. Kon si i Rità?

✚ I Rità si jekh rromani siklövni andar i eftato klàsa.

12. Tume so siklile andar o tèksto?

✚ Ame siklilām andar o tèksto so k-i škòla trebal te avas amala savorrença, te zas bare kamipnaça kaj te siklōvas po but bută.

1.2. And-i bar e školaqi

1. Drabaren o tēksto!

And-i bar e školaqi

Amare amala thaj amalină gele sarkon kaj sasas lenqo than, lenqi klāsa. I siklōvni Rīta geli kaj sasas e siklōvne andar i eftato klāsa, o siklōvno Sāndu gelo te rodel kaj *sine* lesqe kolēgură andar i oxtoto klāsa, thaj me, khethanes mirre phenăça, la Pikaça, telārdem te sikavav laqe kaj si kidine e neve siklōvne andar e anglekeripnasqi klāsa.

Nakhlām andar e školaqi bar, maškar amare kolēgură, thaj arakhlām kaj sas o than kaj *e dada, e daja*, e maj bare phrala vi e phenă andine le tiknorren te prinžanen la rajnă siklārănă. Dikhel pes ke si man baxt, ke, kana *pašilām amen*, dikhav ke i nevi lenqi siklārni si... i sas mirri siklārni! Šunav man akhardo varekasθar:

– Sorin!ea, av, ame sam kathe! But lošali sem ke andăn tire phenōrră školăθe! Me avava lenqi klasaqi siklārni. Ažukerav te siklōl vi voj sa kadja šukar sar vi tu siklilăn and-e anglutne panž klāse, kana sanas murro siklōvno!

– Ćumidav tumaro vast, rajni!e siklārni!e. Lači texarin! Tume zanen lačhes so savorre mai bare amare phrala vi phenă phirde šklolaθe, siklile but šukar aj agordine e stūdie. Vi ame sa kadja kera! Me akana sigārav man te rodav mirre koleguren andar mirri nevi klāsa, i panžto klāsa! Mekhen man, rajni!e siklārni!e, te prezentisarav mirre phenōrră! Voj si i Pika!

– Mišto avilăn, Pike! Haj, av vi tu kathe, pašal tiri nevi kolēga, i Piroška!

– Nais tumenqe, rajni!e siklārni!e, phenel o Sorin. Ačhen Devleça!

– Ȝa Devleça, čhavea!

I Pika *kerdās prinžaripen* la Piroškaça vi avere kolegurença, bešindoj lença avri vi ažukerindoj te avel i rajni dirēktora thaj te putrel o nevo školutno berš. Palal o putaripen, šundās pes sar marel e *školaqi kampāna*, i *šunārni*, thaj e siklōvne vi le siklōvnă sasas akharde te zan and-e lenqe klāse.

2. Alosaren thaj xramosaren e biprinžarde lava!

• <i>sine</i> - (von) si (<i>ei/ ele sunt</i>)	• <i>e školaqi kampāna</i> - i šunārni
• <i>pašilām amen</i> - avilām paše (<i>ne-am apropiat</i>)	(<i>clopoțelul</i>)
• <i>kerdās prinžaripen</i> - prinžardās pes (<i>a făcut cunoștință</i>)	• <i>e dada, e daja</i> - e dada (<i>părinții</i>)

3. Ambolden o təksto gazikanes!

În curtea școlii

Prietenii și prietenele noastre au mers fiecare unde era locul lor, clasa lor. Învățătoarea Rita a mers unde erau elevii din clasa a șaptea, elevul Sandu a mers să caute unde sunt colegii săi din clasa a opta, iar eu, împreună cu sora mea, Pica, am plecat să-i arăt unde sunt adunați noii elevi din clasa pregătitoare.

Am trecut prin curtea școlii, printre colegii noștri, și am găsit unde era locul în care părinții, frații și surorile mai mari i-au adus pe boboci să o cunoască pe doamna învățătoare. Se vede că am noroc, căci, când ne-am apropiat, observ că noua lor învățătoare este... fosta mea învățătoare! M-am auzit strigat de cineva:

- Sorine, vino, noi suntem aici! Sunt foarte bucuroasă că ți-ai adus surioara la școală! Eu voi fi învățătoarea lor. Mă aștept să învețe și ea tot așa de bine cum și tu ai învățat în primele cinci clase, când erai elevul meu!

Vă sărut mâna, doamna învățătoare. Bună dimineața! Dumneavoastră știți foarte bine că toți frații și surorile mele mai mari au umblat la școală, au învățat foarte bine și au terminat studiile. Și noi tot așa vom face! Eu acum mă grăbesc să-mi caut colegii din noua mea clasă, clasa a cincea. Pmiteți-mi, doamna învățătoare, să vă prezint pe surioara mea! Ea este Pica!

- Bine ai venit, Pica! Hai, vino și tu aici, lângă noua ta colegă, Piroska!

- Vă mulțumesc, doamna învățătoare, spune Sorin. La revedere!

- La revedere, băiete!

Pica a făcut cunoștință cu Piroska și cu alți colegi, stând cu ei afară și așteptând să vină doamna director să deschidă noul an școlar. După deschidere, s-a auzit cum sună clopoțelul, iar elevii și elevele au fost invitați să meargă în clasele lor.

4. And-i so klàsa gelàs i Rita?

✚ I Rita gelàs and-i eftato klàsa.

5. Kon si e Pikaqi siklărni?

✚ E Pikaqi siklărni si i sas siklărni e Sorinosqi.

6. So azúkerel i siklărni kaθar i phen e Sorinosqi?

✚ I siklărni azukărel kaθar i phen le Sorinosqi kaj vi voj te siklöl sa kadja mišto sar siklilàs o Sorin.

7. So kerdén e maj bare phrala thaj phenă e Sorinosqe kana phirde školaθe?

✚ E maj bare phrala thaj phenă e Sorinosqe siklile but mišto thaj agordine e stúdie.

8. Kaj sigărel pes o Sorin?

✚ O Sorin sigărel pes te rodel pesqe koleguren andar i panzto klàsa.

9. So kerde e siklövne thaj e siklövna palal so mardăs e školaqi kampàna?

✚ Palal so mardăs e skolaqi kampàna, e siklövne gelen and-e penqe klàse.

10. Tume so siklile andar o təksto?

✚ Andar kadava təksto ame siklilăm ke si but šukar te azutisaras amare phralen maj tikne thaj ke si but importànto te zas k-i škola.

1.3. O manuś thaj pesqe korposqe riga

1. Drabaren o tèksto!

O manuś thaj pesqe korposqe riga

1. o séro	11. o dand	21. i ùnzia (najorri)
2. o bal	12. i éhib	22. o naj
3. o éikat	13. i korr/ i men	23. o per
4. i phov	14. o échor	24. o maśkar
5. i jakh	15. o phiko	25. i pàlma
6. o kan	16. o vast	26. o punro
7. o nakh	17. o kolin	27. i éang/ i koć
8. o muj	18. i éući	28. i khur
9. i éham	19. o buriko/ o priś	29. i tàlpa
10. o vuśt	20. i kuni	

Kon zanel maj but?

Jekh éhajorri, i Sàra, thaj jekh raklörri, i Klàra, den dùma:

– O manuś si jekh *oprutno zivutro*, kaj *del godĩ*, *butikerel* thaj *vakărel*. Sar vi tu zanes, e aver zivutre na aști te keren butĩ, te *godĩsaren*, te den dùma.

– E manuśes si les godĩ thaj, *andar kodova*, o manuś aști te *manărel*, te *godĩsarel*, te *ginel*, te *vakărel*.

– Tu zanes te phenes manqe so si p-e manuśesqo séro?

– Si les p-o séro bal, kaj śaj te avel lùngo (dĩlgo) vaj xarno. Le rromnăn, *misalăqe*, si len śukar éhungră. And-ěl éhungră si len purane love.

– So kerel o manuś *pesqe* kanenča?

– *Pe* kanenča o manuś aśunel.

– Sar si o nakh e manuśesqo?

– O nakh śaj te avel lùngo (dĩlgo; zinzardo), xarno vaj kīrno (paśxarno).

– Śaj te phenes manqe so keren e manuśa *pe* nakheča?

– Leča von sungan.

– Na, tu trebal te zanes ke tu éi san éací, *andar kodoja* ke e nakheča e manuśa na nùmaj sungan! Leča von phùrden.

- Me patăv so tu na zanes te mothoves manqe sar phenen e manuša kana jekhe manușes si les baro cíkat?
- Tu cí san éací! Me zanaŋ! Vov si godăver!
- Kadă si! Tha', so kerel o manuș pe jakhança?
- Vov dikhel lença!
- Tu, sar patăs, so kerel pe (pesqe) moça?
- Leça o manuș xal, vakărel, gilabel.
- Vi cúmidel!
- Na! Vov cúmidel *nùmaj* e vuštença!
- Kadă si, kadă si! Bistardem so tu san godăver thaj tu sa zanes! Atunc', so kerel o manuș e dandença?
- E danda čhinen o xaben, thaj i čhib éambel o xamos (xaben)!
- Na trebal te bistres so i čhib žutil (ažutisarel) tuqe te des duma e manușença!
- Va, va!
- Akana, haj phen tu manqe so kerel o manuș e punrença?
- E punrença vov phirel!
- Lăv sâma (dikhav) so e manușesqe korposqe riga si but importanto, *šeral*, *andar kodoja* so, von žutin e manușes te *traisarel*.

2. Alosaren thaj xramosaren e biprinzarde lava!

• korposqe riga - korposqe kotora (părțile corpului)	• misalăqe - sar ekzemplo (<i>de exemplu</i>)
• oprutno životro - oprutno animălo (ființă superioară)	• pesqe - lesqe (<i>ai săi, ale sale</i>)
• del godi – godisarel (<i>gândește</i>)	• pe – pesqe (<i>ai săi, ale sale</i>)
• butikerel - kerel buti (<i>lucrează</i>)	• pe – penqe (<i>ai lor, ale lor</i>)
• vakărel - del duma, mothovel, mothol (<i>vorbește</i>)	• andar kodoja ke - andar ke, kodolaθar (<i>deoarece, fiindcă</i>)
• godisaren - den godi (<i>gândiți/gândesc</i>)	• nùmaj - fêri, sâcis, sâmo (<i>numai, doar</i>)
• andar kodova – kodolesθar (<i>de aceea, deoarece</i>)	• žutil - del vast (<i>ajută</i>)
• manărel - kerel reflêkcie, godisarel (<i>reflectă</i>)	• šeral - po but (<i>mai cu seamă, mai ales</i>)
• ginel – ginavel (<i>socotește, citește</i>)	• andar kodoja so - andar kodoja ke, kodolaθar, kodolesθar (<i>pentru că</i>)
	• traisarel - trail, živel, živisarel (<i>trăiește</i>)

3. Ambolden o tèksto gazikanes!

Omul și părțile corpului omenesc

1. o šero - capul	11. o dand - dintele	21. i ùnzia (najorri) - unghia
2. o bal - părul	12. i čhib - limba	22. o naj - degetul
3. o čikat - fruntea	13. i korr/ i men - gâtul	23. o per - burta
4. i phov - sprânceană	14. o čhor - barba	24. o maškar - mijlocul
5. i jakh - ochiul	15. o phiko - umărul	25. i pàlma - palma
6. o kan - urechea	16. o vas - brațul	26. o punro- piciorul
7. o nakh - nasul	17. o kolin - pieptul	27. i cáng/ i koč - genunchiul
8. o muj - gura	18. i čuči - sânul	28. i khur - călcâiul
9. i čham - obrazul	19. o buriko/ o priš - buricul	29. i tàlpa - talpa
10. o vušt - buza	20. i kuni - cotul	

Cine știe mai mult?

O fetiță rromă, Sara și o fetiță nerromă, Clara, vorbesc:

- Omul este o ființă superioară, care gândește, muncește și vorbește. După cum și tu știi, alte viețuitoare nu pot să muncească, să gândească, să vorbească.

- Omul are minte și, de aceea, omul poate să reflecteze, să gândească, să socotească, să vorbească.

- Poți să-mi spui ce se află pe capul omului?

- El are pe cap păr, care poate să fie lung sau scurt. Femeile rrome, de exemplu, au cozi frumoase. În cozi au bani vechi.

- Ce face omul cu urechile sale?

- Cu urechile sale omul aude.

- Cum e nasul omului?

- Nasul poate fi lung, scurt sau cârn.

- Poți să-mi spui ce face omul cu nasul său?

- Cu nasul el miroase.

- Nu, tu trebuie să știi că nu este adevărat, deoarece cu nasul nu numai se miroase! Cu el se respiră.

- Eu cred că tu nu știi să-mi spui cum spun oamenii dacă un om are fruntea mare?

- Nu ai dreptate! Eu știu! El este deștept!

- Așa este! Dar, ce face omul cu ochii săi?

- El vede cu ei!

- Tu, ce crezi, ce face omul cu gura sa?

- Cu ea omul mănâncă, vorbește, cântă.

- Și sărută!
- Nu! El sărută numai cu buzele!
- Așa este, așa este! Am uitat că tu ești deșteaptă și pe toate le știi! Atunci, ce face omul cu dinții?
- Dinții taie mâncarea, iar limba mestecă mâncarea!
- Nu trebuie să uiți că limba te ajută să vorbești cu oamenii!
- Da, da!
- Acum, hai spune-mi ce face omul cu picioarele?
- Cu picioarele el umblă!
- Observ că părțile corpului omenesc sunt foarte importante, mai cu seamă, că îl ajută pe om să trăiască.

4. So si o manuś thaj so kerel vov?

✚ *O manuś si jekh oprutno zivutro, kaj del godi, butikerel thaj vakărel.*

5. So si p-o manuśesqo šero?

✚ *P-o manuśesqo šero si bala.*

6. So kerel o manuś pesqe kanenča?

✚ *Pesqe kanenča o manuś aśunel.*

7. Sar šaj te avel o nakh e manuśesqo?

✚ *O nakh e manuśesqo šaj te avel lûngo (dîlgo; zinzardo), xarno vaj kîrno (paśxarno).*

8. So kerel o manuś pesqe nakheča?

✚ *Pesqe nakheča, o manuś sungavel.*

9. Sar si jekh manuś kaj si les baro čikat?

✚ *Jekh manuś savo si les baro čikat si godăver.*

10. So kerel o manuś nûmaj e vuštenča?

✚ *O manuś čumidel e vuštenča.*

11. So činen o xaben?

✚ *E danda činen o xaben.*

12. Sosθar si importànto e manuśesqe korposqe riga?

✚ *E manuśesqe korposqe riga si importànto kodolesqe ke von źutisaren e manuśes te zivel.*

1.4. And-e klasași sàla

1. Drabaren o tèksto!

And-e klasași sàla

Avri, and-e školași bar, o Sorin arakhlàs pes pesqe kolegurença andar i panžto klàsa, dikhlàs ke maškar e sas lesqe kolègură inkliste vi aver biprinžarde kolègură andar i *kolaver* klàsa, andar i sas štarto klàsa B. *Pašilo* karing lenŋe vi e klasașo raj siklărno. Sig, o Sorin arakhlàs kaŋar e siklövne vi e siklövňă ke lenqe e sas klàse A thaj B sasas *xulavde* palal e rezultătură le siklövnenqe resle ka-o agor e štartone klasașo. Kadja, and-e s-ol duj klàse, vi ka-i panžto A, vi ka-i panžto B, akana si siklövne vi maj lačhe, vi mai cîra lačhe rezultaturença, bikerindoj pes diskriminàcia palal e nòte, palal i sociàlo situàcia, palal i etnìa thaj aver.

Palal o putaripen e školutne beršesqo, o siklărno e klasașo, o raj Sitàru, akhardàs le siklövnen vi le siklövňă and-i klasași sàla i panžto A.

O Sorin bešel pašal jekh nevi kolèga, i Marià, kaj avili andar i sas štarto klàsa B. Von keren prinžaripen, vakărindoj:

- Me sem o Sorin!
- Thaj me sem i Marià.

E klasașo raj siklărno vakărdàs lenqe ke i škòla sas akana užărdi, so sas panărdi, so si len jekh nevo mobilièro thaj e siklövne si te phiraven pen šukar, te na bistren svàko dîves, jekh po jekh, te arakhen vi te lačharen i sàla, te inkeren o užipen, te thon pani k-e luludă, te dikhen te aven len ka-i *kali phal* jekh khosno, e saveça te khosen i kali phal, te anen krèda vi xramosaripnasqe angarne thaj aver.

I Marià manglàs te phenel vi voj vareso, vazdàs o vast opre, thaj e klasașo raj siklărno pučhlàs la:

- Manges te phenes vareso, Mari!e.
- Va, raj!a siklărne!a. Me ažukerav ke savorre amare kolègură te phiraven pen šukar, ke, ivăŋe, si amen jekh šukar siklövipnasqi sàla, kana ame na das patîv jekh avres!
- So kames te phenes? – maj pučhel la o raj siklărno.

– Akana, kana ame sam khethanes savorrenŋar, vi andar verver ètnie, vi andar verver sociàlo kondicie, vi andar verver siklövipnasqe nivèlură thaj kola, ame si te xatăras amen lačhes, te na azbas amen andar jekh bango phiravipen, te na čhudas le zungale lavença jekh avresqe!

– Av bitrašași, Mari!e – phenel laqe o Sorin. Tu dikhes ke me sem rrom, tha' te zanes so vi amen si amen, kheral, jekh šukar edukàcia, tha' zanas te phiravas amen lačhes, bi te azbas le averen! Dikhesa tu so lačho kolègo me avava! Sar vi aver amare kolègură!

– Vi me patăv ke tume sen but lačhe siklövne vi ke and-o amaro kolèktivo na avena phiravipnasqe pučhimata, pharimata, problème - phendàs vi o raj klasqo siklărno. Akana, te nakhas k-o amaro *svakodîvesutno* progràmo!

2. Alosaren thaj xramosaren e biprinzarde lava!

• kolaver - kodoja aver (<i>cealaltă</i>)	• i kali phal - i zèleno phal (<i>tabla de scris</i>)
• pașilo - avilo/ avilās paše, pašardās pes (<i>s-a apropiat</i>)	• svakodīvesutno - andar svàko dīves (<i>de zi cu zi, zilnic</i>)
• xulavde – ulavde (<i>împărțiți</i>)	

3. Ambolden o tèksto gazikanes!

În sala de clasă

Afară, în curtea școlii, Sorin s-a întâlnit cu colegii săi din clasa a cincea, a văzut că printre colegii săi care au ieșit, erau și alți colegi necunoscuți din cealaltă clasă, din clasa a IV-a B. S-a apropiat de ei și domnul diriginte. Repede, Sorin a aflat de la elevi și eleve că fostele lor clase A și B au fost împărțite după rezultatele elevilor ajunși la sfârșitul clasei a IV-a. Astfel, în ambele clase, și în clasa a V-a A, și în clasa a V-a B acum, sunt elevi cu rezultate mai bune și mai puțin bune, nefăcându-se discriminare după note, după situația socială, după etnie și altele.

După deschiderea anului școlar, dirigintele clasei, domnul Sitaru, i-a chemat pe elevi și pe eleve în sala clasei a V-a A.

Sorin stă lângă o nouă colegă, Maria, care a venit din fosta clasă a IV-a B. Ei fac cunoștință, zicând

- Eu sunt Sorin!

- Iar eu sunt Maria.

Dirigintele clasei le-a zis că școala este acum igienizată, că a fost zugrăvită, că au mobilier nou și elevii trebuie să se comporte frumos, să nu uite în fiecare zi, unul câte unul, să îngrijească și să întrețină sala, să mențină curățenia, să ude florile, să aibă grijă să fie un burete la tablă, cu care să șteargă tabla, să aducă cretă și creioane de scris și altele.

Maria a cerut să spună și ea ceva, a ridicat mâna și domnul diriginte a întrebat-o:

- Dorești să spui ceva, Maria?

- Da, domnule diriginte! Eu aștept ca toți colegii noștri să se comporte frumos, că, degeaba avem o sală de clasă frumoasă, dacă nu ne respectăm unul pe celălalt!

- Ce vrei să spui?- o mai întreabă dirigintele.

- Acum, când suntem cu toții împreună, și din etnii diferite, și de condiție socială diferită, și cu un nivel de învățură diferit și altele, noi trebuie să ne înțelegem bine, să nu ne legăm de un comportament neadecvat, să nu aruncăm unul altuia cuvinte urâte!

- Fii fără teamă, Maria!- îi spune Sorin. Tu vezi că eu sunt rrom, dar să știi că și noi avem, de acasă, o educație aleasă, știm să ne comportăm bine, fără să îi jignim pe ceilalți! Vei vedea ce coleg bun o să fiu! Ca și ceilalți colegi de-ai noștri.

- Și eu cred că voi sunteți elevi foarte buni și că în colectivul nostru nu vor fi probleme de comportament, greutăți, probleme - a spus dirigintele clasei. Acum, să trecem la programul nostru zilnic!

4. Kaça arakhlās pes o Sorin and-e školaqi bar?

✚ *O Sorin arakhlās pes pesqe kolegurença andar i panzto klāsa.*

5. Sar sas xulavde e siklōvne vi e siklōvnā andar e sas klāse A thaj B?

✚ *E siklōvne vi e siklōvnā andar e sas klāse A thaj B sasas xulavde palal e rezultaturā le siklōvnenqe resle ka-o agor e štartone klasaço.*

6. Sar akhardās le siklārnes e panztone klasaço?

✚ *O anav e siklārnesqo e panztone klasaço sas Sitaru.*

7. Pašal kasθe bešel o Sorin?

✚ *O Sorin bešel pašal i Maria.*

8. So manglās te phenel i Maria?

✚ *I Maria manglās te vakārel palal sar trebal kaj te phiraven pen vi te xatāren pen e siklōvne.*

9. So phendās o Sorin?

✚ *O Sorin phendās ke vov si rrom thaj ke vi les si les, kheral, jekh šukar edukàcia, tha' žanel te phiravel pes lačhes, bi te azbal le averen!*

10. Tume so siklile andar o tèksto?

✚ *Andar kadava tèksto trebal te siklōvas so k-i škola savorre siklōvne si egālo thaj savorre žene trebal te phiraven pen šukar thaj te den penqe pakiv jekh kolaveresqe.*

1.5. O suno e kakosqo Angel

1. Drabaren o tèksto!

O suno e kakosqo Angel

Vi akana phandav mirre jakha thaj dikhav le kodola berša, kana somas éhavorro; sar iz sas. So sig nakhlās o vaxt!

Xatārav and-e mirre jakha jekh asvin, sar thavdel...Ingerav murro vast jakhenθe thaj khosav mirre asva.

Sasas na but palal o Dujto Lumāqo Maripen kana murro dad avilāsas pala' cira vaxt andar o Maripen.

Samas xolāme, sar sasas savorre manuša andar o gav, and-o kodovo vaxt. And-o kodova milaj sas vi jekh baro tatimos, na dinā o brišind varesode éhonenθar.

„- Soça *parvarav* me le éhavorren? ...” - godīsarel murro dad, o kak Angel, sar phenelas lesqe e phure. Dikhav les vi akana, sar beśelas p-o skamin anglal o kher, thaj paša' lesθe, lesqo patāvipnasqo zukel, thaj sar lačharelas pesqi mustāca thaj delas dūma kòrkorro, and-e pesqi godī.

Tha' o Devlorro ni d-aśtilas te mukhel les akana, kana nićvar, na sas les maj phares.

Murro dad khethanes mirre dajaça, palal, le Mihäicaça vi le Georgeça - mirre phrala maj bare - savorre kerenas butī p-o lenqo *umal* thaj vi and-o gav, so arakhenas. Èl dēsa, kerenas butī k-o umal thaj kana perelas i rāt, murro dad lelas pesqi *lavūta* thaj gilabalas k-ël khelimata, k-e meselā le barvalenqe.

O avutno berś, o angloivend sas barvalo thaj murro dad bikindās o giv thaj o *kukurūzo*. Akana sas vi amen but love.

„- Kamav te kinav le Mihäicasqe akordèono vi jekh saksofòno le Georgesqe, te baśaven, te keren love, te na maj *mangen vunzilesθe* kaθar le gaze”.

Kadā vi sas. Murro dad kindās akordèono vi saksofòno le éhavenqe.

Vov sas but *barikano* kana lesqe éhavorre baśavenas, savorre samas but lośale. Mirre phrala thaj murro dad anenas love khere kaθar e *bāva* kaj baśavenas thaj sas amen so trebul.

Mirri daj kidelas lovo lovorreça te zivas lačhes. Murro dad phendās laqe, and-e jekh rāt: *o tiknorro kamav te aresel baro raj!* Me kadja dikhav les, vov si godāver, *siklöl* lil thaj *aresela* raj, sar si vi o raj o siklārno.

Thaj kadja vi sas. Dikh man *adēs* siklārno! Me siklilem vi te gilabav, vi te baśavav e saksofonoça. Thaj o Devlorro kamlās ke murro dad te dikhel pesqo suno kerdo, savorre te d-aśtin te ziven mišto.

Nais tuqe, dade!a. Nais tuqe, daj!e. Cūmidav tumare vasta! O Devlorro te arakhel tumen kothe kaj sen tume!

(palal o Àngel Năstăse vi i Noèmi Năsturăs)

2. Alosaren thaj xramosaren e biprinzarde lava!

✓ parvarav – pravarav (<i>hrănesc, cresc</i>)	✓ barikano - phutărdo, inkerelas pes baro, e nakheça opre (mândru, încrezut)
✓ umal - kîmpo, vazi, jekh kotor phuvăqo (câmp)	✓ băva – abăva (nunți)
✓ lavûta – violîna (vioară)	✓ aresela – resela (va ajunge, va deveni)
✓ kukurûzo - kurûzo, misîri, bôbo (porumb)	✓ siklöl – siklölvel (învață pentru sine)
✓ mangen vunzilesœe - mangel vareso varekasœar zi kana irisarena palpale (cer cu împrumut)	✓ adës – avdîves (astăzi)

3. Ambolden o tæksto gazikanes!

Visul unchiului Anghel

Și acum îmi închid ochii și văd acei ani, când eram copil, cum ar fi fost ieri. Ce repede a trecut timpul!

Simt în ochii mei o lacrimă cum curge... Îmi duc mâna la ochi și-mi șterg lacrimile.

Era nu mult după al II-lea Război Mondial, când tatăl meu venise de puțin timp din război.

Eram supărați, cum erau toți oamenii din sat, din acel timp. În vara aceea a fost o căldură mare, n-a plouat câteva luni.

„- Cu ce-o să-mi hrănesc copiii?...” – gândește tata, unchiul Anghel, cum îi spuneau bătrânii. Îl văd și acum, cum stătea pe scaun în fața casei, iar, lângă el, câinele lui credincios și cum își aranja mustața și vorbea singur, în gândul său.

Dar Dumnezeu nu putea să-l lase acum, când niciodată nu i-a fost mai greu.

Tatăl meu împreună cu mama, apoi cu Mihăiță și George - frații mei mai mari - toți munceau pe bucata lor de pământ, dar și în sat, ce găseau de lucru. Ziua munceau la câmp, iar când cădea seara, tatăl meu își lua vioara și cânta la petreceri, la mesele bogaților.

Anul următor, toamna a fost bogată și tatăl meu a vândut grâul și porumbul. Acum aveam și noi mulți bani.

„- Vreau să-i cumpăr lui Mihăiță acordeon și un saxofon lui George, să cânte, să facă bani, să nu mai ceară pe datorie de la nerromi!”

Așa a și fost. Tatăl meu le-a cumpărat băieților acordeon și saxofon.

El a fost foarte mândru când copiii lui cântau, toți eram foarte bucuroși. Frații mei și tatăl meu aduceau acasă bani de la nunțile unde cântau și aveam tot ce ne trebuie.

Mama mea strângea ban cu ban ca să trăim bine. Tatăl meu i-a zis într-o seară: „Cel mic vrea să ajungă domn mare! Eu așa-l văd, el este deștept, învață carte și va ajunge domn, cum este și domnul profesor.”

Așa a și fost. Uite-mă azi profesor! Am învățat și să cânt vocal și să cânt la saxofon. Și Dumnezeu a vrut ca tatăl meu să-și vadă visul îndeplinit, toți să putem să trăim bine.

Îți mulțumesc, tată! Îți mulțumesc, mamă! Vă sărut mâinile! Dumnezeu să vă păzească acolo unde sunteți!

(după Angel Năstase și Noemi Năsturaș)

4. Kana avilăs o dad andar o Maripen?

✚ *O dad avilăs khere na but palal o Dujto Lumăqo Meripen.*

5. So godisarel o kak Angel?

✚ *O Kak Angel godisarel soça te pravarel le çhavorren.*

6. So kerelas o dad kana perelas i răt?

✚ *Kana perelas i răt, o dad bașavelas k-e meselă le barvalenqe.*

7. So kindăs o dad le Mihăicasqe vi le Georgesqe? Sosθar?

✚ *O dad kindăs le Mihăicasqe jekh akordeòno, haj le Georgesqe jekh saksofòno, te bašaven haj te keren love.*

8. Sar sas o Angel kana bašavenas pesqe çhave?

✚ *Kana bašavenas pesqe çhave, o Angel sas but barikano thaj lošalo.*

9. So kerdăs i daj e lovença, kaj te ziven laçhes?

✚ *I daj kidelas lovo lovorreça te ziven laçhes and-o lenqo kher.*

10. So kamlăs o Angel te aresel lesqo tiknorro çhavo? Sosθar?

✚ *O Angel kamlăs kaj lesqo tikno çhavo te aresel baro raj, kodolesqe ke o tikno çhavo sas godăver thaj plaçalas lesqe te siklölvel lil.*

11. So siklile andar o tèksto?

✚ *Andar kadava tèksto šaj te siklölvas ke, kaj te avel amen love te zivas laçhes, si importànto te keras buti.*

✚ *And-o amaro zivipen n-ašti te alosaras jekh laçi profèsia bi te phiras k-i škòla thaj te agorisaras amare stùdie.*

✚ *Kana phiras k-i škòla „d-ašti te aresas bare raja”.*

1.6. E meripnaça and-e jakha (I)

1. Drabaren o tèksto!

E meripnaça and-e jakha (I)

/.../

– Raj!a, komendant!ona, *ker jekh fòros* e Bulibaşeça thaj dikhesa ke avela mišto. O Bulibaşa na-i nasul manuś.

– So fòros manges, Bulibaşe!a? Śunav tut! Phen manqe o fòros, phendās o komendāto Despa, k-aşti te dikhel kaj kamel te resel o Bulibàşa./.../

– Raj!a bare!a, an le čhaves ka-o Bulibàşa thaj te kamel te ačhel lenθe, me, o Bulibàşa, dav murro lav kē mekhav les kaj škōla thaj vov či maj trebal man. /.../

O raj komendāto vi le rajeça direktořeça le licevosqo avile palal manθe le vurdoneça thaj line man kaθar o udar e licevosqo thaj telārdām lença ka-e Forosqo Biròvo. And-o vurdon, *nikon* na vakārelas, o dirèktoro vi o komendāto ažukerenas e emociençar murro arakhimos murre dadeça aj dejaça. Xulistām andar o vurdon e Śingalipnasqo. Me semas anglal, thaj e raja palal manθe. Avilām andre and-o biròvo ka-o komendāto. Kana putardem o udar, dikhlem murre dades, sasas gālbeno ka-o muj, pesqe jakha sasas mekhle and-o xorimos e śeresqo, i dej sasas paśal lesθe, beśelas e śereça mekhlo p-o lesqo dumo. *Gālbeno* ka-o muj, sar si e momāqi bokholi, laqe čhama sasas kinge asvinānθar thaj pesqe krecome bala sasas mekhle tele, p-ël jakha. Beśenas p-jekh skamin sar jekh bānka kaj sasas xurāvdo la mortāça. Sa-l dujen sasas len sajekh dukh, kana dikhle man dine baro aj lūngo muj, traśavalo, falas jekh veśesqo živutrenqo baś.

– Awwwuuu!! Čhave!a munre!a, o čhavo la dejaqo! Patājlem kē či maj dikhav tut, phendās i dej le jakhança pherde asvinānθar. Patājlem kē mulān, tu, Vāli, munri śukar papūša!

O dad astardās te dikhel man thaj sa izdralas, palal e lokhe vakeça phendās lokhes:

– *Av orde, paśa' manθe, Vāli!*

– *Ninker amença, či le gazença!* - phendās i dej.

– De dūma rumunikanes, Bulibaşe!a, te xatāras vi ame so vakāren, phendās o komendāto xolāme.

– Ame das dūma p-i amari čhib, thaj tume p-i tumari, raj!a komendantona, kamen te xulajaren amenqe vi amari čhib, či resel kē corde amenqe le čhavorren? - xutili i dej le moça ka-o komendāto.

– Si amaro čhavo, raj!a, pokinav tumenqe sode pokinde tume leça thaj lāv les manqe ka-i šātra.

– *Ninker amença, na dara!* - phendās o dad, dikhindoj bare dikhipnaça and-e munre jakha.

Me astardem te rovav, falas manqe nasul munre dadenθar, zanavas kē i sasti lenqi dukh si andar manθe.

– *Vali, ninker amença, kadala či sen tire dada, kadala ingerde amen ka-o Bug thaj akana kamen le čhaven andar amari šātra. Ame sam tiro dad aj tiri dej!*

Nakhenas sa vrjâma andar șero e dume phendine kaθar munri dej, tha' gîndisardem man vi ka-o svâto munre siklârnenqo „Te 3as kaj i škòla vi te siklòs kaj le maj bare škòle!"; o dikhipen e šukare rajnòrrăqo andar o gav Budele kerdăs man te astarav palem zor.

– Kaça inkeres tu, mo čhavorre!a? La školaça vaj le dadeça aj la dejaça? – pučhelas man o komendânto.

– *Dav pativ vi munre daden, čumidav lenqo vast, thaj mangav lenθar jertisaripen te mekhen man te siklòvav thaj te dav agor me stùdie. Me či inkerav nič le dadença, nič le siklârnença, me inkerav mança, te mekhen man te siklòvav lil! Kadava si munro drom thaj na-i drom palpale kaj sàtra!*

La deja lăs la e baldoma, peli tele, thaj o dad phendăs savorre ileça:

– Te kerel pes so kamel o Devel tuça, man na-i man so te maj kerav me tuqe. Ačh and-i lùmja le lilesqi, kē kadja tu kamlân. /.../

(palal o Valerikă Stănèsku)

2. Alosaren thaj xramosaren e biprinzarde lava!

• ker jekh fòros - ker jekh xatâripen (<i>fă un târg/înțelegere</i>)	• nikon – konik (<i>nimeni</i>)
• gâlbeno – žilto (<i>galben</i>)	• lùmja - o sundal (<i>lumea</i>)

3. Ambolden o tèksto gazikanes!

Cu moartea în ochi (I)

/...../

- Domnule comandant, fă un târg cu Bulibașul și vei vedea că va fi bine. Bulibașul nu-i om rău.

- Ce târg vrei, Bulibașule? Te ascult! Spune-mi târgul, a zis comandantul Despa, ca să poată să vadă unde vrea să ajungă Bulibașul. /.../

- Domnule mare, adu-l pe copil la Bulibaș și dacă vrea să rămână la ei, eu, Bulibașul, îmi dau cuvântul că îl las la școală și nu mi-l mai trebuie. /.../

Domnul comandant și cu domnul director al liceului a venit după mine cu căruța și m-au luat de la ușa liceului și am mers cu ei la Biroul Orașului. În căruță, nimeni nu vorbea, directorul și comandantul așteptau cu emoție întâlnirea mea cu tata și cu mama. Am coborât din căruța Poliției. Eu eram înaintea, iar domniile în urma mea. Am mers în birou la comandant. Când am deschis ușa, l-am văzut pe tatăl meu, era galben la față, ochii săi erau băgați în fundul capului, mama era lângă el, stătea cu capul rezemat pe umărul lui. Galbenă la față ca o turtă de ceară, obrații ei erau umeziți de lacrimi, iar părul ei creșt îi atârna pe ochi. Stăteau pe un scaun ca o bancă care era îmbrăcat cu piele. Amândoi aveau aceeași durere când m-au văzut au țipat lung, înfricoșător, pârând un glas de animal sălbatic.

- Auuuuuuu!!! Copilul meu, băiatul mamei! Am crezut că nu te mai văd, a zis mama cu ochii plini de lacrimi. Am crezut că ai murit, tu, Vali, păpușa mea frumoasă!

Tata a început să mă privească și tremura tot, după care, cu o voce firavă, a zis încet:

- Vino aici, lângă mine, Vali!

- Ține cu noi, nu cu gageii! – a zis mama.

- Vorbește românește, Bulibașule, să înțelegem și noi ce vorbiți, a zis comandantul furios.

- Noi vorbim în limba noastră, iar voi în a voastră, domnule comandant, vreți să stăpâniți și limba noastră, nu ajunge că ne-ați furat copiii?- sări mama cu gura la comandant.

- Este copilul nostru, domnule, vă plătesc cât ați cheltuit pentru el și mi-l iau la șatră.

- Ține cu noi, nu-ți fie frică! - a zis tata, privind cu atenție în ochii mei.

Am început să plâng, îmi părea rău de părinții mei, știam că toată durerea lor este din cauza mea.

- Vali, ține cu noi, aceștia nu sunt părinții tăi, aceștia ne-au dus la Bug și acum îi vor pe copiii din șatra noastră. Noi suntem tatăl tău și mama ta!

Îmi treceau tot timpul prin cap vorbele spuse de mama mea, dar m-am gândit și la sfatul profesorilor mei: „Să mergi la școală și să înveți la cele mai mari școli!”; privirea frumoasei domnișoare din satul Budele m-a făcut să prind din nou putere.

- Cu cine ții tu, măi copilule? Cu școala sau cu tatăl și cu mama ta? - m-a întrebat comandantul.

- Îi respect și pe părinții mei, sărut mâna lor și le cer iertare să mă lase să învăț și să-mi termin studiile. Eu nu țin nici cu părinții, nici cu dascălii, eu țin cu mine, să mă lase să învăț carte! Acesta este drumul meu și nu există drum înapoi în șatră!

Pe mama au luat-o leșinurile, a căzut jos, iar tata a zis din toată inima:

- Să facă Dumnezeu ce vrea cu tine, eu nu mai am ce să-ți fac. Rămâi în lumea cărților, căci așa ai vrut tu. /.../

(după Valerică Stănescu)

4. Sar akharel/ bučhol le komendantos?

✚ *O anav e komendantosqo si Despa.*

5. So fòros kamlās te kerel o bulibàša?

✚ *O bulibàša manglās te anel lesqe čhaves te pučhel les te kamel vov te avel khere vaj te ačhel k-i škòla. Kana o čhavo kamel te ačhel k-i škòla, e dada mukhen les te ačhel kothe.*

6. So ažukerenas o dirèktoro vi o komendànto?

✚ *O dirèktoro vi o komendànto ažukerenas o arakhipen maškar o Vali thaj pesqe dada.*

7. So phendās i daj kana dikhlās e čhaves?

✚ *Kana dikhlās e čhaves i daj phendās ke voj patajłās ke či maj dikhel les nijekhvar.*

8. Sar akharel e éhaves?

✚ *O anav le éhavesqo si Vàli.*

9. So phendăs o dad kana dikhlăs e éhaves?

✚ *Kana dikhlăs e éhaves, o dad akhardăs les pašal lesθe thaj phendăs lesqe te inkerel leça thaj pesqe dajaça.*

10. Kaj sas ingerde e Valesqe dada?

✚ *E Valesqe dada sas ingerde and-o biròvo e komendantosqo kaj avilăs vi lenqo éhavo, o Vàli.*

11. Kaça inkerdăs o Vàli? So kamlăs vov te kerel?

✚ *O Vàli inkerdăs peça. Vov kamlăs te aćhel k-i škòla.*

12. Tume so siklile andar o tèksto?

✚ *Andar kadava tèksto trebal te siklòvas so i maj importànto buti andar amaro zivipen si i edukàcia.*

✚ *Amari famìlia trebal te ažutisarel amen te phiras k-i škòla vi te agorisaras amare stùdie.*

✚ *Nùmaj kana si amen jekh laćhi edukàcia d-ašti/ šaj te aresav laćhes and-o amaro zivipen.*

1.7. E meripnaça and-e jakha (II)

1. Drabaren o tèksto!

E meripnaça and-e jakha (II)

Lias la deja thaj telärdäs laça andar i bar e Šingalipnasqi kaj šàtra, and-o gav Ostroveni, kaj ažukerenas les e savorre rroma. P-o drom, o dad rovelas vi gilabelas jekh gili.

„Akana p-o drom, čhave!a, tu ačhilän,
An-càxra rovimos aj kerkimos mukhlän,
Akana ačhel nùma' jekh učhal pal' tuθe,
Aj o maràzo kaθar o Bug sas ivă, ivăθe!”

Kana reslo o Bulibàša and-i šàtra, savorre avile trujal lesθe vi pašal pesqi Lùba te ašunen nevimata kaθar lenqo čhavo.

– So si kothe, Bulibaše!a, so kerde e rumùncură tire čhaveça?

– So te kerav, ačhilo kothe, či maj kamel te maj bešel amenθe, kamel te ačhel and-i lùmja le rumunurenqi. Avili andre and-o pesqo šero i škòla thaj či maj aštis te lies les kaθar škòla zi ka-o meripen, kadja mothovdäs anglal o komendànto.

– Te ačhel, Bulibaše!a, kē phendem me tuqe – vakärdäs i Ròka – ke trebulas te amboldes pesqi korr, kothe, and-o borděj, ka-o Bug, haj či ašundän man!

– Te či inkeresa i šàtra and-o tiro vast, Bulibaše!a, xasaresa len, le savorren! Kadja dikhläs munri Zambila, kana däs and-e lila! – phendäs o Icalo, patàvalo and-e drabarimata la Zambilaqe.

And-i šàtra, but vrjàma, i Lùba rovläs le Valis, tha' o Bulibàša muršärelas la sa vrjàma. /.../

E bută and-i šàtra paruvénas dīvesesθar dīvesesθe. E rroma vakärenas andar e butăqe thana, andar i buti ka-e šantièrură. Le Bulibašesqe či perelas lesqe lačhes, maj avelas pe kombale čugnăça thaj maj marelas varesave lenθar, tha' o Bulibàša či maj sasas lačhes dikhlo and-i pesqi šàtra. E terne andar i šàtra zanas ka-o filmo te dikhen filmură thaj avenas râte butpalal. Pe zuvlă kušenat le ternen thaj denas len armană. /.../

Mo, baro Bulibàša, na av dilo, či mekhel tut tiri šàtra! Tu san baro, tu san zoralo. Sosθar roves? E zuvlă rujinde vi von e milaθar le bare Bulibašesqi. E školutne čhave, munre kolègură, o Zërie, o Bëlan vi o George, dine duma maškar lenθe te zan te keren maj dur i škòla. O Bulibàša rovelas thaj ažukerelas e lačhe vrëmura, kaj sasas varekana:

„Devl!a, baro san, tu Devl!a
Munri šàtra dilisajlă,
So te maj kerav me, Devl!a?
Khané ačhili laθar, laθar!”

O Bulibàša pesqe Lubaça dikhle kē na maj šunel les i šàtra, thovde le grasten ka-o vurdon thaj telärde pe caxraça. Phirde prinzarde vi biprinzarde gava, mekhindoj i šàtra, tha' či mekhle lenqi Kris. O Vali, paruvipnasθe, and-o savorro pesqo tràjo vi pe familiaqo, khuvdäs i tradiția le modernipnaça. Vov sas vi kīkavāri, vi xramosarno. Pesqe čhave gele ka-i škòla, pesqi čhaj resli siklārni hispanikane, rumunikane vi rromane čhibänqi.

(palal o Valerikă Stănèsku)

2. Alosaren thaj xramosaren e biprinzarde lava!

• <i>kikavări</i> - kakavări, kăldărari
(căldărar) | • <i>xramosarno</i> - kodova kaj
xramosarel lila (<i>scriitor</i>) |
|---|---|

3. Ambolden o tēksto gazikanes!

Cu moartea în ochi (II)

A luat-o pe mama și a plecat împreună cu ea din curtea Poliției la șatră, în satul Ostroveni, unde îl așteptau toți rromii. Pe drum, tata plângea și cânta un cântec:

*„Acum pe drum, copile tu ai rămas,
În șatră plânset și amărăciune ai lăsat,
Acum a rămas numai o umbră după tine,
Și necazul de la Bug a fost degeaba!”*

Când a ajuns Bulibașa în șatră, toți rromii au venit în jurul lui și lângă Luba lui să audă noutăți despre băiatul lor.

- Ce e acolo, Bulibașa, ce au făcut românii cu băiatul tău?

- Ce să fac, a rămas acolo, nu mai vrea să mai stea la noi, vrea să rămână în lumea românilor. I-a intrat în cap școala și nu mai poți să îl iei de la școală până la moarte, așa a zis în fața comandantului.

- Să rămână, Bulibașule, că ți-am zis eu – a spus Roca – că trebuia să-i răsucești gâtul, acolo, în bordei, la Bug, dar nu m-ai ascultat!

- Dacă nu vei mai ține șatra în mâna ta, Bulibașule, îi vei pierde pe toți! Așa a văzut Zambila mea, când a citit în cărți! – a zis Ițalo, credincios în farmecele Zambilei.

În șatră, multă vreme, Luba l-a plâns pe Vali, dar Bulibașul a îmbărbătat-o tot timpul.
/.../

Lucrurile în șatră se schimbau de la o zi la alta. Rromii vorbeau despre locuri de muncă, de munca pe șantier. Bulibașului nu-i pica bine, mai venea cu bicele sale și mai bătea pe careva dintre ei, dar Bulibașa nu mai era bine văzut în șatra lui. Tinerii din șatră mergeau la film, să vizioneze filme și se întorceau noaptea târziu. Femeile lor înjurau tinerii și îi blestemau. /.../

Măi, mare Bulibașă, nu fi prost, nu te abandonează șatra ta! Tu ești mare, tu ești puternic. De ce plângi? Femeile plângeau și ele de mila marelui Bulibașa. Copiii de școală, colegii mei, Zerie, Bălan și George au vorbit între ei să meargă să facă școală mai departe. Bulibașa plângea și aștepta vremurile bune care erau cândva:

*„Doamne, mare ești, tu Doamne
Șatra mea a înnebunit,
Ce să mai fac eu, Doamne?
Nimic n-a mai rămas din ea, din ea!”*

Bulibașul cu Luba lui vedeau că nu-l mai ascultă șatra, au pus caii la căruță și au plecat cu cortul lor. Au umblat prin sate cunoscute și necunoscute, părăsind șatra, dar nu și-au lăsat Legea lor.

Vali, în schimb, în toată viața sa și a familiei sale, a împletit tradiția cu modernitatea. El a fost și căldărar și scriitor. Copiii lui au mers la școală. Fata lui a ajuns profesoară de limba spaniolă, română și rromani.

(după Valerică Stănescu)

4. Kaj telârden o dad e dajaça?

✚ *O dad e dajaca telârden k-i penqi șàtra andar o gav Ostroveni.*

5. So kerelas o dad p-o drom?

✚ *P-o drom, o dad rovelas thaj gilabelas jekh gili.*

6. So phendăs o Bulibàșa palal pesqo čhavo?

✚ *O Bulibàșa phendăs ke pesqo čhavo na kamel te maj bešel lenθe, vov áchilăs and-i lùmja le rumunurenqi.*

7. So drabardăs i Zambila and-e lila?

✚ *I Zambila drabardăs and-e lila ke o Bulibàșa xasarela i šàtra.*

8. Sas čacipen e Zambila?

✚ *Va, o Bulibàșa lias la Luba thaj mukhlăs i šàtra.*

9. So kereñas e terne, tha` e zuvlă?

✚ *E terne žanas k-o filmo thaj avenas khere răte. E zuvlă kušenās le ternen thaj denas len armană.*

10. So kerdăs o Bulibàșa thaj i Lùba k-o agor?

✚ *K-o agor, o Bulibàșa thaj i Lùba thovden le grasten ka-o vurdon thaj telârde kòrkorre penqe caxraça.*

11. Tume so siklile andar o tèksto?

✚ *Andar kadava tèksto d-ašti te siklōvas ke si but importànto vi i tradiția vi i edukàcia.*

✚ *Trebal te arakhas sar te khuvas i tradiția thaj o modernipen, kadja sar kerdăs o Vàli.*

1.8. So zanas andar amaro folklore?

1. Drabaren o tèksto!

So zanas andar amaro folklorò?

Avdìves, and-i klàsa e Pikaqi, i rajni siklärni, puçhläs le xurdorren te von zanen paramiça, sunde kheral. I Pika phendäs ke voj sündäs andar jekh paramiçienqi sunipnasqi kasèta, kaj sas andini andar i škòla kaθar laqo phral, o Sorìn, jekh but şukar paramiçi, vakärdini and-i rromani çhib. I rajni siklärni thovdäs la Pika te del kadaja paramiçi, te avel sündi vi kaθar le kolaver çhaja vi çhave. I Pika, sig, phenel amenqe kadaja paramiçi:

„Sas jekh thagar thaj sasas les jekh slùznika and-i avlin. I thagarni kerdä e thagaresqe duj raklorre. I servànta lilä le raklen kaθar i thagarni, çhivdä le duje zuklorren k-i thagarni te pien çuçi thaj e thagaresqere raklorren çhivdä len and-o balegàri. Othe, kaj sas e raklorre, inkle duj phabalinä. I servànta so te kerel? Kana avilo o thagar kaθar o veş, kaj gelo te del kàrie haj arakhlä le duje zuklorren k-i thagarni, phendä so del la drom, so na-i laçi so kerdä zuklorren.

Uştילו o thagar thaj dinä laqoro drom te zal pe dadesθe haj vov, and-o than e thagarnäqoro, lilä e servanta.

O thagar dikhläs äl duj phabalinä and-o balegàri. Kana uştילו, i slùznika phendä te kerel andar e phabalinä duj pàturä. I slùznika sutä opr-e sovthana thaj dikhlä suno so trebal te del len an-jag!

Uştילו o thagar thaj thabardä len. Uştile duj àskie andar o sovthan haj odola duj sane kaştorre kerdile duj bakrorre, saven i servànta dikhlä len and-i bätätùra de ràno. Oj so phendäs?” Thagar!a, çhin odolen bakrorren ta-xav zàla bukhorro andar lenθe. Aj ov çhindä len.

Geli jekh rakli te thovel e porrä k-i len, haj skäpisajli jekh porr haj adajka porr kerdili jekh raklorro thaj jekh raklörri.

Avili jekh gazi te lel pani haj arakhä e raklorres ta e raklörä aj geldä len khere.

Afliskerdäs (arakhläs) o thagar haj lilä le raklorren kaθar i gazi. Puçhlä len o thagar: „Kaθar sen tume, raklorra!len?” „Ame samas jekhe thagarnäqere. Amen kerdä amari daj haj lilä amen i slùznika aj çhudä amen and-o balegàri”. Vi phende le raklorre sa i paramiçi pe dadesqere.

Atunc, o thagar afliskerdä (arakhläs) so e rakle si lesqere, çumidinä e raklorren loşaθar, palem dinä and-e servanta zi kana voj muli”.

(C.S. Nikolaesku-Plopşor, Ursarëñqi paramiçi, rromani redàkia o Geòrge Saräu)

2. Alosaren thaj xramosaren e biprinzarde lava!

• ășkie - sane kaștorre (așchii)	• odola – kodola (aceia, acelea)
• balegări - goznă, o than kaj si čhudine e goznă (bălegar)	• opr-e - p-e (deasupra, pe)
• bătătura – bar (curte, ogradă)	• skăpisajli – xasardăs (a scăpat)
• del kàrie – pușkil (împușcă)	• slůžnika – servănta (slujnică, servitoare)
• inkle – inkliste (au ieșit, au răsărit)	• pătură - sovthana (paturi)
• laqoro – laqo (al ei)	• zàla - zàlaga; cîra/xancî, cîma, xancî (puțin)

3. Ambolden o tēksto gazikanes!

Ce știm despre folclorul nostru

Astăzi, în clasa Picăi, doamna învățătoare, i-a întrebat pe copii dacă știu povești, auzite acasă. Pica a zis că ea a auzit pe o casetă audio, care a fost adusă de la școală, de fratele ei, Sorin, o poveste foarte frumoasă, spusă în limba rromani. Doamna învățătoare a pus-o pe Pica să spună această poveste, să fie auzită și de ceilalți băieți și fete. Pica, repede, ne-a spus această poveste:

„A fost odată un împărat care avea o slujnică la curte. Împărăteasa i-a făcut împăratului doi băieți. Slujitoarea i-a luat pe băieți de la împărăteasă, a pus doi căței la împărăteasă să sugă țâță, iar pe copiii împăratului i-a aruncat în bălegar. Acolo, unde erau copiii, au ieșit doi meri. Slujnica ce să facă? Când a venit împăratul din pădure, unde a mers să vâneze și a găsit doi căței la împărăteasă, a zis să-i dea drumul că nu-i bună, că a născut căței.

„S-a ridicat împăratul și i-a dat drumul să meargă la părinții ei și el în locul împărătesei a luat-o de nevastă pe slujnică.

Împăratul a văzut cei doi meri în bălegar. Când s-a trezit, slujnica a zis să facă din meri două paturi. Slujnica s-a culcat în paturi și a visat că trebuie să le arunce paturile în foc.

S-a trezit împăratul și a ars paturile. S-au ridicat două așchii din pat și aceste două lemnișoare subțiri s-au transformat în doi berbecuți, pe care servitoarea i-a văzut în curte de dimineață. Ce a zis ea? Împărate, taie acești berbecuți ca să mănânc puțin ficățel din ei! Și el i-a tăiat.

O fată s-a dus să spele mațele la gărlă și a scăpat un maț și din acest maț s-a făcut un băiețel și o fetiță.

A venit o femeie să ia apă și l-a găsit pe băiețel și pe fetiță și i-a dus acasă.

A aflat împăratul și i-a luat pe copii de la femeie. Împăratul i-a întrebat: „De unde sunteți, copii?” „Noi suntem copiii unei împărătese. Ne-a făcut mama noastră și ne-a luat slujnica și ne-a aruncat în bălegar”. Și copiii au spus toată povestea tatălui lor. Atunci a aflat împăratul că, copiii sunt ai lui, i-a sărutat pe copilași de bucurie, apoi a dat în servitoare până când a murit.”

(C.S. Nicolaescu-Plopșor, Poveste ursărească, redactarea în limba rromani Gheorghe Sarău)

4. Phenen palal sosθe del pes duma anda kadava təksto?

✚ Anda kadava təksto vakārel pes palal jekh thagar, jekh thagarni thaj jekh slūznika.

5. So kerdās i thagarni e thagaresqe?

✚ I thagarni kerdās e thagaresqe duj raklorre.

6. So kerdās i slūznika (servanta)?

✚ I slūznika lilās le raklen kaθar i thagarni thaj čhivdās len and-o balegàri.

7. So phendās o thagar, kana avilo kaθar o veś kaj delas kàrie?

✚ Kana avilo o thagar kaθar o veś, vov phendās ke i thagarni na-i lači so kerdās zuklorren.

8. So phendās i servanta e thagaresqe?

✚ I servanta phendā e thagaresqe te del o drom e thagarnāqe pesqe dadesθe.

9. So kerdās o thagar e phabajlinenča?

✚ O thagar kerdās andar e phabajlinā duj pàtură/sovthana.

10. So dikhlās suno i servanta haj so kerdās o thagar?

✚ I slūznika dikhlās suno so trebal te thol and-i jag e duj sovthana. O thagar thabardās len.

11. So kerdile le duj àskie?

✚ Le duj àskie kerdile duj bakrorre.

12. Sosθar phendā i slūznika te čhinel o thagar le duje bakrorren?

✚ I sluj slūznika phendās te čhinel o thagar le duje bakrorren kaj te xal zàla bukhorro andar lenθe. Voj zanglās ke le bakrorre si le duj čhavorre.

13. Sar kerdile i rakli thaj o raklo haj kon arakhlās len k-i len?

✚ Andar jekh porr savi pelās and-o pani kerdili i rakli thaj o raklo. Von sas arakhle kaθar jekh gazi.

14. Sar arakhlās o thagar so kadala sas lesqere rakle? So kerdās vov atunc e servantača?

✚ O thagar arakhlās so kadala sas lesqere rakle. O thagar dinās and-i servanta zi kana voj muli.

15. Kaj, kana vi kasθar sas printisardi kadaja paramiçi?

✚ Kadaja paramici sas xramosardi k-i Kraiova, and-o berś 1934, kaθar o C.S. Nikolaesku-Plopşor.

1.9. Rekapitulàcia

1. Keren jekh propozìcia and-i savi!

✚ savorre alava te astaren konsonantença	
✚ savorre alava te astaren vokalença	

2. Prezentisaren, and-e deș rëndură, tumare daja, sikavindoj save si laqe fizika thaj laqe moràla karakteristike!

e moràla karakteristike	e fizika karakteristike
✚	✚
✚	✚
✚	✚
✚	✚
✚	✚

3. Xramosaren po duj alava kerde andar:

e silabenqo gin	e alava	
✚ jekh silàba		
✚ duj silàbe		
✚ trin silàbe		
✚ štâr silàbe		

4. Xramosaren trin alava line avere čhibănθar. Xulaven len and-e silàbe thaj sikaven p-i savi silàba perel o akcènto!

o alav	o xulavipen and-e silàbe	kaj perel o akcènto
		p-i silàba
		p-i silàba
		p-i silàba

5. Xramosaren trin alava and-e save te aven e diakritikură ć, ś, ź. Xramosaren lenqe silabênqo gin!

o alav	o xulavipen and-e silàbe	e silabenqo gin

6. Keren jekh pučhutni propozìcia thaj jekh akharipnasqi propozìcia!

e propozìciaqo fãlo	i kerdi propozìcia
pučhutni propozìcia	
akharipnasqi propozìcia	

7. Xramosaren duj purane rromane alava thaj duj neve alava! Keren lença po jekh propozìcia!

purane rromane alava	propozicie e purane rromane alavença

neve alava	propozicie e neve alavença

1.9. Rekapitulàcia

1. Keren jekh propozìcia and-i savi!

✚ savorre alava te astaren konsonantença	✚ Me kamav te zav tuća k-i škòla
✚ savorre alava te astaren vokalença	✚ I Alìna anel o anro andre

2. Prezentisaren, and-e deś rëndurǎ, tumare daja, sikavindoj save si laqe fizika thaj laqe moràla karakteristike!

e moràla karakteristike	e fizika karakteristike
✚	✚
✚	✚
✚	✚
✚	✚
✚	✚

3. Xramosaren po duj alava kerde andar:

e silabenqo gin	e alava	
✚ jekh silàba	<i>lil</i>	<i>kham</i>
✚ duj silàbe	<i>manuś</i>	<i>amal</i>
✚ trin silàbe	<i>aresel</i>	<i>akharel</i>
✚ štār silàbe	<i>amalipen</i>	<i>śukaripen</i>

4. Xramosaren trin alava line avere čhibǎnθar. Xulaven len and-e silàbe thaj sikaven p-i savi silàba perel o akcènto!

o alav	o xulavipen and-e silàbe	kaj perel o akcènto
<i>dùma</i>	<i>dù-ma</i>	p-i jekhtho silàba
<i>famìlia</i>	<i>fa-mì-li-a</i>	p-i dujtho silàba
<i>història</i>	<i>his-tò-ri-a</i>	p-i dujtho silàba

5. Xramosaren trin alava and-e save te aven e diakritikură é, ś, ź. Xramosaren lenqe silabênqo gin!

o alav	o xulavipen and-e silàbe	e silabenqo gin
éacípen	éa-čí-pen	3 silàbe
śudrărel	śu-dră-rel	3 silàbe
azutisarel	a-žu-ti-sa-rel	5 silàbe

6. Keren jekh pučhutni propozìcia thaj jekh akharipnasqi propozìcia!

e propozìciaqo fǎlo	i kerdi propozìcia
✚ pučhutni propozìcia	✚ So kames te keres and-e milajesqi vakànca?
✚ akharipnasqi propozìcia	✚ Av andre thaj beś tele pašal manθe!

7. Xramosaren duj purane rromane alava thaj duj neve alava! Keren lença po jekh propozìcia!

purane rromane alava	propozìcie e purane rromane alavença
✚ thagar	✚ O thagar vastdel savorre manuśen te avel len jekh butǎqo than.
✚ éhand	✚ O éhand and-o savo vakărel vov sikavel ke si jekh laćho manuś.

neve alava	propozìcie e neve alavença
✚ ìmpăràto	✚ O ìmpăràto avilās and-o kodova gav te dikhel sar si e éorre gavutne.
✚ mòdo	✚ Me patāv so kadava si o laćho mòdo and-o savo trebal te keras kadaja butǐ.

1.10. Evaluàcia

1. Keren jekh propozìcia and-i savi

 savorre alava te astaren konsonantença	
--	---

2. Xramosar panz fizika thaj laqe moràla karakteristike vaś tiro amal / tiri amalin!

e moràla karakteristike	e fizika karakteristike
	
	
	
	
	

3. Xramosaren po duj alava kerde andar:

e silabenqo gin	e alava	
 duj silàbe		
 trin silàbe		
 panz silàbe		

4. Xramosaren duj alava line avere éhibăñ0ar. Xulaven len and-e silàbe thaj sikaven p-i savi silàba perel o akcènto!

o alav	o xulavipen and-e silàbe	kaj perel o akcènto
		p-i silàba
		p-i silàba

5. Xramosaren duj alava and-e save te aven e diakritikură ć, ś, ź. Xramosaren lenqe silabênqo gin!

o alav	o xulavipen and-e silàbe	e silabenqo gin
		 silàbe
		 silàbe

6. Keren jekh pučhutni propozìcia thaj jekh akharipnasqi propozìcia!

e propoziciaqo fǎlo	i kerdi propozìcia
pučhutni propozìcia	
akharipnasqi propozìcia	

7. Xramosaren duj purane rromane alava thaj duj neve alava! Keren lença po jekh propozìcia!

purane rromane alava	propozicie e purane rromane alavença

1.10. Evaluàcia

1. Keren jekh propozìcia and-i savi!

✚ savorre alava te astaren konsonantença	✚ Tu pučhlăn les so kamel te xal.
---	-----------------------------------

2. Xramosar panz fizika thaj laqe moràla karakteristike vaš tiro amal / tiri amalin!

e moràla karakteristike	e fizika karakteristike
✚	✚
✚	✚
✚	✚
✚	✚
✚	✚

3. Xramosaren po duj alava kerde andar:

e silabenqo gin	e alava	
✚ duj silàbe	rajni	škòla
✚ trin silàbe	dandarel	bistarel
✚ panz silàbe	rugisaripen	televizòro

4. Xramosaren duj alava line avere čhibănðar. Xulaven len and-e silàbe thaj sikaven p-i savi silàba perel o akcènto!

o alav	o xulavipen and-e silàbe	kaj perel o akcènto
hotèlo	ho-tèlo	p-i dujto silàba
zèbra	zè-bra	p-i jekhito silàba

5. Xramosaren duj alava and-e save te aven e diakrîtikură ć, ś, ź. Xramosaren lenqe silabênqo gin!

o alav	o xulavipen and-e silàbe	e silabenqo gin
ćàso	ćà-so	2 silàbe
žàmba	žàm-ba	2 silàbe

6. Keren jekh pučhutni propozîcia thaj jekh akharipnasqi propozîcia!

e propozîciaqo fǎlo	i kerdi propozîcia
✚ pučhutni propozîcia	✚ Kaj kames te zas texara?
✚ akharipnasqi propozîcia	✚ Ža vastde lesqe te thabarel i jag!

7. Xramosaren duj purane rromane alava thaj duj neve alava! Keren lença po jekh propozîcia!

purane rromane alava	propozicie e purane rromane alavença
✚ śerand	✚ Miro <u>śerand</u> śi baro vi kovlo.
✚ brišind	✚ Kana si milaj o <u>brišind</u> si tato.

UNITATEA DE ÎNVĂȚARE II

E rromane spirituàlo valòre

2.1. I cìviko aj i maškarkulturalikani edukàcia

- ✓ O gèndero le substantivurenqo
- ✓ O khethane thaj le ververutne substantivură
- ✓ O zivdisarde thaj le bizivdisarde substantivură
- ✓ O gin le substantivurenqo

2.2. O Baro Svùnto Geòrge

- ✓ E agorimata le muršíkane substantivurenqo
- ✓ I kultùra. E rromane spirituàlo valòre (I)

2.3. P-ël droma, o Matèo Maximòff

- ✓ O butipen le muršíkane substantivurenqo
- ✓ E rromane spirituàlo valòre (II)

2.4. O khandino éhavo

- ✓ O artìkulo vaś e muršíkane substantivură
- ✓ O alav thaj o kontèksto

2.5. I zàmba

- ✓ E agorimata le zuvlikane substantivurenqe

2.6. I duti

- ✓ O artìkulo vaś e zuvlikane substantivură
- ✓ I rromani stàndardo éhib

2.7. Rekapitulàcia

2.8. Evaluàcia

2.1. I cíviko aj i maškarkulturalikani edukàcia

1. Drabaren o tèksto!

I cíviko aj i maškarkulturalikani edukàcia

Ka-i klàsa kaj phirel aj siklöl o Sorin, i klàsa V-to A, e orenqo progràmo na-i pharo. E çhave arakhle ke si len - pašal e *ácarutne* školutne objèkturà sar si i rromani çhib, i rumunikani çhib, i matemàtika, i mùzika, i història, o spòrto, i religia thaj aver - vi aver neve školutne objèkturà. Kadja, von arakhle ke si len vi i cíviko edukàcia. Vi maj anglal, kana von siklile and-e anglutne štar školutne klàse, sas len kadava školutno objèkto, tha' atùnç von sasas maj tiknorre aj na sas nakhavde e saste tème. Jekh andar kasave tème si vi i tèma palal savo si o barvalipen amare *nāmosqo*, amare *endajesqo*.

Savorre amare kolègură - palal lenqi ètnia: rumùncură, magărură, *zuta*, *purane rumùncură*, xoraxane aj kola - kana i rajni siklărni puçhlăs amen andar sosθe si prinzarde e manuša andar kodola etnikane grùpură, sikavde so si maj reprezentativò andar i kultùra lenqi. Me vi mirre rromane phrala andar amari klàsa, alosardăm te sikavas amare kolegurenqe ke e rroma si but prinzarde andar lenqi rromani mùzika, kaj si but kamli le savorrenθar, and-e savorre thana, phuvă la lumjaqe.

I rajni muzikaqi siklărni kerdăs manqe o *propozàlo* te sikavav mirre kolegurenqe jekh rromani *dili*, kaj si vi prinzardi savorrenθar. Ame alosardăm i dili *Na-i man còxa*.

Na-i man còxa

Na-i man còxa, na-i man gad,

Na kinel manqe mo dad,

Šaj me zava pal' o rrom

Thaj kinela manqe vov.

Thaj, ra, ra , ra, ra, ra...

Dad!e, kin manqe çenă,

E çenă sovnakutne,

Na kinesa e çenă,

Na bešava-and-e çheja.

Thaj gelem me and-i bar,

Phaglem luludī šukar,

Thovdem la ka-o šero,

Te kames mirro ilo!

Na sas kadja lokhes! Savorre mangle te zanen vi o *ander* le tekstosqo, te xatären o tèksto! Von sùnde ke kadaja dîli sas gilabadi kaθar i Alōna Bzîlōva and-o rusikano filmo „I sàtra” (O rromano tàboro). Atùnc, me amboldem lenqe gazikanes kadaja dîli. Avelas sùkar vi tume te zumaven te nakhaven o rromano tèksto gazikane čhibăθe!

Palal, savorre mirre kolègură mangle te sùnen vi p-o kompaktdisko kadaja melodia thaj me sikavdem lenqe kaj te sùnen kadaja dîli gilabadi kaθar o raj o Gheorghe Sarău.

Me, paruvipnasθe, phendem lenqe te na sigären pen, ke o odēsqo barvalipen jekhe *narodosqo*, jekhe selăqo, na bešel nùmaj and-e dîlă, and-o folklòro, tha’ vi avere *valòre*.

Cîra manuša zanen so i rromani *sel/* nămo dias vaś i universàlo kultùra but bare manuša, sar avelas: o **Charles Chaplin**, savo, 13-e beršença maj anglal te merel, prinzardăs so si les rromani rat. Vov traisardăs maśkar 16 aprilo 1889 – 25 decembro 1977.

Jekh aver but prinzardo rromano aktòro sas o **Yul Brynner** (biando ka-o 07.07 1915, aver phenen ke ka-o 12. 07. 1915, and-o than Sahalin, Vladivostok (Rùsia) – mulo ka-o New York, ka-o 10.10. 1985)

Atùnc, amari siklărni phendăs ke le rromen sas vi si len vi aver bare personalitètură, sar avenas: *I Rita Hayworth*, i *Ava Gardner*, e aktòrură o *Michael Caine* vi o *Bob Hoskins*, o sportìvo *Eric Cantona*, o muzicìsto o *Jean – Baptiste Reinhardt „Django”* – kaj baśavdăs zàzo, o khelno vi koregrăfo o *Joaquin Cortes*, e muzikaqi formàcia *Gipsy Kings* thaj aver.

Amari siklărni phendăs amenqe ke and-o aver klasaqo kotor, ame vakărasa palal vi aver bare manuša le rromenqe.

2. Alosaren thaj xramosaren e biprinzarde lava!

• <i>aćarutne</i> - svakodîvesutne, savaxtutne (obişnuite)	• <i>dîli</i> – gili (<i>cântec</i>)
• <i>nămosqo</i> – endajesqo (al neamului)	• <i>còxa</i> – fista (<i>fustă</i>)
• <i>endajesqo</i> – nămosqo (al neamului)	• <i>ander</i> - (kathe) o sènso, o xatăripen e tekstosqo (<i>înţelesul/sensul textului</i>)
• <i>zuta</i> – bibolde (<i>evrei</i>)	• <i>narodosqo</i> - selăqo (al neamului/poporului)
• <i>purane rumùncură</i> – armîncură (aromâni)	• <i>valòre</i> – molimata (<i>valori</i>)
• <i>propozàlo</i> - sugestia so te keras (propunere)	• <i>sel</i> – nămo (<i>neam, popor</i>)

3. Ambolden o tèksto gazikanes!

Educație civică și interculturală

La clasa la care umblă și învață Sorin, clasa a V-a, orarul nu este greu. Copiii au aflat că au - pe lângă materiile obișnuite cum sunt limba rromani, limba română, matematica, muzica, istoria, sportul, religia și altele - și alte discipline școlare noi. Astfel, au aflat că studiază și educație civică. Și mai înainte, când ei învățau în ciclul primar, au avut această disciplină de studiu, dar atunci ei erau mai mici și n-au parcurs toate temele. Una dintre aceste teme este și cea referitoare la bogăția neamului nostru, a poporului nostru.

Toți colegii noștri – după etnia lor: români, maghiari, evrei, aromâni, turci și altele – când doamna profesoară ne-a întrebat prin ce sunt cunoscuți oamenii din acele grupuri etnice, au prezentat ce este mai reprezentativ din cultura lor. Eu și colegii mei rromi din clasa noastră, am ales să prezentăm colegilor noștri că rromii sunt foarte cunoscuți pentru muzica lor rromă, care este foarte îndrăgită de toți, din toate locurile și colțurile lumii.

Profesoara de muzică mi-a făcut o propunere să prezint colegilor mei un cântec rrom, care este cunoscut de toți. Noi am ales cântecul „N-am fustă”.

N-am fustă

N-am fustă, n-am cămașă,
Nu-mi cumpără tatăl meu,
Poate voi merge după un rrom
Și îmi va cumpăra el.

Refren: Tai, ra, ra, ra, ra, ra,

Tată, cumpără-mi cercei,
Cercei de aur,
De nu-mi vei cumpăra cercei,
Nu voi sta în feciorie.

Și mers-am în grădină
Am rupt o floare frumoasă,
Am pus-o în păr,
Să iubești inima mea!

N-a fost așa ușor! Toți au vrut să știe și conținutul textului, să înțeleagă textul! Ei au auzit că acest cântec a fost cântat de Aliona Bziliova în filmul rus „Șatra ” (Tabăra rromă). Atunci, eu le-am tradus acest cântec în limba română. Ar fi frumos și voi să încercați să traduceți textul din limba rromani în limba română!

Mai târziu, toți colegii mei au cerut să asculte și pe CD (compact disc) această melodie și eu le-am arătat unde pot asculta acest cântec interpretat de domnul Gheorghe Sarău.

Eu, în schimb, le-am spus să nu se grăbească, că bogăția spirituală a unui neam, a unei nații, nu stă numai în cântece, în folclor, ci și în alte valori.

Puțini oameni știu că neamul rrom a oferit culturii universale mulți oameni mari cum ar fi: **Charles Chaplin**, care, cu 13 ani înainte să moară, a recunoscut că are sânge rrom. El a trăit între 16 aprilie 1889 – 25 decembrie 1977.

Alt actor rrom foarte cunoscut a fost **Yul Brynner** (născut la 7 iulie 1915, alții spun că la 12 iulie 1915, în localitatea Sahalin, Vladivostok (Rusia) - și a murit la New York, la 10 octombrie 1985).

Atunci, profesoara noastră a spus că rromii au avut și au și alte mari personalități, cum ar fi: *Rita Hayworth, Ava Gardner*, actorii *Michael Caine* și *Bob Hoskins*, sportivul *Eric Cantona*, muzicianul *Jean-Baptiste Reinhardt „Django”* – care a cântat jazz, dansatorul și coregraful *Joaquin Cortes*, formația de muzică *Gipsy Kings* și alții.

Profesoara noastră ne-a spus că într-o altă lecție, vom vorbi și despre alte personalități rrome.

4. Sar si e orenqo plàno and-i panzto klàsa?

✚ *E orenqo plàno and-i panzto klàsa na si pharo.*

5. Save si e ácarutne školutne objèktură?

✚ *E ácarutne školutne objèktură si: i rromani éhib, i rumunikani éhib, i matemàtika, i mùzika, i història, o spòrto, i religià thaj aver.*

6. Savo objèkto maj siklöl pes and-i panzto klàsa?

✚ *And-i panzto klàsa maj siklöl pes i cíviko edukàcia.*

7. So sikavde e rromane siklövne lenqe kolegurenqe?

✚ *E rromane siklövne sikavden penqe kolegurenqe so e rroma si but prinzarde andar penqi romani mùzika.*

8. So gili alosarde te gilaben?

✚ *E rromane siklövne alosarde te gilaben i gili „Na-i man còxa”.*

9. Kasθar si gilabavdi i gili palal o kompakt-disko?

✚ *I gili palal o kompakt-disko si gilbavdi kajθar o raj Geòrge Saräu.*

10. Save si e bare manuša andar o tèksto?

✚ *E bare rroma manuša andar o tèksto si: Charles Chaplin, Yul Brynner, Rita Hayworth, Ava Gardner, Michael Caine, Eric Cantona, Bob Hoskins, Jean-Baptiste Reinhardt, Joaquin Cortes, Gipsy Kings thaj aver.*

11. Tume so siklile andar o tèksto?

✚ *Ame siklilām ke svàko sel/ nămo si les lesqe molimata, lesqe personalitètură. Ame e rroma trebal te avas but barikane ke si amen but kasave personalitètură.*

2.2. O Baro Svùnto Geòrge

1. Drabaren o tèksto!

O Baro Svùnto Geòrge

„Paşal i Barrlin e Viritosqi, intāl i buxli Derāv e Siriaqi, and-i Sirofinìkia, arakhelas pes jekh but baro pani. Lesθe beşelas jekh daravalo/ traşavalo *sapvaž*, savo, inklindoj andar kadava pani, bute manušen astarelas, cirdindoj len palal lesθe and-o xor le panēnqo. Butvar, o butipen le manušenqo lās pùske vi telārdās karing lesθe te mudarel les, tha’ vov éhudelas jekh vişalo dùxo trujal vi naşavelas vaj mudarelas le savorre kodolen, saven paşovenas karing lesθe. Thaj and-i Barrlin sasas but marāzo vi dukh andar kadaja buti...

Tha’ o Devel, kodova savo kamel ke savorre te xastran pen, kamindoj te xastral kodoja Barrlin, tradās/ bičhaldās kothe le Bare Svuntos le Georgeos, Pesqe *xelavdes*, le kodoles pherdo bitraşaθar/ bidaraθar. Vov sasas inklisto p-o grast thaj sasas les and-o vast jekh *jar* lačhes *vranovdi*...

Thaj dikh, i daravali *manzina* sikavdās pes, inklindoj andar e panā vi phurdindoj p-e *ruthunā* vişalo àburo... Thaj o Svùnto, kerindoj pesqe o sēmno le svuntone truşulesqo, aştisardās te avel bitraşaça anglal o *sapvaž*. O *sapvaž* vazdās pes *vòrta* opre thaj phurdās pesqe phare phurdipnaça karing o bitraşalo. Atunc, o Svùnto Geòrge vazdās i jar, akharindoj le Devles te žutisarel les: „*Dev!a, na mekh man!..*” thaj dās zorales laça and-i korr le *sapvazesqi*. Andar o zungalo živutro thavdās kalo rat sar andar jekh xaning thaj başlās daraça/ traşaça. Palal, peravdās pes phuvāθe, thaj o Svùnto Geòrge xutilās e grasteça opral lesθe, peravindoj les sastesθe. Palal phendās: „Vakār te aven e *telutne* kathe thaj ingeren les and-i Barrlin, te dikhen les savorre vi te arakhen palal/ andar kadaja bari zor le Rajesqi le Isusosqi Xristososqi, le kodolesqi and-o anav le savesqo me peravdem le *sapvazes*”.

(o amboldipen and-i rromani čhib kerdo kaθar o Geòrge Saräu)

2. Alosaren thaj xramosaren e biprinzarde lava!

• <i>sapvaž</i> - but baro sap, balàuro (balaur)	• <i>manzina</i> - o baro zungalo živutro (fiară, animal înfiorător)
• <i>le xelavdes</i> - le soldatos, le lurdes (pe soldat)	• <i>ruthunā</i> - o andrutno than andar o nakh (nări)
• <i>jar</i> - jekh maripnasqo labno, instrumènto (suliță, spadă)	• <i>vòrta</i> – dirèkt (drept, direct)
• <i>vranovdi</i> – rinārđi (ascuțită)	• <i>telutne</i> - e služitòră (slujitori)

3. Ambolden o təksto gazikanes!

Marele Sfânt Gheorghe

Lângă Cetatea Virit, dincolo de Marea Siriei, în Sirofinikia, se găsea o apă foarte adâncă. În ea sălășluia un înfricoșător balaur, care, ieșind din această apă, prindea mulți oameni, trăgându-i după el în adâncul apelor. De multe ori, o mulțime de oameni au luat puști și au mers spre el să-l omoare, dar el răspândea un duh otrăvitor în jur și-i puneă pe fugă sau îi omora pe toți aceia care se apropiau de el. În Cetate era mult necaz și durere din această cauză...

Dar Dumnezeu, acela care vrea ca toți să se salveze, dorind să salveze această Cetate, a trimis acolo pe Marele Sfânt Gheorghe, pe Ostașul său, pe acela plin de curaj. El era călare pe cal și avea într-un braț o sulită bine ascuțită...

Și iată, înfricoșătoarea jivină s-a arătat, ieșind din ape și suflând pe nări aer veninos... Și Sfântul, făcându-și semnul crucii, a putut să vină fără frică în fața balaurului. Balaurul s-a ridicat direct în sus și a emanat un suflu greu către neînfricat. Atunci, Sfântul Gheorghe a ridicat sulita, chemându-l pe Dumnezeu să-l ajute: „Dumnezeule, nu mă lăsa!...” și a dat puternic cu sulita în gâtul balaurului. Din urâta jivină a curs sânge negru ca dintr-o fântână care a strigat cu teamă. După, a căzut la pământ, iar Sfântul Gheorghe a sărit cu calul deasupra lui, doborându-l de tot. Apoi a zis: „Vorbește să vină slugile aici și să-l ducă în Cetate, să vadă toți și să afle despre această mare putere a Domnului nostru Isus Hristos, acela în numele căruia l-am doborât pe balaur.”

(traducere în limba rromani realizată de Gheorghe Sarău)

4. So arakhlās pes and-o pani andar i Sirofinika?

✚ And-o pani andar i Sirofinika arakhlās pes jekh daravalo sapvaž.

5. Kas bičhaldās o Del?

✚ O Del bičhaldās le Bare Svuntos le Georgeos.

6. So phurdās p-e ruthunā o sapvaž?

✚ O sapvaž phurdās p-e ruthunā jekh višalo àburo.

7. Sar peravdās o Svunto Geòrge le sapvazes?

✚ O Svunto Geòrge maglās le Devles te ažutisarel les thaj peravdās le sapvazes dinindoj la jaraça and-e lesqi korr.

8. Tume so siklile andar o təksto?

✚ Ame siklilām ke si importànto te patās and-o Devel thaj te mangas Les te ažutisarel amen.

2.3. O Matèò Maximòff – P-ël droma

1. Drabaren o tèksto!

O Matèò Maksimòff

(1917-1999)

O Matèò Maksimòff si biando and-o berś 1917, and-o fòros Barselòna, andar i Hispània. Pesqo dad sas kıkavàri thaj i daj sas jekh rromni „manús” andar i Frànca. Vov sas evangelikano raśaj, thaj živdàs and-o fòros Romainville, andar i Frànca, ži kana vov mulo, and-o berś 1999.

O jekhto pesqo lil sas dino avri and-o berś 1946 (Paris, Flamarion) aj si les o anav: *Le Ursitàrà*” (Les Ursitory). O lil mothovel pal-o živipen e rromenqo, ka-i paś le XIX-tone śeliberśesqi, and-i Rumùnia, kana e rroma sinesas telal i robia. Le Ursitàrà” sine trin žuvlă, save, ka-o biandipen jekhe tiknorresqo, sikaven pesqo živipnasqo drom.

O Matèò Maximòff xramosardàs but romànură, sar si *I mol e slobodimasqi* (1955), kaj e akciaqo than si, sa kadja, and-i Rumùnia, *Savina* (1957), kaj e akciaqo than si and-i Rùsia aj i Maśkarutni Euròpa, *I eftato čhaj* - o lil sas printisardo maj anglal and-i germanikani čhib, ka-o Cürix (Zürich).

O Matèò Maximòff na sas nùmaj xramosarno, vov čhindàs (xramosardàs) vi poèzie. Maśkar lenŧe si vi i poèzia *P-ël droma*, and-i savi dikhel le rromen and-i jekh bari famìlia la lumăqi, pherdi problemenŧar, pharimatenŧar, bilośalimatenŧar.

P-ël droma

*P-ël droma,
Jekh vurdon miśkil,
Cirdino kaŧar jekh grast slàbo
Či len sàma so si
Le kimpuri
Le thana
Le xara
Jekh vurdon miśkil
Cirdino kaŧar jekh grast slàbo
P-ël droma le gavenqe.*

*P-ël droma le foronqe
Jekh rrrom aj lesqi famìlia
Cirden,
Spiden,
Žan palal.
Jekh vurdon miśkil,
Jekh grast phurdino,
Maj kino lesŧar
Ùni phalia
P-ël śtar ròti grinćinin,
Jekh vurdon purano,
Pë-l śtar droma le forosqe.*

P-ël droma le kimponqe,
Le maj šukar kimpuri la lumăqe,
Kudola le Francuzosqe,
Jekh vurdon purano,
Jekh grast nasvalo,
Jekh famila ćorri,
Le stătore dopaš nange,
Le punre melale,
Žan palal,
Jekh vurdon purano
Aj jekh grast nasvalo.

P-ël doma le Francuzosqe
Kaj anklen,
Kai xulen
Aj kaj anklen,
Jekh ćorri familia rromenqi,
Jekh grast kaj nana-i les duxo,
Jekh kherorro kaj phirel,
Jekh zukel nasvalo bokhaθar,
Jekh famila kaj merel bokhaθar,
Rodel pesqo xamos,
Pesqe familiaqe aj pesqe
Grastenqe,
Te na meren,
Te na meren bokhaθar.
P-ël doma le Francuzosqe

P-ël droma la Europaqe,
Mii aj mii
Vurdona miškin,
Kaθar le rrom kaj roden,

Maren pen te aven len o trajo
P-ël droma, p-ël gava,
„N-ai slòbodo te bešen”
Pë-l fòruri
„N-ai slòbodo te mangen”

P-ël kimpuri,
Felăstri aj udara phandade.
P-o Francùzo,
Lil baro
Aj lil e ćhavorenqo.
P-e Euròpa mudarde
Le berša kaj nakhle
Le berša akana
Le berša kaj avena
Pë-l droma la Europaqe.

Pë-l droma la lumiaqe
Milivòja aj milivòja
Vurdona miškin,
Familii bokhale,
Bokhale anθa' sa,
Anθa' o manro aj anθa' o lon,
Kaθar o kamimos aj vortaćia,
Kaθar o mukhimos aj e mila,
Milivòja aj milivòja
Grast nasvale,
Ćhavorre purangle,
Rromnă sikaven o vast,
Kaj roden penqo xamos,
P-ël droma la lumăqe...

(palal o Matèò Maksimoff)

2. Alosaren thaj xramosaren e biprinzarde lava!

• miškil - ȧal, si and-o ȧalipen (mișcă, se deplasează)	• duxo – odĭ (duh, spirit, suflet)
• slăbo – sano (slab, subțire)	• slòbodo - mesto, vesto (liber, slobod)
• ròti - truja, boldă (roți)	• vortaćia – amalipen (prietenie, amicitie)
• kudola – kodola (aceia, acelea)	• mukhimos - toleranća, kovlipen (toleranță, acceptare)
• stătore - kòrpură, trùpură (corpuri)	• purangle – punrnange (desculți, desculțe)
• dopaš - p-o paš (pe jumătate)	
• anklen - inklen, inklòn (ies)	

3. Ambolden o tèksto gazikanes!

Mateo Maximoff

Mateo Maximoff s-a născut în anul 1917, în orașul Barcelona, din Spania. Tatăl său a fost căldărar, iar mama sa a fost o rromiță „manuș” din Franța. El a fost preot evanghelist și a trăit în orașul Romainville, din Franța, până în anul 1999, când a murit.

Prima sa carte a apărut în anul 1946 (Paris, editura Flamarion) și s-a numit „Ursitoarele”. Cartea vorbește despre viața rromilor, de la jumătatea secolului al XIX- lea, în România, când rromii erau sub robie. Ursitoarele erau trei femei, care, la nașterea unui micuț, îi preziceau drumul vieții.

Mateo Maximoff a scris multe romane, cum sunt: *Prețul libertății* (1955), în care locul acțiunii este, de asemenea, în România, *Sabina* (1957), unde locul acțiunii este în Rusia și în Europa Centrală, *A șaptea fată* - cartea a fost tipărită, inițial, în limba germană, la Zurich.

Mateo Maximoff nu a fost doar prozator, el a scris și poezie. Printre acestea se numără și poezia *Pe drumuri* în care îi prezintă pe rromi ca parte din marea familie a lumii, plini de probleme, de greutate, de nefericiri.

Pe drumuri

Pe drumuri,
O căruță se mișcă,
Trasă de un cal slab
Nu-ți dai seama ce e
Câmpurile
Locurile
Văile
O căruță se mișcă
Trasă de un cal slab
Pe drumurile satelor.

Pe drumurile orașelor
Un rrom și familia sa
Trag,
Împing,
Merg în urmă.
O căruță se mișcă,
Un cal abătut,
Mai chinuit de el
Niște scânduri
Pe patru roți scârțâie,
O căruță veche,

Pe patru drumuri ale orașului.
Pe drumurile câmpiilor,
Cele mai frumoase câmpuri din lume,
Cele ale francezilor,
O căruță veche,
Un cal bolnav,
O familie săracă,
Trupurile pe jumătate goale,
Picioarele murdare,
Merg în urmă,
O căruță veche
Și un cal bolnav.

Pe drumurile franțuzești
Care urcă
Care coboară
Și care urcă,
O familie rromă săracă,
Un cal care nu mai are suflare,
O căsuță care umblă,
Un câine bolnav de foame,
O familie care moare de foame,

Își caută mâncare,
Familiei sale și
Cailor săi,
Să nu moară,
Să nu moară de foame,
Pe drumurile franțuzești.

Pe drumurile Europei,
Mii și mii
De căruțele se mișcă
De romii care caută
Se zbat să-și câștige traiul
Pe drumuri, pe sate,
„Nu-i voie să stați!”
Pe orașe
„Nu-i voie să cerșiți!”
Pe câmpuri
Ferestre și uși închise.

În Franța,
Carte mare

Și cartea copilașilor.
În Europa omorâți
Anii care au trecut
Anii de acum
Anii care vor veni
Pe drumurile Europei.

Pe drumurile lumii
Milioane și milioane
Căruțele se mișcă,
Familii flămânde,
Flămânde de tot,
De pâine și de sare,
De iubire și prietenie,
De toleranță și milă,
Milioane și milioane
Cai bolnavi,
Copilași desculți,
Femei care întind mâna,
Care își caută mâncarea
Pe drumurile lumii...

(după Mateo Maximoff)

4. Phenen palal sosŋe del pes duma and-i kadaja poezia!

- ✚ *And-i kadaja poezia vakărel pes palal jekh universàlo isipen e rromenqo save phirden sa i vrăma te arakhen penqo tràjo. Kathe, si prezentisardo o zivipen le rromenqo, pherdo e pharimatenca, e biloşalimatença aj e problemença.*

5. Tume so siklile andar i poezia?

- ✚ *Andar kadaja poezia d-aşti te siklōvas palal e rromenqo pharo zivipen, sar von phirenas e vurdonença andar i savorri lùmja te roden penqo manro, te na meren bokhadar.*
- ✚ *Vi avdīves le rromen si len but pharimata. Ame trebal te vastdas amare rromen kaj te avel len jekh maj lacho tràjo.*

2.4. O khandino čhavo

1. Drabaren o təksto!

O khandino čhavo

Jekhvar, sas jekh phuro rrom, saves sasas les štar čhave. Savorro lesqo živipen vov kerdāsas buti sar sastrări and-o pesqo gav.

Vi le štare čhaven, sar barōnas xancī, o rrom akharelas len te den vast les te kerel buti: te *petalon* grasten, te lačharen e vurdona le gazenqe, te vranoven e kată, čhură, tovera thaj but aver.

Akana, jekh po jekh, e čhave barile thaj svăko, pesqe kheresθe, sa kadja kerenas buti sar siklile lenqe dadesθar.

Kana avilās pesqo vaxt, o phuro rrom mulās thaj o tikno čhavo ačhilās and-o kher pesqe dadenqo, pesqe familiaça.

Nūmaj ke, pal' sode *butikerne* sinesas le anglutne trin phrala, kadja khandino sasas o maj tikno.

Pal' so bikindās vi vurdon, vi grasten vi so maj sas les pašal o kher, kana na maj sas les nić love, o tikno čhavo gelās pesqe phralenθe:

- Den vast man, phrala!len, si phares, na si man khanć, e čhavorre si bokhale, na žanav so te maj kerav!

E *kolaver* phrala, pativale, bare ileça, denas les vi love, vi xaben, ke sar te na, sas lenqo maj tikno phral! *Adēs* kadja, *texăra* kadja, jekh po jekh, ēl trin rroma denas vast pesqe phrales soça aštinās, ži and-jekh *ges* kana malaven pen von thaj, pal' so godisaren pen thaj vakăren maškar lenθe, akharen e tikne phrales thaj phenen lesqe:

– Dikh, phralorre!a. Sas amen pharimata thaj bikindām sa pašal e khera. Akana, ame sam but ćorre. Vi amenθe si phares - xoxaven e čhave.

Tha', pal' so bešlām te godisaras, fal amen nasul maj but tuθar. *Kodolesqe*, dikh, kamas te das vast tut soça maj aštis. Thaj o baro phral del les jekh kovānca, o dujto phral jekh silavi thaj jekh sivri, o kolaver nište pišota, thaj xolăça *len penqe ges lačho* thaj telăren khere.

Vov sasas čhavo *khandino*, tha' na dilo, *xacărdās* sar bešenās e bută, thaj kamel, na kamel, so te kerel? Love na sasas les, xaben e čhavorrenqe na sasas les, e phrala ćorre...

Andar kodova dēs, lās vi vov te kerel buti, sar pesqe phrala, thaj lokhes, lokhes, vov areslās adēs jekh barvalo manuś.

Jekh purano phenipen sa kadja siklărel amen ke jekhe manuśes bokhalo vaj ćorro si maj mišto te des vast les te ankalavel kōrkorro pesqo manro, p-i pesqi buti, sar te des les te xal bi te kerel buti vaj bi te pokinel.

(palal o Žufter Borkoj)

2. Alosaren thaj xramosaren e biprinzarde lava!

• petalon - maren, karfinăren pètala p-e khura le grastenqe (<i>potcovesco</i>)	• kodolesqe - andar kodoja (<i>de aceea, deoarece</i>)
• butikerne - zene save keren buti (<i>muncitori</i>)	• len penqe ges lacho - phenen, den „Lacho dîves!” (<i>își iau rămas bun, salută, spun „La revedere!”</i>)
• kolaver - kodola aver (<i>celălalt, cealaltă, ceilalți, celălalte</i>)	• khandino - mușalo, kaj na kerel khand (<i>leneș, puturos</i>)
• adēs – avdîves (<i>astăzi</i>)	• xacardās – xatârdās (<i>a înțeles, a priceput</i>)
• ges - dēs, dîves (<i>zi</i>)	

3. Ambolden o tēksto gāzikanēs!

Băiatul cel leneș

A fost odată un rrom bătrân, care avea patru băieți. Toată viața lui el muncise ca fierar în satul său.

Pe cei patru copii, cum creșteau puțin, îi chema să-l ajute să muncească: să potcovească caii, să repare căruțele gageilor, să ascută foarfece, cuțite, topoare și multe altele.

Acum, una peste alta, copiii au crescut și fiecare, la casa lui, muncea tot așa cum a învățat de la tatăl lor.

Când i-a sosit timpul, bătrânul rrom a murit și băiatul cel mic a rămas în casa părintească, cu familia sa.

Numai că, pe cât de harnici erau primii trei frați, pe atât de leneș era cel mai mic.

După ce a vândut și căruța, și caii, și ce a mai avut pe lângă casă, când n-a mai avut nici bani, băiatul cel mic s-a dus la frații săi:

-Ajutați-mă, fraților, îmi este greu, nu am nimic, copilașii sunt flămânzi, nu știu ce să mai fac!

Ceilalți frati, cinstiți, mărinimoși, îi dădeau și bani, și mâncare că doar era fratele lor mai mic! Azi așa, mâine așa, una peste alta, cei trei rromi îl ajutau pe fratele lor cu ce puteau, până într-o zi când se întâlnesc și după ce se gândesc și vorbesc între ei, îl cheamă pe fratele mai mic și îi zic:

- Uite, frățioare! Am avut greutate și am vândut tot ce am avut pe lângă case. Acum, noi suntem foarte săraci. Și nouă ne este greu - mint băieții. Dar, după ce am stat să ne gândim, ne pare mai mult rău de tine. De aceea, uite, dorim să te ajutăm cu ce mai putem. Și fratele mai mare îi dă o nicovală, al doilea frate un clește și un ciocan, celălalt frate niște foale și cu supărare își iau ziua bună și se duc acasă.

El era un băiat leneș, dar nu prost, a înțeles cum stau lucrurile, și vrea, nu vrea, ce să facă? Bani nu avea, mâncare pentru copilași nu avea, frații săraci...

Din acea zi a început și el să muncească, precum frații săi, și încet, încet, azi a ajuns un om bogat.

O veche zicală, tot așa, ne învață că pe un om flămând sau sărac este mai bine să-l ajuți să-și câștige singur pâinea, pe munca sa, decât să-i dai să mănânce fără să muncească și fără să plătească.

(după Jupter Borcoi)

4. Sode čhave sas le phures?

✚ *Le phures sas les štar čhave.*

5. Soča vastde e čhave le dadesqe?

✚ *E čhave vastde le dadesqe te petalon le grasten, te lačharen e vurdona le gazenqe, te vranoven e kată, e čhură, e tovera, thaj but aver.*

6. So sas palal so mulăs o phuro?

✚ *Palal so mulăs o phuro, o maj tikno čhavo ačhilăs and-o kher pesqe dadenqo, pesqe familiaça. Vov bikindăs sa so sas les pašal o kher.*

7. Sar sas o maj tikno čhavo?

✚ *O maj tikno čhavo sas khandino.*

8. Kana gelăs o tikno čhavo pesqe phralenŋe?

✚ *O tikno čhavo gelăs pesqe phralenŋe kana na maj sas les love vi so te bikinel.*

9. So denas e kolaver phrala e tikne phralesqe?

✚ *Kolaver phrala denas e tikne phralesqe xaben vi love.*

10. So xoxavden, and-jekh dės, e phrala le tiknes? So dine lesqe?

✚ *And-jekh dės, e phrala xoxavden le tikne čhaves ke vi von aresle čorre thaj dine lesqe jekh kovànca, jekh silavi, jekh sivri vi nište pišota kaj te kerel vi vov buti.*

11. So kerdăs o tikno phral palal so xatardăs sar ačhen e bută?

✚ *Palal so xatărdăs sar ačhen e bută, o tikno phral astardăs te kerel buti.*

12. So siklărel jekh purano phenipen?

✚ *Jekh purano phenipen siklărel amen so jekhe bokhale vaj čorre manușes si maj mišto te vastdes les te ankalavel kòrkoro pesqo manro, p-i pesqi buti sar te des les te xal bi te kerel buti vaj bi te pokinel.*

13. Tume so siklile andar o tèksto?

✚ *Andar kadava tèksto ame siklilăm ke and-o zivipen si mišto te avas lače butărne.*

✚ *Si importànto te sikavas varekas te astarel e mačhen na te das les mače.*

2.5. I zàmba

1. Drabaren o tèksto!

I zàmba

Sasas but zene and-i jekh bar. E zàmbe *anglalkeren pen* te uklòn p-o jekh uço *bruz*, tùrno.

E manuša kidinde pen te dikhen so keren e zàmbe. Dină pes o *śird*, e saste zàmbe sigăren pen te *aresen* opre. Nùmaj ke zor but na maj sasas len, pharo sasas o drom. Sar nakhenas pašal lenθe, e savorre manuša *denas ćingar*:

– Na aresen opre, tume ći *śaj* te inklòn p-o tùrno, na dikhen so lokhes našen?

Jekh zàmba mekhlàs pes, na geli maj dur, i dujto, i trinto, i štarto aj aver zi kana aćhilă jekh zàmba kòrkorri. Voj nakhelas pašal e manuša, *biazbajli* sosθar phenenas e manuša. Cîra, cîra, lokhes, khini, voj zalas angle, na aśunelas so phenen e manuša. Areslă opre p-o tùrno. Savorre phučenenas pen sar areslăs nùmaj voj kothe aj *okolaver* na?

Voj *dină lenqe anglal*:

– Mirri zor si mirro kaśukipen!

(*kidini, laćhardi vi amboldini and-i rromani ćhib kaθar i Òlga Märkuś*)

2. Alosaren thaj xramosaren e biprinzarde lava!

• <i>anglalkeren pen</i> - si te keren, si gătime te keren vareso (<i>se pregătesc</i>)	• <i>biazbajli</i> - bi te liel and-i jakh, and-o dikhipen (<i>neatinsă, neafectată, neinteresată</i>)
• <i>uklòn</i> - inklòn, anklen, zan opre (<i>se urcă</i>)	• <i>aresen</i> – resen (<i>ajung</i>)
• <i>śird</i> - o astaripen (<i>începutul, debutul</i>)	• <i>okolaver</i> - kodola aver (<i>ceilălți, celălalte</i>)
• <i>denas ćingar</i> - kerenas baro muj, akharenas zorales (<i>strigau, ocărau</i>)	• <i>dină lenqe anglal</i> - phendăs lenqe (<i>le-a răspuns</i>)
• <i>śaj</i> - d-aști (<i>poate, pot</i>)	

3. Ambolden o tèksto gazikanes!

Broasca

Într-o curte se aflau multe persoane. Broaștele se pregătesc să urce într-un turn înalt.

Oamenii s-au strâns să vadă ce fac broaștele. S-a dat startul, toate broaștele se grăbesc să ajungă sus. Numai că putere multă nu mai aveau, drumul era greu. Cum treceau pe lângă ele, toți oamenii strigau:

- Nu ajungeți sus, voi nu puteți să ajungeți pe turn, nu vedeți ce încet alergați?

O broască a abandonat, n-a mers mai departe, a doua, a treia, a patra și altele până când a rămas o singură broască. Ea trecea pe lângă oameni neinteresată de ce spuneau oamenii. Puțin, puțin, încet, obosită, ea mergea înainte, nu asculta ce spuneau oamenii. A ajuns sus, pe turn. Toți se întrebau cum a ajuns numai ea acolo și celelalte nu?

Ea le-a răspuns:

- Puterea mea este surzenia mea!

(culeasă, adaptată și tradusă în limba rromani de Olga Markus)

4. So kamle te keren e zàmbe?

✚ *E zàmbe kamle te uklôn p-o jekh uço tûrno.*

5. Sar sas o drom?

✚ *O drom sas but pharo.*

6. So denas cîngard e manuša?

✚ *E manuša denas cîngard karing e zàmbe ke von na aresena opre.*

7. Sode zàmbe aresle opre p-o tûrno?

✚ *Opre p-o turno areslăș jekh kòrkorri zàmba.*

8. Savi sas e zambaqi zor?

✚ *E zambaqi zor sas laqo kanşukipen.*

9. Tume so siklile andar o tèksto?

✚ *Andar kadava tèksto šaj siklôvas ke trobal te avel amen patăipen and-i amari zor thaj te ingeras ka-o agor so ame astardăm te keras.*

2.6. I duti

1. Drabaren o tèksto!

I duti

Amenõe, and-o gav, zivelas jekh but *phasutno* phuro, o Petràke. Les maj sasas les jekh phral, o Mihaj, maj terno, saves ci maj dikhlăsas les *opre-tele* trine berșențar. Čacipnasõe ke kodova sas *unzilo* lesqe lovença, panze șelença, tha' nič kadja te na maj avel te dikhel pesqe phrales, le maj bares...!

Bičaldăs vov vi poștaqo lilorro, tha' khanćesqe. So *godisarel* o Petrake, *so nič*, thaj and-jekh ges kerel pes mulo. I rromni sig gelăs te del telefòno k-o Mihaj, and-o gav, te phenel lesqe i bari bibaxt.

Thaj avilăs o Mihaj, e vurdoneça, but xolăriko thaj lel te rovel, bare asvinença, sar palal jekh but kamlo phral. And-o kher, i Agustina, jekh phuri rromni, prințardi drabarni thaj pațivali, beșelas vi voj pașal o mulo, but xolărdi... Maj sasas rroma, tha', sar sas but tato and-o kher, beșenas avri p-i čar thaj denas duma jekhațar, averățar, sar si lenqo acăr. And-o kher, o tikno phral, sar rovelas thaj dăs te čumidel o vast e mulesqo, sar – nisar, perel o čaço vast opral o kolin e Petrakesqo.

– Vaj manțar! – lel te *cipil* i Agustina, te na azbas les! Kana si tut *kha-jekh* vunzilipen lesõe, akana si o *vaxt* te des les palpale, ke verver bare pharimata avena tut thaj baro bezex si te na des e mulesqe so mangel vov!

O Mihaj, vi lazardo vi darano, *godisarel* pes xanci thaj phenel:

— Va, va, čačes, bisterdemas! Thaj ankalavel andar o *posoci* duj šela love thol len and-o vast e mulesqo thaj vazdel les palpale opre, p-o kolin.

Numaj ke, nič jekh, nič duj, vi o kolaver vast, o *zervo*, pelăs opral o kolin, sar o barr.

– Vaj manțar! Vaj manțar! – *cipil* i Agustina. So kerdăn, phral!a, so kerdăn! Baro vunzilipen si tut lesõe, kana peren e vasta opral o kolin e mulesqo! *Godisar* mišto thaj dikh so trebul te des les palpale, ke baro bezex avela p-o tiro šero!

O Mihaj, *zilto* ka-o muj, bare daraça, kerel pes ke maj *godisarel* pes thaj maj ankalavel jekh šel lej thaj, thovindoj le love and-o *zervo* vast e mulesqo, kerel pesqe trușul, thaj vazdel o vast palpale p-o kolin.

Savorre bută sar savorre, tha' kana pelăs vi o čaço punro e mulesqo, o Mihaj, izdralindoj sar i patrin, lel te akharel:

– Va, va, phral!a, zanav, tha' ci maj si man love. Beș xanci te bikinav jekhe grastes thaj dava tut vi le kolaver duj šela.

Numaj ke, o *phasutno* Petràke, dindoj pes tele opral i meseli, phenel:

– Na, na, phral!a, mukh manqe le grastes vaș kodola duj šela love thaj sa avela mišto. Tha' vi maj mišto fal man akana ke dikhlem tut! - maj phenel o Petràke asavindoj.

Baro asavipen sas mașkar e rroma kana šundine kadaja paramiçi!

Thaj kodolesqe ke o Petràke sasas jekh lačo rrom, jekh dės thaj jekh *răti* ačhiline e rroma, save avilinesas mulesõe, te bașaven, te xan, te pien ke phenesas ke si abăv.

Mașkar e duj phrala na sas nič xoli, tha' kadaja paramiçi ci bisterdine la but *vaxt* e rroma andar o kodova gav.

(palal o Žufter Borkoj)

2. Alosaren thaj xramosaren e biprinzarde lava!

- **pherasutno** - kaj kerel pherasa (*glumeț, hazliu*)
- **opre-tele** - kam, haj te phenas, da-jekh, maj but vaj mai zàla, aproksimativ (*aproximativ, circa*)
- **unžilo** – vunžilo (*dator*)
- **godšarel** - del godi (*gândește*)
- **so nić** - (kathe) so na godšarel (*ce nu se gândește*)
- **cipil** - akharel, viciel bare mujeça/vakeça, cingarel (*strigă, țipă*)
- **kha-jekh** – vareso (*vreo, vreun, ceva*)
- **vaxt** - vrjâma, ciro (*vreme, timp*)
- **posoći** – posotî (*buzunar*)
- **zervo** (vast) - (o) bango, xoxavno, stîngo (vast) (*stâng*)
- **žilto** – gâlbenu (*galben*)
- **răti** – răț (*seară, noapte*)

3. Ambolden o tèksto gazikanes!

Datoria

La noi, în sat, trăia un bătrân foarte glumeț pe care îl chema Petrache. El mai avea un frate, Mihai, mai tânăr, pe care nu-l mai văzuse de aproximativ trei ani. Într-adevăr că acela îi era dator cu bani, cu cinci sute, dar nici chiar așa să nu mai vină să-și vadă fratele, pe cel mai mare...!

El i-a trimis și o scrisoare, dar degeaba. Ce se gândește Petrache, ce nu, într-o zi se prefăce mort. Nevasta a mers repede să-l sune pe Mihai, în sat, să-i zică marea nenorocire.

Și a venit Mihai cu căruța, foarte mâhnit și începe să plângă, cu lacrimi mari, ca după un frate foarte iubit. În casă, Agustina, o femeie bătrână, vrăjitoare cunoscută și respectată, stătea și ea lângă mort, foarte supărată... Mai erau rromi, dar, cum era foarte cald în casă, stăteau afară pe iarbă și vorbeau de una, de alta, cum era obiceiul. În casă, fratele mic, cum plângea și a dat să sărute mâna mortului, cum-necum, cade mâna dreaptă de pe pieptul lui Petrache.

- Vai de mine! – începe să strige Agustina, să nu-l atingeți! Cine are vreo datorie la el, acum este timpul să o dea înapoi, că altfel mari greutăți vei avea și este mare păcat dacă nu dai mortului ce cere.

Mihai, și rușinat și speriat, se gândește puțin și zice:

- Da, da, într-adevăr, am uitat! Și scoate din buzunar două sute de lei, îi pune în mâna mortului și i-o ridică înapoi sus, pe piept.

Numai că, nici una, nici alta, și cealaltă mână, stânga, a căzut de pe piept, ca o piatră.

- Vai de mine! Vai de mine! - țipă Agustina. Ce-ai făcut frate, ce-ai făcut? Mare datorie ai la el, de cad mâinile de pe pieptul mortului! Gândește bine și vezi ce trebuie să-i dai înapoi, că mare păcat va fi pe capul tău!

Mihai, galben la față, cu frică mare, se prefăce că se mai gândește și mai scoate o sută de lei și, punând banii în mâna stângă a mortului, își face cruce și-i ridică mâna înapoi pe piept.

Toate ca toate, dar când a căzut și piciorul drept al mortului, Mihai, tremurând ca frunza, începe să strige:

- Da, da, frate, știu, dar nu mai am bani. Stai puțin să vând un cal și îți voi da și celelalte două sute.

Numai că, șugubățul Petrache, dându-se jos de pe masă, zice:

- Nu, nu, frate, lasă-mi mie calul pentru cele două sute de lei și totul va fi bine. Dar și mai bine îmi pare acum căci te-am văzut! – mai spune Petrache râzând.

Mare haz a fost printre rromi când au auzit această poveste!

Și deoarece Petrache era un om bun, o zi și o noapte au rămas rromii, care veniseră la mort, să cânte, să mănânce, să bea că ziceai că e nuntă.

Între cei doi frați n-a fost nici o supărare, iar această poveste n-au uitat-o multă vreme rromii din acel sat.

(după Jupter Borcoi)

4. Sar akhardăs e Petrakesqe phrales?

✚ *E Petrakesqe phrales akhardăs les Mihaj.*

5. Soça sas unzilo o Mihaj? Sodeça?

✚ *O Mihaj sas unzilo pesqe phralesqe panze śelença lej.*

6. So kerdăs pes and-jekh dės o Petràke?

✚ *And-jekh dės o Petrake kerdăs pes mulo.*

7. Kon si i Agustina?

✚ *I Agustina si jekh phuri rromni, prinzardi thaj pativali drabarni.*

8. So sas kana o Mihaj kamlăs te ćumidel o vast e mulesqo?

✚ *Kana o Mihaj kamlăs te ćumidel o vast e mulesqo, o ćaço vast pelăs opral o kolin.*

9. So cipisardăs/ phendăs i Agustina?

✚ *I Agustina phendăs ke varekon si les jekh duti e mulesqe.*

10. Sode love dăs palpale o Mihaj, daraθar?

✚ *Daraθar, o Mihaj dăs palpale pesqe phralesqe trin śela lej.*

11. So kerdăs o Petràke kana kamlăs te bikinel o Mihaj jekhe grastes?

✚ *O Petrake manglăs pesqe phralesqe te del lesqe le grastes thaj sa avela mišto.*

12. So kerde e rroma kaj avilenas te bešen k-o mulo?

✚ *E rroma kaj avilenas te bešen k-o mulo astarden te xan, te pien thaj te bašaven.*

13. Tume so siklile andar o təksto?

✚ *Ame siklilām andar kadava təksto ke vaś o sarkon zeno, i famìlia trebal te avel but importànto.*

✚ *Sa o vaxt trebal te avel amen jekh laćhi relàcia e zenença andar amari famìlia.*

✚ *Ame maj siklilām ke trebal te pokinas savorre amare unzilimata/ dută.*

2.7. Rekapitulàcia

1. Xramosaren po trin substantivură vaś e telutne mangimata!

o mangipen	e substantivură		
✚ zuvlikane navnă			
✚ murśikane navnă			
✚ khethane navnă			
✚ ververutne navnă			
✚ zivdisarde navnă			
✚ bizivdisarde navnă			

2. Xramosaren murśikane substantivură save te agorisaren pen and-e dine agorimata! Keren lenqo butipen!

o agorisaripen	o jekhipen	o butipen
✚ konsonànta		
✚ vokàla –o		
✚ paśkonsonànta –j		
✚ i vokàla –i		
✚ o sufikso –o(s)		

3. Xramosaren zuvlikane substantivură save te agorisaren pen and-e dine agorimata! Keren lenqo butipen!

o agorisaripen	o jekhipen	o butipen
✚ konsonànta		
✚ vokàla –i		
✚ paśkonsonànta –j		
✚ i vokàla –a		

4. Thon o definîto thaj o bidefinîto artîkulo, ka-o jekhipen thaj ka-o butipen, pašal e avutne substantivură: *amal, murś, bibi, patrin, fôros, čhaj, raj*!

i biartikulosqi fôrma	o definîto artîkulo		o bidefinîto artîkulo	
 mačo	o mačo	e mače	jekh mačo	nište mače
 amal				
 murś				
 bibi				
 patrin				
 fôros				
 čhaj				
 raj				

5. Keren duj propozîcie and-e save o alav „kamel” te avel les verver sênsură!

o sênsu e alavesqo „kamel”	i kerdi propozîcia
	
	

6. Xramosaren savi si i stândardo fôrma vaś e avutne alava: *lulugi, buci, gadava, kapăto, sitiol*!

o alav	i stândardo fôrma
<i>lulugi</i>	
<i>buci</i>	
<i>gadava</i>	
<i>kapăto</i>	
<i>sitiol</i>	

2.7. Rekapitulàcia

1. Xramosaren **po trin substantivură** vaś e telutne mangimata!

o mangipen	e substantivură		
✚ zuvlikane navnă	ćhaj	bori	drakh
✚ murśikane navnă	manro	dad	lil
✚ khethane navnă	kher	ćhib	skamin
✚ ververutne navnă	Dàvid	Oràdea	Rumunà
✚ zivdisarde navnă	manuś	rakli	raśaj
✚ biživdisarde navnă	ćaro	rroj	phabaj

2. Xramosaren **murśikane substantivură** save te agorisaren pen and-e dine agorimata! Keren lenqo butipen!

o agorisaripen	o jekhipen	o butipen
✚ konsonànta	mas	masa
✚ vokàla -o	raklo	rakle
✚ paśkonsonànta -j	raśaj	raśaja
✚ i vokàla -i	sastri	sastră
✚ o sufikso -o(s)	fòros	fòrură

3. Xramosaren **zuvlikane substantivură** save te agorisaren pen and-e dine agorimata! Keren lenqo butipen!

o agorisaripen	o jekhipen	o butipen
✚ konsonànta	phen	phenă
✚ vokàla -i	bibi	bibă
✚ paśkonsonànta -j	ćhaj	ćhaja
✚ i vokàla -a	dùma	dùme

4. Thon **o definîto thaj o bidefinîto artîkulo**, ka-o jekhipen thaj ka-o butipen, pašal e avutne substantivură: *amal, murś, bibi, patrin, fòros, čhaj, raj*!

i biartikulosqi fòrma	o definîto artîkulo		o bidefinîto artîkulo	
 <i>maćho</i>	<i>o maćho</i>	<i>e maće</i>	<i>jekh maćho</i>	<i>nîšte maće</i>
 <i>amal</i>	<i>o amal</i>	<i>e amala</i>	<i>jekh amal</i>	<i>nîšte amala</i>
 <i>murś</i>	<i>o murś</i>	<i>e murśa</i>	<i>jekh murś</i>	<i>nîšte murśa</i>
 <i>bibi</i>	<i>i bibi</i>	<i>e bibă</i>	<i>jekh bibi</i>	<i>nîšte bibă</i>
 <i>patrin</i>	<i>i patrin</i>	<i>e patrină</i>	<i>jekh patrin</i>	<i>nîšte patrină</i>
 <i>fòros</i>	<i>o fòros</i>	<i>e fòrură</i>	<i>jekh fòros</i>	<i>nîšte fòrură</i>
 <i>čhaj</i>	<i>i čhaj</i>	<i>e čhaja</i>	<i>jekh čhaj</i>	<i>nîšte čhaja</i>
 <i>raj</i>	<i>o raj</i>	<i>e raja</i>	<i>jekh raj</i>	<i>nîšte raja</i>

5. Keren duj propozîcie and-e save o alav „**kamel**” te avel les verber sènsură!

o sènsu e alavesqo „kamel”	i kerdi propozîcia
 <i>kamel: a dori, a vrea</i>	 <i>Me kamav te zav tuća and-o fòros.</i>
 <i>kamel: a iubi</i>	 <i>I daj kamel zorales pesqe tikne čhaves.</i>

6. Xramosaren savi si **i stàndardo fòrma** vaś e avutne alava: *lulugi, buci, gadava, kapăto, sitiol*!

o dino alav	i stàndardo fòrma	observàcie
 <i>lulugi</i>	<i>luludĭ</i>	<i>dĭ > gi (i konsonànta „d” nakhlăs and-i „g”)</i>
 <i>buci</i>	<i>butĭ</i>	<i>butĭ > buki > buci (i konsonànta „k” nakhlăs and-i „c”)</i>
 <i>gadava</i>	<i>kadava</i>	<i>kadava > gadava (i konsonànta „k” nakhlăs and-i „g”)</i>
 <i>kapăto</i>	<i>agor</i>	<i>o alav „ kapăto” si lino andar i rumunikani čhib</i>
 <i>sitiol</i>	<i>siklöl</i>	<i>siklöl > sitlöl > sitiol (i konsonànta „k” nakhlăs and-i „t”)</i>

2.8. Evaluàcia

1. Xramosaren po duj substantivură vaś e telutne mangimata!

8 X 2 p = 16 pùnttură

o mangipen	e substantivură	
zuvlikane khethane navnă		
zuvlikane ververutne navnă		
murśikane zivdisarde navnă		
murśikane bizivdisarde navnă		

2. Xramosaren murśikane substantivură save te agorisaren pen and-e dine agorimata! Keren lenqo butipen!

8 X 2 p = 16 pùnttură

o agorisaripen	o jekhipen	o butipen
konsonànta		
vokàla –o		
paśkonsonànta –j		
o sufikso –o(s)		

3. Xramosaren zuvlikane substantivură save te agorisaren pen and-e dine agorimata! Keren lença po jekh propozìcia!

(3 X 2 p) + (3 X 4 p) + 2 p = 20 pùnttură

o agorisaripen	o zuvlikano substantivo	i kerdi propozìcia
vokàla –i		
paśkonsonànta –j		
i vokàla –a		

4. Thon o definìto thaj o bidefinìto artìkulo, ka-o jekhipen thaj ka-o butipen, pašal e avutne substantivură: *phral, bakro, rakli, phen, pòdos!*

$4 \times 1 p \times 5 = 20$ pùntură

i biartikulosqi fòrma	o definìto artìkulo		o bidefinìto artìkulo	
 maćho	o maćho	e maće	jekh maćho	nìšte maće
 phral				
 bakro				
 rakli				
 phen				
 pòdos				

5. Keren duj propozìcie and-e save o alav „mangel” te avel les verver sènsură!

$(2 \times 2 p) + (2 \times 5 p) + 4 p = 18$ pùntură

o sènsu e alavesqo „mangel”	i kerdi propozìcia
	
	

2.8. Evaluăcia

1. Xramosaren po duj substantivură vaș e telutne mangimata!

8 X 2 p = 16 pùntură

o mangipen	e substantivură	
zuvlikane khethane navnă	daj	phen
zuvlikane ververutne navnă	Alina	Brașòv
muršikane zivdisarde navnă	phral	siklărno
muršikane bizivdisarde navnă	lil	than

2. Xramosaren muršikane substantivură save te agorisaren pen and-e dine agorimata! Keren lenqo butipen!

8 X 2 p = 16 pùntură

o agorisaripen	o jekhipen	o butipen
konsonànta	phral	phrala
vokàla –o	manro	manre
paškonsonànta –j	raj	raja
o sufikso –o(s)	pòdos	pòdură

3. Xramosaren zuvlikane substantivură save te agorisaren pen and-e dine agorimata! Keren lença po jekh propozìcia!

(3 X 2 p) + (3 X 4 p) + 2 p = 20 pùntură

o agorisaripen	o zuvlikano substantivo	i kerdi propozìcia
vokàla –i	bori	boră
paškonsonànta –j	sasuj	sasuja
i vokàla –a	familia	familie

4. Thon o definìto thaj o bidefinìto artìkulo, ka-o jekhipen thaj ka-o butipen, pašal e avutne substantivură: *phral, bakro, rakli, phen, pòdos*!

$$4 \times 1 p \times 5 = 20 \text{ pùntură}$$

i biartikulosqi fòrma	o definìto artìkulo		o bidefinìto artìkulo	
✚ mačo	o mačo	e mače	jekh mačo	nìste mače
✚ phral	<i>o phral</i>	<i>e phrala</i>	<i>jekh phral</i>	<i>nìste phrala</i>
✚ bakro	<i>o bakro</i>	<i>e bakre</i>	<i>jekh bakro</i>	<i>nìste bakre</i>
✚ rakli	<i>i rakli</i>	<i>e raklă</i>	<i>jekh rakli</i>	<i>nìste raklă</i>
✚ phen	<i>i phen</i>	<i>e phenă</i>	<i>jekh phen</i>	<i>nìste phenă</i>
✚ pòdos	<i>o pòdos</i>	<i>e pòdură</i>	<i>jekh pòdos</i>	<i>nìste pòdură</i>

5. Keren duj propozìcie and-e save o alav „mangel” te avel les verber sènsură!

$$(2 \times 2 p) + (2 \times 5 p) + 4 p = 18 \text{ pùntură}$$

o sènso e alavesqo „mangel”	i kerdi propozìcia
✚ mangel – a ruga	✚ <i>Me mangav man le Devlesqe kaj te del man sastipen.</i>
✚ mangel – a dori, a vrea	✚ <i>Vov mangel sastipen thaj loş savorre rromenqe.</i>

UNITATEA DE ÎNVĂȚARE III

SO XATĂRAV ANDAR SO DRABARAV?

3.1. O sumnakutno lil vaś o kisorro

- ✓ E ideenqo plàno
- ✓ E sinonimură

3.2. I profèsia

- ✓ O pronòmbro
- ✓ E antonimură

3.3. O rrom mardo

- ✓ Aver fòrme le zenutne sarnavnănqe

3.4. E kermusesqi pori

- ✓ O adžektivo

3.5. O Juvalo, o Piśomalo thaj o xer

- ✓ E tipură le adžektivurenqe

3.6. Rekapitulàcia

3.7. Evaluàcia

3.1. O sumnakutno lil vaś o kisorro

1. Drabaren o təksto!

O sumnakutno lil vaś o kisorro

I paramiçi phenel ke, but berśa anglal, jekh manuś *ruslă pes* pesqe čheja e panze berśenqi, vaś ke rimosardăs jekh śukar *sumnakutno* lil vaś e *dinimata*, but kuć.

O manuś beśelas zungales e lovença aj ruślă pes maj zurales kana dikhlă kaj i čhaj lias o sumnakutno lil te kerel jekh moxtonorro, te thovel les telal o suvălo rukh.

Texarinăthe, i tikni čhaj dină laqo dinipen pesqe dadesqe, phenindoj:

– Kadava si vaś tuθe, murre!a dade!a.

Le dades sas les lažav, sosθar iz ruślă pes tikne čhaja. Nùmaj ke lesqo ruśalipen avilă palem kana dikhlă o moxtonorro ćućo. Vov phendă laqe:

– Tu na žanes ke jekh dinipen del pes varekasqe pherdo?

I tiknōrri dikhlăs opre karing pesqe dadesθe thaj, asvinença an-pesqe jakha, phendăs lesqe:

– Dade!a, o *kisorro* na-i ćućo, *phurdōm* and-e lesθe *odobor* but ćumidimata ži kana pherdilăs...

O dad aćhilo *lalo*, thovdăs pes paśal i čhaj, aj rugisardă la te jertisarel les vaś lesqo ruślăripen.

(*kidini, laćhardi vi amboldini and-i rromani čhib kaθar i Őlga Mărkus*)

2. Alosaren thaj xramosaren e biprinžarde lava!

• <i>ruslă pes</i> - avilo, reslo xolăriko, xolăme (s-a supărat)	• <i>kisorro</i> - moxtonorro (<i>cutiuța</i>)
• <i>sumnakutno</i> - sovnakajutno, sovnakutno (<i>de aur</i>)	• <i>phurdōm</i> – phurdem (<i>a suflat</i>)
• <i>dinimata</i> – dărură (<i>daruri</i>)	• <i>odobor</i> – kodobor (<i>atât</i>)
	• <i>lalo</i> - bi vakesqo, bi mosqo, bi te vakărel (<i>mut</i>)

3. Ambolden o təksto gazikanes!

Cartea de aur pentru un cadou

Povestea spune că, cu mulți ani în urmă, un om s-a supărat pe fata sa de cinci ani, pentru că a stricat o carte frumoasă de aur care era foarte scumpă, pentru a confecționa un cadou.

Omul stătea rău cu banii și s-a supărat mai tare când a văzut că fata a luat cartea de aur să facă o cutie, să o pună sub brad.

De dimineață, fata cea mică i-a dat cadoul tatălui său, spunându-i:

- Acesta este pentru tine, tatăl meu!

Tatălui i-a fost rușine, pentru că ieri s-a supărat pe fată cea mică. Numai că, supărarea i-a revenit, când a văzut cutia goală. El i-a zis:

- Tu nu știi că un dar se dă cuiva plin?

Micuța a privit sus, către tatăl său și, cu lacrimi în ochii săi, i-a zis:

- Tată, cadoul nu e gol, am suflat în el atât de multe săruturi până când l-am umplut...

Tatăl a rămas mut, s-a așezat lângă fată și a rugat-o să-l ierte pentru supărarea sa.

(culeasă, adaptă și tradusă în limba rromani de Olga Markus)

4. So phenel i paramiči?

+ I paramiči phenel ke, but berša anglal, jekh manuś ruslă pesqe čhejaθe e panze beršenqi, vaś ke rimosardăs jekh šukar sumnakutno lil vaś e dinimata, but kuć.

5. So kerdăs o dad kana i čhaj lias o somnakutno lil?

+ Kana o dad dikhlăs kaj i čhaj lias o somnakutno lil, vov sas ruślo sosqe i čhaj rimosardăs o lil.

6. So kamlăs i čhaj te kerel e moxtonorreça?

+ I tikni čhaj kamlăs te thol o moxtonorro telal o suvălo rukh sar jekh dinipen vaś pesqo dad.

7. Sar sas o dad kana i čhaj dăs lesqe o dinipen?

+ Le dadesqe sas lesqe lažav, sosθar iz sas ruślo/ xolăme pa i tikni čhaj. Kana dikhlăs so o moxtonorro si ćućo, vov palem ruślăs.

8. So sas and-o kisorro?

+ O moxtonorro sas ćućo, tha' i čhaj pherdăs les pesqe ćumidimatença.

3.2. I profèsia

1. Drabaren o tèksto!

I profèsia

Kana sas o baro bokhalipen, and-jekh gav zivelas jekh lacho *sastrări*, kaj sasas les šov éhavorre: trin éhaja thaj trin éhavorre. Kadala zanenas te keren buti, siklărdă len e dada, aj krenas buti le dadeça.

Xamos and-i *kade* rig éi arakhelas pes, nùmaj bute lovença, éi manuša xanas patrină, éar, ciknide. Na pala' but *vrëmă*, na maj sas nič kadava xamos.

O kovać telardăs an-aver rig e themesqi te rodel buti, te šaj kinel e éhavorrenqe xamos. Lesqi rromni áchilăs khere e éhavorrença.

Na nakhlă but vaxt aj voj bikindăs sa so *xanardă* khethanes e phureça, k-ašti te kinel xamos e éhavorrenqe. Pala' trin kurke rodipnasqe, o phuro arakhlăs buti k-jekh barvalo raj thaj manglăs kadales te mekhel les te anel vi pesqe familia.

Kadava phendă:

– Šaj anes len, nùmaj kana zanen te keren vi von buti.

O kovać, loşalo, phendă e rajesqe:

– Zanen, raj!a, sikavdem lenqe te keren pètala, te keren kaştutne rroja, te lačharen vurdona, e éhaja te barăren luludă, te bikinen aj aver.

– Mišto, šaj aven te keren buti manthe. Trebul manqe kadala manuša, save zanen te butikeren.

O phuro gelăs palal pesqi famìlia aj sas but *ruşlo*, kana na maj arakhlăs e sumnakutne bută kidine lenθar. E éhave phende lesqe te na avel ruşlo, ke kinena aver kana kerena buti. O lacho kovać lias pesqe sastrutne bută, thovdă len vurdonesθe aj telărdăs le savorrença and-i rig kaj arakhlăs buti.

Akana, pala' lenqi buti, si len but miştipen.

Te na bistren, éhava!len, ke i buti kerel le manuşes te avel sasto, te avel les so te xal thaj aver. Kon éi kerel buti - kodova éi xal! *Éhava!len, siklöven te avel tumen jekh profèsia aj buti!*

(kidini kaθar i Kristina Bărna thaj adaptisardi kaθar i Olga Märkuş)

2. Alosaren thaj xramosaren e biprinzarde lava!

• <i>sastrări</i> – kòvać (fierar)	• <i>xanardă</i> - kidias, kidăs (a adunat, a strâns)
• <i>kade</i> – kadaja (așa)	
• <i>vrëmă</i> – vrjâma (vreme)	• <i>ruślo</i> - xolăriko, xolăme (supărat)

3. Ambolden o tèksto gazikanes!

Profesia

Când era foametea cea mare, într-un sat, trăia un fierar bun, care avea șase copii: trei băieți și trei fete. Aceștia știau să lucreze împreună cu tatăl lor, deoarece au învățat de la părinții lor.

Pe vremea aceea nu se găsea mâncare, doar pe bani mulți, oamenii mâncau frunze, iarbă și urzici. Nu după mult timp, nu s-a mai găsit nici acest fel de mâncare.

Fierarul a plecat în altă parte a țării să-și caute de lucru, ca să poată cumpăra copiilor de mâncare. Nevasta lui a rămas acasă cu copiii.

Nu a trecut mult timp și ea a vândut tot ce a strâns împreună cu bătrânul, ca să poată să cumpere de mâncare copiilor. După trei săptămâni de căutat, bătrânul a găsit de lucru la un domn bogat și i-a cerut acestuia să îl lase să își aducă și familia.

Acesta i-a spus:

- Poți să îi aduci, numai dacă știi și ei să lucreze!

Fierarul, fericit, i-a spus:

- Știu, domnule, i-am învățat să facă potcoave, să facă linguri de lemn, să repare căruțe, fetele să cultive flori, să le vândă și altele...

- Bine, pot veni să lucreze la mine. Am nevoie de astfel de oameni, care știu să muncească.

Bătrânul a plecat după familia sa și a fost tare supărat, când nu a mai găsit lucrurile de aur, adunate de ei. Copiii i-au spus bătrânului să nu fie supărat, că vor cumpăra altele când o să lucreze. Fierarul cel priceput și-a luat sculele pentru fier, le-a pus în căruță și au plecat cu toții în locul unde a găsit de lucru.

Acum, după munca lor, o duc foarte bine.

Copii, să nu uitați că munca îl face pe om să fie sănătos, să aibă ce să mănânce și multe alte beneficii. Cine nu muncește - acela să nu mănânce! Copii, învățați să aveți o profesie și un loc de muncă!

(culeasă de Cristina Barna și adaptată de Olga Markus)

4. Sode éhave sas le sastrăres?

✚ *Le sastrăres sas les šov éhavorre.*

5. So zanenas te keren e éhave thaj e éhaja?

✚ *Le éhave zanenas te keren so siklile penqe dadesθar: te keren pètala, te keren kaštutne rroja, te lačharen vurdona, e éhaja zanenas te barăren luludă, te bikinen aj aver bută.*

6. So xanas e manuša? Sosθar?

✚ *E manuša xanas patrină, éar, ciknide sosqe and-i kodoja rig éi arakhelas pes xaben, nùmaj bute lovença.*

7. So kerdăs i daj kaj te aștil te kinel xamos?

✚ *K-aști te kinel xaben le éhavorrenqe, i daj bikindăs sa so kidăs khethanes e phureça.*

8. So phendăs o barvalo kana o sastrări manglăs te anel pesqi famìlia?

✚ *Kana o sastrări manglăs te anel pesqi famìlia, o barvalo raj phendăs k-e šaj aven kana von zanen te keren vareso buti.*

9. So phende e éhave kana o dad rușlăs vaș e sovnakutne bută?

✚ *Kana o dad rușlăs vaș e sovnakutne bută, e éhave, phende lesqe te na avel rușlo, ke kinena aver kana kerena buti.*

10. So trebal te na bistras palal i buti?

✚ *Amen na trebal te bistaras ke i buti kerel le manușes te avel sasto, te avel les so te xal thaj aver.*

11. Tume so siklile andar o tèksto?

✚ *Andar kadava tèksto, d-aști te siklōvas ke and-o amaro zivipen trebal te avel amen jekh profèsia thaj jekh butăqo than.*

3.3. O rrom mardo

1. Drabaren o tèksto!

O rrom mardo

Sas kaj na-s, o Sîmpètri aj jekh rrom. Phiravenas pe' p-jekh drom p-o savorro dës. Ći zanenas kaj te *rătăren*. Roden penqe jekh kherorro. Roden, roden, roden... Arakhen jekh *koliba sulumença*. Mothol o rrom:

– *Îta*, arakhlem so *trobul* ame'; and-e kată *kolibùca* šaj sovas mišto! Tu, Sîmpetri!na, tho' tu p-o *fùndo*, paša-o *zido*, aj me *thav* ma' paša-o udar!

– Mišto, rrom!a, te del tu o Del lachi răt! Sastimaça!

Peren tele aj len te soven. *Îta* aresel o gažo le kheresqo! Mato sasas. So kerel *kodo gažo*? Vazdel pesqi rovli aj lel te marel le rromes. Marel les zi kana marel les aj zal-θar...Del muj o rrom zurales:

– Sîmpetri!na, phendă, uști! Tho' tu' akana vi tu paša-o udar aj me sovav intăl.

Paruven o than le duj zene. Atùnci, o gažo, o matărno, palem avel la rovlaşa. Mothol:

– „Mardem but *kakales*, kaj si paša-o udar, akana trobul te marav vi *kukoles* kaj si paša-o *zido*!”. Palem lel o rrom daba.

Kadă si o trăjo le ćorre rromesqo, le bibxtalesqo: *kajgòdi* zal, vaj p-i kată, vaj p-i kută rig, sa si te avel mardo.

(palal o Andre Barthelemy)

2. Alosaren thaj xramosaren e biprinzarde lava!

• <i>rătăren</i> - achen te nakhen i răt (înnoptează)	• <i>fùndo</i> - and-i palutni rig e kherorresqi (fund)
• <i>koliba</i> – kherorro (colibă)	• <i>zido</i> – duvar (zid)
• <i>sulumença</i> - phusença (cu paie)	• <i>thav</i> – thovav (pun)
• <i>kolibùca</i> – kherorro (colibă, căsuță)	• <i>kodo</i> – kodova (acela)
• <i>îta</i> – dikh (uite, iată)	• <i>kakales</i> – kadales (pe acesta)
• <i>trobul</i> - si te, trebul, trebal, trubul (trebuie, este necesar)	• <i>kukoles</i> – kodoles (pe acela)
	• <i>kajgòdi</i> – kaj (unde)

3. Ambolden o təksto gazikanes!

Rromul bătut

A fost odată ca niciodată, Sfântul Petru și un rrom. Toată ziua umblau pe drum. Nu știau unde să înnopteze. Își căutau un lăcaș. Căutau, căutau, căutau... Au găsit o colibă cu paie. Rromul spuse:

– Uite, am găsit ce ne trebuie; în această colibă putem dormi bine! Tu, Sfântule Petru, așează-te la fundul colibei, lângă zid, iar eu mă așez lângă ușă!

– Bine, rromule, noapte bună! Cu sănătate!

S-au așezat și au adormit. Iată că a sosit și stăpânul casei! Era beat. Ce avea să facă acesta? Și-a ridicat bastonul și a început să îl bată pe rrom. Îl lovește de câteva ori și apoi pleacă. Rromul începe să strige:

– Sfântule Petru, striga rromul, scoală-te! Așează-te, acum, tu lângă ușă, iar eu dorm dincolo.

Cei doi au schimbat locurile. În acel moment, gagiul, bețivul, se întoarce cu bastonul. El spune:

– „L-am bătut destul pe acesta, care este lângă ușă, acum trebuie să îl bat și pe acela care stă lângă perete!”. Din nou încasează rromul loviturile.

Așa este traiul bietului rrom, a nenorocosului, unde mintea merge, fie pe partea aceasta, fie pe cealaltă, tot se întâmplă să fie bătut.

(după Andre Barthelemy)

4. Kaj rătărde o Sîmpètri vi o rrom?

✚ O Sîmpètri thaj o rrom ratârde and-jekh koliba sulumença.

5. Kaj suten ël duj zene?

✚ O Sîmpètri sovdăs k-o fûndo, pašal o zido, haj o rrom pašal o udar.

6. So kerdăs o gažo le kheresqo kana areslăs, jekhtho var, khere?

✚ Kana reslăs khere, e kheresqo gažo vazdăs pesqi rovli aj lias te marel le rromes kaj beşelas pašal o udar.

7. So kerdăs o gažo kana avilăs palem?

✚ Kana avilăs palem e kheresqo gažo lias te marel vi kodoles kaj sas pašal o zido: le rromes, kodolesqe ke vov paruvdăs o than le Sîmpetroça.

8. Sar si o trąjo e rromesqo?

✚ O trąjo le rromesqo si pharo: vov si mardo andar savorre riga.

9. Tume so siklile andar kadava təksto?

✚ Andar kadava təksto d-aşti te siklōvas so and-o amaro zivipen si lačhes te avel amen vi baxt.

3.4. E kermusesqi pori

1. Drabaren o tèksto!

E kermusesqi pori

Sasas, jekhvar, jekh mùca aj jekh kermuso. La muca sasas la thud, e kermuses sasas les kiral.

O kermuso xalàs sigo pesqo xaben aj naşlo te córel thud kaθar i mùca. I mùca, ruşli sar i jag, naşlă pala' o kermuso aj čhindăs e kermusesqi pori. Akana, o kermuso, biporăqo, n-aşti te beşel, gelo k-i mùca aj manglăs la te del lesqe i pori palem:

– Dav tiri pori palem, kana anes manqe thud gurvunăθar.

Ruşlo, o kermuso gelo k-i gurvni te mangel thud:

– Gurvni!e, gurvni!e, de manqe thud, o thud te dav les e mucaqe, i mùca te del murri pori palem. I gurvni phenel lesqe:

– Dav tut thud, kana anes manqe khas!

Ǵal o kermuso ka-o khas aj mangel les:

– Tu, khas! Av mança te dav tut e gurvunăqe, i gurvni te del man thud, o thud te dav les e mucaqe, i mùca te del murri pori.

– Mišto, dav tut khas, kana anes manqe jekh marikli. O kermuso aresel k-i marikli aj mangel la te avel leça ka-o khas.

I marikli phenel lesqe:

– Dav tut marikli, nùmaj ke trebul manqe *basvalo* te şaj pekav manqe.

Ǵal o kermuso ka-o balo aj mangel lesθar *balevas*.

O balo phendă lesqe:

– Dav tuqe, kana anes manqe berxum. An manqe berxum thaj dav tut *basvalo*!

Aresel o kermuso ka-i berxumlin thaj phenel laqe:

– Berxumlin, de manqe berxum te dav les e balesqe, o balo te del man *balevas*, o *balevas* te dav khasesqe, te del manqe khas, o khas te dav les e gurvunăqe, i gurvni te del man thud, o thud te dav les e mucaqe, i mùca te del manqe palpale murri pori. I berxumlin dikhlăs mila kermusesθar, aj dină les jekh baro berxum.

Loşalo, gelo te del *sekonesqe* so trebul aj phendă ke na maj lel averesθar nićjekhvar, andar ke dias pesqe godi ke kerdăs doş thaj lačhardăs i doş. Kaj nakhlăs o kermusorro, and-e pesqo rodipnasqo drom, barilăs jekh *votàni* kaj phiravel pesqo anav „E kermusesqi pori”. Kadaja čar si lači vaş o càjo sastăripnasqo. *Sarkon inkerel k-e pesqe bută. Kana lies len averenθar – tu san loşalo, kana e aver lien tuθar - tu san biloşalo. Ma le so na-i tiro!*”

(adaptisardi vi amboldini kaθar i Òlga Märkuş, kidini pesqe dejaθar - kaθar i Estera Märkuş)

2. Alosaren thaj xramosaren e biprinzarde lava!

• basvalo - balevas, balesqo mas, balano/ balutno mas (carne de porc)• sekonesqe – svakonesqe (fiecăruia)	• votàni - plânta, éar (plantă)• balevas – basvalo (carne de porc)

3. Ambolden o tèksto gazikanes!

Coadă șoricelului

A fost odată o pisică și un șoricel. Pisica avea lapte, iar șoricelul avea brânză.

Șoricelul și-a mâncat repede mâncarea și a fugit să fure lapte de la pisică. Pisica, furioasă ca focul, a fugit după șoricel și a tăiat coada șoricelului. Acum, șoricelul, neputând să stea fără coadă, a mers la pisică și i-a cerut să-i dea coada:

- Îți dau coada, dacă îmi aduci lapte de vacă.

Supărat, șoricelul a mers la vacă să ceară lapte:

- Vacă, vacă, dă-mi lapte, laptele să-l dau pisicii, pisica să-mi dea înapoi coada. Vaca îi spune:

- Îți dau lapte, dacă îmi aduci fân!

Șoricelul merse la fân și îi ceru:

- Tu, fânule! Vino cu mine să te dau vacii, vaca să-mi dea lapte, laptele să-l dau pisicii, pisica să-mi dea coada.

- Bine, îți dau fân dacă îmi aduci o prăjitură. Șoricelul ajunsese la prăjitură și îi ceru să vină cu el la fân.

Prăjitura îi spuse:

- Îți dau prăjitură, numai că îmi trebuie carne de porc ca să pot să mi-o frig.

Merse șoricelul la porc și îi ceru carne de porc. Porcul îi spune:

- Îți dau, dacă îmi aduci ghindă. Adu-mi ghindă și-ți dau carne de porc!

Ajunse șoricelul la stejar și îi zise:

- Stejarule, dă-mi ghindă să-i dau porcului, porcul să-mi dea carne de porc, prăjitura să-mi dea fân, fânul să-l dau vacii, vaca să-mi dea lapte, laptele să-l dau pisicii, pisica să-mi dea coada înapoi. Stejarul l-a privit cu milă pe șoricel și i-a dat o ghindă mare.

Bucuros, a mers să dea fiecăruia ce trebuia și și-a zis că nu mai ia niciodată de la alții, deoarece, și-a dat seama că a greșit și și-a reparat greșeala. Pe unde a trecut șoricelul, în drumul căutării sale, a crescut o plantă care poartă numele „coada șoricelului”. Această plantă este bună pentru ceai medicinal. *Fiecare ține la lucrurile sale. Când iei de la alții - tu ești bucuros, când alții iau de la tine - tu ești supărat. Nu lua ce nu-ți aparține!*

(adaptată și tradusă de Olga Markus, culeasă de la mama sa - Estera Markus)

4. So sas la muca, tha` le kermuses?

+ La muca sasas la thud, haj le kermuses sasas les kiral.

5. So éordăs o kermuso e mucaθar?

+ O kermuso éordăs thud kaθar i mùca.

6. So éhindăs i mùca?

+ I mùca éhindăs e kermusesqi pori.

7. Kasqe trebal khas?

+ E guruvnăqe trebalas laqe khas.

8. Kasqe trebal berxum?

+ Le balesqe kampelas lesqe berxum.

9. Tume so siklile andar o tèksto?

+ Andar kadava tèksto trebal te siklōvas ke: Sarkon inkerel k-e pesqe bută. Kana lias averenθar – ame sam lośale, kana e aver lien amenθar - ame sam bilośale. Ma te lias so na-i amaro!

3.5. O Żuvalo, o Piśomalo thaj o xer

1. Drabaren o tēksto!

O Żuvalo, o Piśomalo thaj o xer

Sas kaj na-s, te na *avilino* – na sasas te phenel pes. Sasas duj rroma, o Żuvalo aj o Piśomalo. Kadala sasas lenqe anava. Ćorre sasas le duj, xarane, tha' vi bengale! Aj žanas von p-ěl droma vareso te arakhen, varekaj te keren buti.

– Ju, ju, ju! Piśomale!a, phral!a. Ći dikhes so me dikhav?

– Jo, jo, jo! Dikhav, Żuvale!a, dikhav jekha ćiriklă p-o jekh rukh....

– Na...Piśomale!a, dile!a. Dikh, angla' tō nakh, o gazo *anklisto* p-o xer...

– Àpo, so maj? So kames? T-avel o xer *anklisto* p-o gazo? - phenel o Piśomalo.

– Jaj, dile!a, p-e tuθe trobul *inklisto*, ke maj xer san tu! Ći xakăres ke akana śaj ćoras kodole xeres?

– Aj vi tu, dile!a – phenel o Piśomalo, te ćores le xeres, trobul te ćores vi le gazes, ke o gazo si *anklisto* opre! Aj so te keras anda' o gazo?

– Jaj, Piśomale!a. Ći *śuvlili* ti godi... Dilo sar jekh gurvni san! Ażukăr, akana dela o khamorro; dikhesa ke pal' xanci *therdōla* o gazo te thol pe' tela' ućhalin te hodinil pe'.

Kadă vi sas. O kham pekelaś. O gazo *therdōl*, astarel le xeres ka-jekh tīlo aj thol pesqo śero tela-i ućhalin aj lel te sovel.

Atūnci, o Żuvalo phenel:

– Piśomale!a, na de duma khanć! *Paśuvas* po lokhorres; me putrav o śelo le xeresqo aj tu spides les angla' ži and-o veś. Me thav o śelo ka-murri korr aj beśav.

– *Amblaves* tut, Żuvale!a?

– Phande tō muj! Kana o muj putres les, ankalaves jekh dilimos!

– Miśto, miśto! Na xolăv! Ći maj phenav khanć...

Keren sar phende te keren. O Piśomalo *angerel* le xeres and-o veś, aj o Żuvalo thol pesqe o śelo ka-i korr aj beśel aśardo. O gazo sovel aj *xexinil*...

Kana o Piśomalo garavdăś pes le xereça, lel o Żuvalo te cipil: „Hi-ha, hi-ha!”

O gazo putrel jekh jakh:

– So si xer!a? Bokhalo san?

– Nić, raj!a. Xalem, ćajlilem...

Putrel o gazo i dujto jakh:

– Jaj, des duma akana?

– Dav, jertisar manqe, murro raj, aźutil tut o Devel!

O gazo porravel pe jakha sar duj ćare:

– Ju, ju, ju! Kaj si murro xer?

– Kathe *sīm*, paśa-tuθe, raj!a. Ći dikhes? Xalem ćar aj, te jertis, mekhlem goźni sar śaj dikhes...

– T...tu s...an m...murro xer? S...so phenes?

– Me sīm, nūmaj trobul akana te phenav tuqe so *pecisajlem*. Ćaćimaça, manuś sīm sar tu dikhes. Murro dad si baro drabarno kaj kerel *fărmeći*. De trin berś palpale kamelas te *ansuril* man jekha raklăça kaj na-s manqe *drăgo*. Me ći kamavas la. Xolajlem. And-i xoli, akuślem murre dades aj lesqe mulen. Murro dad phendă manqe: „Te keres tut xer trin berśa aj

trin dësă!” Sode mores tu jakhaθar, kerdilem xer aj akana nakhle le trin berś aj le trin dës aj palem kerdilem manuś.

– He, he! So te kerav akana anda’ tuθe? - mothol o gažo. N-aşti phiraves man p-e tō dumo aj n-aşti phiravav tut p-e murro...

– Àpo, mekh man te ʒav kaj murro dad... d-akana *kandav lesqo muj* aj kerav lesqi vòja, te na maj avav xer.

– Àpo, ʒa kaj tō dad... aj na maj ker tut dilo, na maj ker dilimata!

– Nais tuqe! Ačh Devleça!

– ʒa Devlorreça!

*

* *

Jekh vaj duj kurke pala’ *kodo*, ʒal o gažo p-o fòro le grastenqo te rodel pesqe avere xeres. Dikhel jekhe śukare xeres...vòrta sar *kuko* kaj sas les maj anglal! Sa kodă *peçàta* p-o muj... sa kodo ćerxan p-o ćikat...

Juj, Devl!a, sar miazinel kado xer pe kukolesθe! Oho, xakărav i buti, phenel, xakărav!

Paśol paśal o xer aj phenel lesqe *ćordanes* and-o kan:

– Aha, murro raklo, palem akuślăn tē dades, nùmaj ći śim odobor dilo te maj kinav tut! T-aves baxtalo!

(palal o Andre Barthelemy)

2. Alosaren thaj xramosaren e biprinzarde lava!

• <i>avilino</i> – avilăsas (<i>ar fi fost</i>)	• <i>fărmeći</i> – drabarimata (<i>farmece</i>)
• <i>anklisto</i> – inklisto (<i>suit, urcat</i>)	• <i>ansuril man</i> – prandizel man (<i>mă însoare</i>)
• <i>jaj</i> - joj, vaj (<i>vai</i>)	
• <i>śuvlili</i> - (kathe) pherdili, peklili (<i>copt, maturizat</i>)	• <i>drăgo</i> – kuć (<i>drag</i>)
• <i>therdöl</i> - ačhavel pes (<i>se oprește</i>)	• <i>kandav lesqo muj</i> - śunav les (<i>ascult de el</i>)
• <i>paśuvas</i> - paśovas, avas, ʒas paşe (<i>ne apropiem</i>)	• <i>vòja</i> – kamipen (<i>voie, dorința</i>)
• <i>amblaves</i> – umblaves (<i>spânzuri</i>)	• <i>kodo</i> – kodova (<i>acela</i>)
• <i>angerel</i> – ingerel (<i>duce</i>)	• <i>vòrta</i> - (kathe) taman, ekzàkto (<i>exact, fix</i>)
• <i>xexinil</i> – xiriil (<i>sforăie</i>)	• <i>kuko</i> – kodova (<i>acela</i>)
• <i>śim</i> - sem, hom, sòm (<i>sunt</i>)	• <i>peçàta</i> - (kathe) sèmno (<i>pecete, semn</i>)
• <i>pecisajlem</i> - so sas mança (<i>am pățit</i>)	• <i>ćordanes</i> – ćoral (<i>pe furiș</i>)

3. Ambolden o tēksto gazikanes!

Păduchiosul, Puricosul și măgarul

A fost odată ca niciodată, că de n-ar fi fost nu s-ar povesti. Erau doi rromi, Păduchiosul și Puricosul. Acestea erau numele lor. Amândoi erau săraci, șmecheri, dar și drăcoși! Și mergeau ei pe drumuri să găsească ceva de lucru.

- Iu, iu, iu! Puricosule, frate! Nu vezi ce văd eu?

- Io, io, io! Văd, Păduchiosule, văd o pasăre pe o creangă...

- Nu... Puricosule, prostule! Uite, în fața nasului tău, un gagiul călare pe măgar...

- Apoi, ce mai? Ce vrei? Să fie măgarul călare pe gagiul? – zice Puricosul.

- Vai, prostule, tu trebuie să fii călărit, că mai măgar ești tu! Nu înțelegi că acum am putea fura acest măgar?

- Hai și tu, prostule! – zice Păduchiosul, să furi pe măgar, trebuie să furi și pe gagiul, că gagiul este călare deasupra! Și ce să facem cu gagiul?

- Vai, Puricosule! Nu s-a copt mintea ta... Ești prost ca o vacă! Așteaptă, acum iese soarele, vei vedea că după puțin timp se va opri gagiul să se pună la umbră, să se odihnească.

Așa a și fost. Soarele ardea. Gagiul s-a oprit, l-a prins pe măgar de un țărui și și-a pus capul la umbră și l-a luat somnul.

Atunci, Păduchiosul zice:

- Puricosule, nu vorbi nimic! Ne apropiem mai încet; eu dezleg funia măgarului și tu îl împingi înainte până în pădure. Eu pun funia la gâtul meu și aștept.

- Te spânzuri, Păduchiosule?

- Închide-ți gura! Când îți deschizi gura, scoți o prostie!

- Bine, bine! Nu te supăra! Nu mai zic nimic...

Fac cum au vorbit să facă. Păduchiosul îl duce pe măgar în pădure, iar Păduchiosul își pune funia la gât și stă în așteptare. Gagiul doarme și sforăie...

Când Puricosul se ascunde cu măgarul, începe Păduchiosul să strige: „I-ha, i-ha!”.

Gagiul deschide un ochi:

- Ce e măgarule? Ești flămând?

- Nu, domnule! Am mâncat, m-am săturat...

Deschide gagiul al doilea ochi:

- Vai, vorbești acum?

- Vorbesc, iartă-mă, domnul meu, Domnul să te ajute!

Gagiul a deschis ochii mari ca două farfurii:

- Iu, iu, iu! Unde e măgarul m...meu?

- Aici sunt, lângă tine, domnule! Nu vezi? Am mâncat iarbă și, să mă ierți, m-am bălegat după cum poți vedea...

- T...tu e...ști măgarul meu? C...ce spui?

- Eu sunt, doar că trebuie să-ți zic ce am pățit. Cu adevărat, sunt om după cum vezi. Tatăl meu este un mare vrăjitor care face farmece. Acum trei ani dorea să mă însoare cu o fată care nu-mi era dragă. Nu o iubeam. Am fost supărat. De supărare, l-am înjurat pe tata și pe morții săi. Tatăl meu mi-a zis: „Să te transformi în măgar pentru 3 ani și 3 zile!”. Cât ai clipi din ochi, am devenit măgar și acum au trecut 3 ani și 3 zile și iată m-am făcut om.

- He, he! Ce să fac acum cu tine? – zise gagiul. Nu poți să mă duci pe spatele tău și nici eu nu te pot duce pe al meu...

- Apoi, lasă-mă să merg la tatăl meu.....de acum voi asculta de el și voi face voia sa, să nu mai devin măgar.

- Apoi, du-te la tatăl tău... și nu mai fi prost, nu mai face prostii!

- Mulțumesc! La revedere!
- Du-te cu Dumnezeu!

*

O săptămână sau două după aceasta, gagiul merge la târgul de cai să-și caute alt măgar. Vede un măgar frumos... exact ca cel pe care îl avea înainte. Tot același semn pe față... tot aceeași stea în frunte...

- Vai, Doamne, cum seamănă acest măgar pe celălalt! Oho, înțeleg cum stă treaba, zise, înțeleg!

Se apropie de măgar și îi spune pe furiș la ureche:

- Aha, băiatul meu, iarăși l-ai blestemat pe tatăl tău, nu mai sunt atât de prost sa te mai cumpăr! Să ai noroc!

(după Andre Barthelemy)

4. Sar sas e duj rroma?

✚ *E duj rroma sasas éorre, xarane vi bengale.*

5. So dikhle o Żuvalo thaj o Pišomalo?

✚ *O Żuvalo thaj o Pišomalo dikhle jekhe gages anklisto p-o xer.*

6. Kas kamel te éorel o Żuvalo?

✚ *O Żuvalo kamlās te éorel le xeres.*

7. Kon angerdās le xeres and-o veś?

✚ *O Pišomalo angerdās le xeres and-o veś.*

8. So kerdās o Żuvalo?

✚ *O Żuvalo thovdās o šelo kaj pesqi korr sar kana vov sas o xer.*

9. So xoxavdās o Żuvalo e gages? So kerdās lesqo dad?

✚ *O Żuvalo xoxavdās ke vov si manuś thaj lesqo dad kerdās fărmeći sosθar na kamlās te ansuril pes sar phendās lesqo dad.*

10. Mekhlās o gazo te žal-θar o Żuvalo?

✚ *Va, o gazo mukhlās le Żuvalēs te žal-θar.*

11. So phendās o gazo k-o kan e xeresqe?

✚ *O gazo phendās le xeresqe k-o kan ke na maj si adobor dilo te maj kinel les.*

12. Tume so siklile andar o tèksto?

✚ *Ame trebal te siklōvas ke na si lačhes te xoxavas vi te éoras.*

✚ *Trebal te avas bare grizaça/ dikipnaça kaj te na mukhas averen te xoxaven amen vi te éoren amen.*

3.6. Rekapitulàcia

1. Arakhen e avutne alavenqe sinonimură: *vakărel, dărură, rušlo, trobal*! Keren lença po jekh propozìcia!

o dino alav	o sinonimo	i kerdi propozìcia
 vakărel		
 dărură		
 rušlo		
 trobal		

2. Pheren o avutno tabèlo e lache formența e zenutne sarnavnănqe!

o jekhipen					o butipen		
pučhipen	I	II	III		I	II	III
kon?		tu		voj			von
kas?			les				
kasqo?				laqo			lenqo
kasqe?	manqe						
kasθe?		tuθe				tumenθe	
kasθar?	manθar				amenθar		

3. Arakhen e avutne alavenqe antonimură: *kinel, učo, phuro, sano*! Keren lença po jekh propozìcia!

o dino alav	o antonimo	i kerdi propozìcia
 kinel		
 učo		
 phuro		
 sano		

4. Thon po jekh adžektivo pašal e dine substantivură!

	manuś		čhaj
	kaśta		šośojnă
	naj		rakli
	punre		piră

5. Thon po jekh substantivo pašal e dine adžektivură!

 lolo.....	 tikno.....
 loli.....	 tikni.....
 lole.....	 tikne.....
 lole.....	 tikne.....

6. Xramosaren trin tang adžektivură! Keren lenča po jekh propozicia!

o tang adžektivo	i kerdi propozicia
	
	
	

3.6. Rekapitulăcia

1. Arakhen e avutne alavenqe sinonimură: *vakărel, dărură, rušlo, trobal!* Keren lença po jekh propozicia!

o dino alav	o sinonimo	i kerdi propozicia
✚ <i>vakărel</i>	✚ <i>mothovel/ sborizel</i>	✚ O čhavo <u>mothovel</u> šukar savorre zenença.
✚ <i>dărură</i>	✚ <i>dinimata</i>	✚ Vov kindās savorre čhavorrenqe but <u>dinimata</u> .
✚ <i>rušlo</i>	✚ <i>xolăme</i>	✚ I daj sas <u>xolăme</u> sosθar i čhaj na sas godăver.
✚ <i>trobal</i>	✚ <i>kampel, si te</i>	✚ Kana kames te areses siklărno <u>si te</u> siklōves but.

2. Pheren o avutno tabèlo e lače formença e zenutne sarnavnănqe!

o jekhipen					o butipen		
pučhipen	I	II	III		I	II	III
kon?	me	tu	vov	voj	ame	tume	von
kas?	man	tut	les	la	amen	tumen	len
kasqo?	mirro	tiro	lesqo	laqo	amaro	tumaro	lenqo
kasqe?	manqe	tuqe	lesqe	laqe	amenqe	tumenqe	lenqe
kasθe?	manθe	tuθe	laθe	laθe	amenθe	tumenθe	lenθe
kasθar?	manθar	tuθar	laθar	laθar	amenθar	tumenθar	lenθar

3. Arakhen e avutne alavenqe antonimură: *kinel, učo, phuro, sano!* Keren lença po jekh propozicia!

o dino alav	o antonimo	i kerdi propozicia
✚ <i>kinel</i>	✚ <i>bikinel</i>	✚ Vov <u>bikinel</u> telefonură thaj kompūterură.
✚ <i>učo</i>	✚ <i>tikno</i>	✚ Laqo čhavo si <u>tikno</u> , haj lesqo si maj učo.
✚ <i>phuro</i>	✚ <i>terno</i>	✚ Vov si maj <u>terno</u> sar si laqo phral.
✚ <i>sano</i>	✚ <i>thulo</i>	✚ Kodova balo si maj <u>thulo</u> sar si lenqo.

4. Thon po jekh adžektivo pašal e dine substantivură!

 phuro manuś	 terni čhaj
 śuke kašta	 bokhale šośojnă
 tikno naj	 godăver rakli
 bare punre	 lole piră

5. Thon po jekh substantivo pašal e dine adžektivură!

 lol o gad	 tikn o lil
 lol i còxa	 tikn i phen
 lol e gada	 tikn e lila
 lol e còxe	 tikn e phenă

6. Xramosaren trin tang adžektivură! Keren lenča po jekh propozìcia!

o tang adžektivo	i kerdi propozìcia
 nasul	 O raklo si nasul sar si vi lesqo amal.
 kuć	 Voj kindăs pesqe jekh kuć gad thaj jekh loli ròkia.
 śukar	 Amen si amen śukar vi godăver nepòtură.

3.7. Evaluàcia

1. Arakhen e avutne alavenqe sinonimură: *del duma, kampil, rugil*! Keren lença po jekh propozicia!

o dino alav	o sinonimo	i kerdi propozicia
 <i>del duma</i>		
 <i>kampil</i>		
 <i>rugil</i>		

2. Arakhen e avutne alavenqe antonimură: *caçipen, xasarel, opre, thulărel*! Keren lença po jekh propozicia!

o dino alav	o antonimo	i kerdi propozicia
 <i>caçipen</i>		
 <i>xasarel</i>		
 <i>opre</i>		
 <i>thulărel</i>		

3. Pheren o avutno tabèlo e laçhe formença e zenutne sarnavnănqe!

o jekhipen					o butipen		
puçhipen	I	II	III		I	II	III
kon?							
kas?							
kasθe?							
kasθar?							

4. Thon po jekh substantivo pašal e dine adžektivură!

lačo.....	phuro.....
lači.....	phuri.....
lače.....	phure.....
lače.....	phure.....

5. Xramosaren trin tang adžektivură thaj thon pašal lenŋe po jekh trebutno substantivo!
Keren e arakhle sintagmença po jekh propozicia!!

o tang adžektivo	o trebutno substantivo	i kerdi propozicia

3.7. Evaluàcia

1. Arakhen e avutne alavenqe sinonimură: *del duma, kampil, rugil!* Keren lença po jekh propozicia!

o dino alav	o sinonimo	i kerdi propozicia
 <i>del duma</i>	 <i>vakarel</i>	 Vov zanel te <u>vakarel</u> and-e trin chibă.
 <i>kampil</i>	 <i>trebal, si te</i>	 Kaj te aresas varekon <u>trebal</u> te avel amen edukacia.
 <i>rugil</i>	 <i>mangel</i>	 Von <u>mangel</u> le Devlesθar zor vi godăveripen.

2. Arakhen e avutne alavenqe antonimură: *ćacipen, xasarel, opre, thulărel!* Keren lença po jekh propozicia!

o dino alav	o antonimo	i kerdi propozicia
 <i>ćacipen</i>	 <i>xoxavipen</i>	 Vov zanel so o <u>xoxavipen</u> na ingerel les dur.
 <i>xasarel</i>	 <i>arakhel</i>	 And-o lil voj <u>arakhlăs</u> but lache svătură.
 <i>opre</i>	 <i>tele</i>	 O terno mukhlăs le phures te bešel <u>tele</u> p-o skamin.
 <i>thulărel</i>	 <i>sanărel</i>	 I daj <u>sanărel</u> o xumer thaj kerel lachi zumi.

3. Pheren o avutno tabelo e lache formența e zenutne sarnavnănqe!

o jekhipen					o butipen		
pučhipen	I	II	III		I	II	III
kon?	<i>me</i>	<i>tu</i>	<i>vov</i>	<i>voj</i>	<i>ame</i>	<i>tume</i>	<i>von</i>
kas?	<i>man</i>	<i>tut</i>	<i>les</i>	<i>la</i>	<i>amen</i>	<i>tumen</i>	<i>len</i>
kasθe?	<i>manθe</i>	<i>tuθe</i>	<i>lesθe</i>	<i>laθe</i>	<i>amenθe</i>	<i>tumenθe</i>	<i>lenθe</i>
kasθar?	<i>manθar</i>	<i>tuθar</i>	<i>lesθar</i>	<i>laθar</i>	<i>amenθar</i>	<i>tumenθar</i>	<i>lenθar</i>

4. Thon po jekh substantivo pašal e dine adžektivură!

lačo manuś	phuro phral
lači zuvli	phuri phen
lače manuśa	phure phrala
lače zuvlă	phure phenă

5. Xramosaren trin tang adžektivură thaj thon pašal lenŋe po jekh trebutno substantivo!
Keren e arakhle sintagmença po jekh propozicia!

o tang adžektivo	o trebutno substantivo	i kerdi propozicia
godăver	čhavo	Vov si jekh <u>godăver</u> vi lačo <u>čhavo</u> .
xolăme	manuś	Vov sar jekh <u>xolăme manuś</u> kerdăs dilimata.
tang	drom	Vov phirdăs bi daraqo p-jekh <u>tang drom</u> .

UNITATEA DE ÎNVĂȚARE IV

E MANUŠA THAJ E ŽIVUTRE

4.1. O šagar

- ✓ O vërbo „si”: o isipen
- ✓ O vërbo „si”: i posèsia

4.2. I balval

- ✓ O vaxt e verbosqo
- ✓ O akanutno vaxt
- ✓ O berś, e berśivaxta, e čhona, o kurko, e kurkesqe dësa
- ✓ E poštaqo lil

4.3. Traden le rrom

- ✓ O literàro tèksto
- ✓ O konžunktivo mòdo
- ✓ O subijèkto

4.4. Rekapitulàcia

4.5. Evaluàcia

4.1. O șagar

1. Drabaren o təksto!

O șagar

And-jekh baro veś andar i Āfrika, le zivutrenqo thagar, jekh phuro șagar, akharel pesqe čhaves thaj phenel lesqe:

– Dikh, čhave!a, me akana sem but phuro thaj či maj sem kadja zoralo. Mirre danda *kovliline*, el jakha či maj dikhen but dur, thaj murro bašavipen phares šunel pes and-o kadava baro veś. Tu san terno thaj zoralo. Ačh tu and-o murro than, sar thagar, anglal so te merav me, ke vi kadja man na maj si man but dēsa zivipnasqe.

Angle, kamav te phenav tuqe jekh lav: te aves lačho e zivutrenča, te godšares mišto sa so kamesa te keres thaj varekana te keres pal' lenqo čacimos, te aves jekh pařivalo *krisarno*.

O terno șagar, sar jekh kanutno čhavo, savorro dēs phirelas andar o veś te dikhel e zivutrenθar, te kerel kris, kaj sas bixačaripen, delas vast len pharipnasθe thaj, čacipnasθe, lesqo bašavipen sas prinzardo and-o savorro lesqo thagaripen.

And-jekh ges, avel lesθe i xurdi *pendexni* thaj, rovindo, phenel lesqe:

– Dikh, bare!a thagare!a, *i vastini* avilās iz thaj pal' so xalās savorre patrinōrrā, phaglās vi o rukh kaj sasas man o kherorro. Rugisardem le elefantos but šukar te rodel aver rukha te xal len, tha' či šundās man. Phen vi tu so te kerav akana, kaj te zav duje čhavorrenča palal manθe?

O thagar, sar sasas les jekh baro ilo, či bešel but te godšarel pes thaj sig 3al k-o elefāto thaj phenel lesqe bute xolāça:

– Sosθar phaglān o kher e šukare pendexnāqo? Akana te zas te rodes aver rukh thaj te keres laqe aver kherorro. Šundān?

Tha' o elefāto, vaj či šunelas mišto, vaj sas but pherasutno, ke e ruthunāça astarel e terne șagares *korřāθar*, thaj kidel les 3i kana maj sas les xancī aj merel. Sar xastral, but lazardo, o thagar našel sig pesqe dadesθe te phenel lesqe sa i paramiči, te pučhel les sar, sosθar o elefāto či šunel lesθar?

O phuro șagar šunel les, del andar o šero thaj phenel:

– Dikhes, mirre!a čhave!a, me phendem tuqe te keres savorre zivutrenqe lenqo čacipen, tha' bistardem te phenav tuqe ke, varvar, *avere zivutren si len maj baro čacipen sar le averen*.

But maj palal, o terno șagar xatārdās o *mand* kadale lavenqo; tha' vi maj but akana si ke vov siklilās ke o baripen jekhe thagaresqo (sar vi e manušenqo), či bešel nūmaj and-i pesqi zor, o čaço baripen si and-i pesqi godī, and-o pesqo krisāripen.

(*paramiči lačhardi kaθar o Žufter Borkoj*)

2. Alosaren thaj xramosaren e bipringarde lava!

• kovliline - resle kovle (s-au muiat)	• i vastini - o elefanto (elefant)
• krisarno - krisno, krisinitòri (judecător)	• korăθar - menăθar (de gât)
• pendexni - pedexali, veverica (veveriță)	• mand - sênso, xatâripen (înțeles, învățătură)

3. Ambolden o tèksto gazikanes!

Leul

Într-o pădure mare din Africa, regele animalelor, un leu bătrân, îl cheamă pe fiul său și îi spune:

- Uite, fiule, eu acum sunt foarte bătrân și nu mai sunt așa de puternic. Dinții mei și-au pierdut puterea, ochii nu mai văd bine în depărtare, iar răgetul meu se aude greu în această pădure mare. Tu ești tânăr și puternic. Rămâi tu în locul meu, ca rege, înainte ca eu să mor, căci și așa nu mai am multe zile de trăit.

Întâi, vreau să îți dau un sfat: să fii bun cu animalele, să gândești bine la tot ceea ce vrei să faci și să faci după dreptatea lor, să fii un judecător respectuos.

Tânărul leu, ca un băiat ascultător, umbla toată ziua prin pădure să aibă grijă de animale, să judece unde au neînțelegeri, îi ajuta când aveau greutăți, și, într-adevăr, răcnetul său a fost cunoscut în toată împărăția sa.

Într-o zi, vine la el o veveriță mică și, plângând, îi spune:

- Uite, mărețe împărat, elefantul a venit ieri și, după ce a mâncat toate frunzele, a rupt și copacul unde avusesem căsuța. L-am rugat foarte frumos pe elefant să găsească alți copaci să mănânce, dar nu m-a ascultat. Spune și tu ce să fac acum, unde să mă duc cu cei doi copii după mine?

Împăratul, cum avea o inimă mare, nu a stat mult să se gândească și repede a mers la elefant și îi spune foarte supărat:

- De ce ai spart casa frumoasei veverițe? Acum să mergi să cauți alt copac și să îi faci altă căsuță. Ai auzit?

Dar elefantul, ori nu auzea bine, ori era prea glumeț, căci cu trompa îl prinde după gât pe tânărul leu și îl strânge până mai avea puțin și murea. Tresărind și foarte rușinos regele fuge repede la tatăl său și îi povestește tot ce s-a întâmplat, și îl întreabă, de ce elefantul nu îl ascultă?

Bătrânul rege îl ascultă, dă din cap și îi spune:

- Vezi, băiatul meu, eu ți-am spus să le faci tuturor animalelor dreptate, dar am uitat să îți spun că, câteodată, unele animale au mai mare dreptate ca altele.

Mult mai târziu, tânărul leu a înțeles sensul acestor cuvinte; dar și mai mult acum el a învățat că măreția unui rege (ca și a unui om), nu stă numai în puterea sa, adevărata măreție este în mintea sa, în judecata sa.

(poveste adaptată de Jupter Borcoi)

4. Kon si e zivutrenqo thagar?

✚ *E zivutrenqo thagar si o lèvo.*

5. Kas kamel te thol o phuro șagar anda pesqo than?

✚ *O phuro șagar kamel te thol anda pesqo than pesqe čhaves.*

6. So kamel te phenel o phuro șagar pesqe čhavesqe?

✚ *O phuro șagar phendās pesqe čhavesqe te avel lačho le zivutrenča, te avel jekh lačho krisarno.*

7. So phendās i pendexni e terne thagaresqe, rovindoј?

✚ *I pendexni phendās so o elefāto xalās savorre patrinā thaj phaglās o rukh savo sas laqo kher.*

8. So phendās o thagar e elefantosqe?

✚ *O thagar phendās le elefantosqe te rodel aver rukh kaj te kerel o kherorro le pendexnāqo.*

9. So kerdās o elefāto leča?

✚ *O elefāto astardās le terne thagares e ruthunāča palal i korr zi kana maj sas les xancī te merel.*

10. So bistardās te phenel o phuro șagar e ternesqe?

✚ *O phuro șagar bistardās te phenel le ternesqe ke avere zivutren si len maj baro čacīpen sar le averen.*

11. So siklilās o terno șagar?

✚ *O terno șagar siklilās so o baripen jekhe thagaresqo na bešel nūmaj and-e pesqi zor, o čaćo baripen ačhel and-e pesqi godī.*

12. Tume so siklile andar o tēksto?

✚ *And-e varesave vaxta, varekasqi zor šaj te kerel amen te lias aver decizie.*

✚ *Butvar, e decizie trebal te lias len godīsarindoј amen but.*

✚ *Si maj importāto te avel amen godī sar zor.*

4.2. I balval

1. Drabaren o tèksto!

I balval

Sasas jekhvar, and-e jekh tikno gav, jekh córri famìlia, kaj sasas la éhavorre sode xîva si and-i jekh sîta.

And-jekh dës, o dad *tradinăs* jekhe éhaves k-e lenqi mami, te anel laqe jekh éaro areça. Sar amboldelas vov khere, i balval se phurdă o aro. Akana, so te kerel o éhavo, gelăs khere rovindos thaj phendă pesqe dadesqe so sas. Lesqo dad lias jekh bari *kopal* aj gelăs te rodel e balvala. Kana arakhlăs pes laça, kamlă te marel la. I balval, kana dikhlă so kamel te kerel o rrom, manglăs les te na avel ruşlo, te del laqe i kopal, aj voj, paruvimasœe, dias lesqe jekh xer, kaj *delas* love. O manuś ci patănăs e balvală aj manglăs te dikhel; *akor* i balval phendă e xeresqe:

– Xer!a, de le rromesqe love!

Akor, o xer kerdă lesqe love. O rrom lias e xeres thaj gelăs khere. P-o drom *areselas pes* jekhe amaleça. Kadava, kana dikhlă le xeres, kadă baro aj şukar, akhardăs e rromes pesqe kheresœe. O rrom lias e xeres, gelăs lesœe aj manglăs les te na phenel “Xer!a, de man love!”

Kana o rrom sutăs, o amal paruvdă le xeres.

Texarinăœe, o rrom uştilă, lias le xeres aj gelăs khere. Akhardă i sasti familia te dikhel so andăs vov khere, aj manglăs e xeres te del love. O xer éi dăs.

Ruşlo sar i jag, o rrom gelăs e xereça palpale k-i balval aj phendă laqe palal sosœe nakhlă vov.

I balval dină e rromesqe palpale lesqi kopal thaj jekh sinîa. Atunc phendă o rrom:

– Sinie, buxlăr tut! Te avel p-i sinîa but xaben! I sinîa kerdăs sar phendăs o rrom.

O rrom lias i kopal, lias la aj gelăs pesqe amalesœe thaj phendăs:

– Tu, kopal, bandăr tut pe lesqo dumo, mar les sar i balval!

O amal *delas* éingar:

– Na maj de, le i kopal *pa* murro dumo, phen te na maj marel man, dav tuqe palem tiro xer!

O rrom lias pesqo xer aj gelăs khere, thovdăs pes paşal i sinîa, paşal o xer aj phendăs:

– Akana, éi maj avasa éorre, i sinîa del ame’ xaben, o xer del amen love, ame te das len pativ!

(*kidini kaœar i Lăkătuś Marinèla*)

2. Alosaren thaj xramosaren e biprinzarde lava!

• <i>sita</i> – uchéandi (<i>sită, ciur</i>)	• <i>delas</i> – kerelas (<i>făcea, producea</i>)
• <i>tradinăs</i> – tradăs, bičhaldăs (<i>a trimis</i>)	• <i>akor</i> – atūnci (<i>atunci</i>)
• <i>se</i> – sa (<i>tot, toată</i>)	• <i>areselas pes</i> - arakhlăs pes (<i>s-a întâlnit</i>)
• <i>kopal</i> – rovli (<i>băț</i>)	• <i>pa</i> – opral (<i>pe, deasupra</i>)

3. Ambolden o tēksto gazikanes!

Vântul

A fost odată, într-un sat mic, o familie sărmană, care avea atâția copii câte găuri sunt într-o sită.

Într-o zi, tatăl, a trimis pe unul dintre copii la bunica lor, să îi aducă o farfurie cu făină. Când se întorcea spre casă, vântul a suflat toată făina. Acum, ce să facă băiatul, a mers acasă plângând, și i-a spus tatălui său ce s-a întâmplat. Tatăl lui a luat un băț mare și a mers să caute vântul. Când s-a întâlnit cu vântul, a vrut să îl bată. Vântul, când a văzut ce vrea să facă rromul, l-a rugat să nu fie supărat, să îi dea bățul, iar el, în schimb, i-a oferit un măgar, care îi făcea bani. Omul nu l-a crezut pe vânt, și a vrut să vadă; atunci vântul i-a spus măgarului:

- Măgarule, dă-i bani rromului!

Atunci, măgarul i-a făcut bani. Rromul l-a luat pe măgar și s-a dus acasă. Pe drum s-a întâlnit cu un prieten. Acesta, când l-a văzut pe măgar, așa mare și frumos, l-a chemat pe rrom la el acasă. Rromul a luat măgarul, s-a dus la el și l-a rugat să nu spună „Măgarule, dă-mi bani!”

Când rromul a dormit, prietenul l-a schimbat pe măgar.

Dimineața, rromul s-a trezit, a luat măgarul și s-a dus acasă. A chemat pe toată familia să vadă ce a adus el acasă, și l-a rugat pe măgar să îi dea bani. Măgarul nu i-a dat.

Supărat ca focul, rromul s-a dus cu măgarul înapoi la vânt și i-a spus prin ce a trecut el.

Vântul i-a dat înapoi rromului bățul și o masă. Atunci rromul a zis:

- Masă, întinde-te! Să fie pe masă multă mâncare! Masa a făcut cum a zis rromul.

Rromul a luat bățul și a mers la prietenul lui și i-a zis:

- Tu, bățule, îndoiește-te de spatele lui, lovește-l ca vântul !

Prietenul striga:

- Nu mai da , ia bățul după spatele meu, spune-i să nu mă mai bată, îți dau înapoi măgarul.

Rromul și-a luat măgarul și s-a dus acasă, s-a așezat lângă masă, lângă măgar și a zis:

- Acum, nu vom mai fi săraci, masa ne dă mâncare, măgarul ne dă bani, noi să-i dăm cinste.

(culeasă de Lăcătuș Marinela)

4. So sas e čhaveça kana boldăs pes khere e areça?

✚ *Kana boldăs pes khere o čhavo, i balval phurdăs o aro andar o čaro.*

5. So kamlăs te kerel o dad?

✚ *O dad kamlăs te marel la balvală jekhe rovlăça.*

6. So dăs i balval, paruvipnasθe, e manuśesqe?

✚ *Paruvipnasθe, i balval dinăs le rromesqe jekh xer kaj kerelas love.*

7. So kerdăs o amal kana sutăs o rrom?

✚ *Kana sutăs o rrom, lesqo amal paruvdăs le xeres.*

8. So dăs, i dujto var, i balval e rromesqe?

✚ *I dujto var i balval dinăs le rromesqe pesqi rovli thaj jekh sìnja kaj delas xaben.*

9. So kerdăs o rrom e amaleça?

✚ *O rrom phendăs e rovlăqe te marel le amalesqo dumo sar i balval.*

10. So phendăs o rrom pal` so gelăs khere?

✚ *O rrom phendăs so akana na mai si čorre sosqe o xer del lenqe love thaj i meseli del lenqe xaben, haj kodolesqe trebal te del len pativ.*

11. Tume so siklile andar o tèksto?

✚ *Trebal te na čoras khanikasθar khanć.*

✚ *Kana trebal amenqe vareso, trebal te mangas.*

✚ *Trebal te avas lačhe vi pakivale amare amalença vi savorre manuśença.*

4.3. Traden le rrom

1. Drabaren o tèksto!

Traden le rrom

Traden le rrom p-e lenqo drom,
Pal' jekh aver bešimos,
Sa bešen von and-o vurdon,
Sigăren te zan p-o drom.

Ći troman khanći te ćoren,
Karing khanći ći *azbaven*,
Ke le gaze mudaren len,
Maj *feder* von sa bokhajven.

Te bikinen penqe bută,
Le *balaja* thaj le rroja,
Le kakavă, le *glăzură*
Te paruvon von le grasten.

Vi te phenen ke si barvale,
Le rroma si le maj ćorre,
Kana si len duj šovara,
Fèri atunci ćajlōna.

Kothe si le *bašaldără*,
And-o fòros bašavena
Le rromnă sa drabarena,
K-aš-te roden duj *šovara*.

Le love n-ašti ćhon khethane'
Le gaze phenen ke si ćorde,
Le šingale len mudaren,
Lenθar le love sa kiden.

Le ćhavorre sa bokhajven
Von and-o vurdon sa roven
De duj dēs khanć ći xale
Bokhajven aj nasvajven.

Duj šovara kana si len,
Xan thaj pien, biav keren,
Kana si len, ći maj roden,
Kadă si le rroma ćorre.

Le gaze len sa našaven,
And-o kher anθre ći mukhen,
Le ćorre rroma ka te živen,
P-ël droma žaluisaven.

P-e droma si *tradărde*,
Sar le zuklen našaven len.
Vaker manqe: so maj si len?
Fèri duj jakha te roven...

(palal o Matèò Maksimoff, lačharipen kerdo kaθar o Geòrge Sarău)

2. Alosaren thaj xramosaren e biprinzarde lava!

• balaja – balană (<i>albii, coveți</i>)	• šovara – jekh banknòta šovenqi (<i>bancnotă de șase</i>)
• glăžură – valină, care andar stèklo (<i>farfurii</i>)	• azbaven – azban (<i>ating, iau</i>)
• bašaldără – bašavne (<i>lăutari</i>)	• feder – maj laches (<i>mai bine</i>)
	• tradărde – tradine (<i>trimiși</i>)

3. Ambolden o tèksto gazikanes!

Rromii călătoresc

Rromii călătoresc pe drumul lor,
După o altă oprire,
Ei stau mereu în căruțele lor
Se grăbesc să călătorească pe drum.

Gageii pe ei îi alungă,
În casele lor nu îi lasă,
Pe bieții rromi ca să supraviețuiască,
Pe drumuri jelesc.

Să își vândă lucrurile
Covețile și lingurile,
Căldările, farfuriile
Să schimbe ei caii.

Nu îndrăznesc să fure nimic,
Pe nimic nu pun mâna,
Căci gageii îi omoară,
Mai bine rămân flămânzi.

Acolo sunt lăutarii
Care vor cânta în oraș
Femeile care vor ghici
Ca să își câștige bănuți.

Chiar dacă spun că sunt bogați,
Rromii sunt cei mai săraci,
Când au doi bănuți,
Doar atunci se satură.

Copilașii-s mereu flămânzi
Ei plâng continuu în căruțe
De două zile nu au mâncat nimic
Sunt flămânzi și bolnavi.

Banii nu pot să îi adune
Că neromii spun că i-au furat,
Poliția îi omoară,
Banii de la ei îi adună.

Doi bănuți dacă au,
Mănâncă și beau, nuntă fac,
Când au, nu mai caută,
Așa sunt sărmanii rromi.

Pe drumuri sunt plimbați,
Ca pe câini îi aleargă.
Spune-mi: ce mai au?
Doar doi ochi ca să plângă...

(după Mateo Maximoff, adaptare realizată de Gheorghe Sarău)

4. So bikinen e rroma?

✚ *E rroma bikinen penqe bută: balaja, rroja, kikavă, care.*

5. Sar roden love e rroma?

✚ *E rroma rodenas love bašavindoj and-e fòrură, haj e rromnă drabarenas.*

6. So kerenas e čhavorre?

✚ *E čhavorre rovenas bokhaθar and-e vurdona.*

7. So kerenas e gaze e rromenča?

✚ *E gaze našavenas le rromen, či mukhenas le rromen te given.*

8. Kana čajlile e rroma?

✚ *E rroma čajlile kana sas len love.*

9. Tume so siklile andar i poezia?

✚ *Maj anglal, e rroma phirenas haj kerenas buti andar gav, gavesθe kaj te roden love vaš penqo živipen.*

✚ *Butvar, e rroma nakhle andar le gazenqi diskriminàcia.*

✚ *Trebal te avas butărne vi pakivale, te na bistaras andar so nakhle amare phure.*

✚ *Te na das le gazenqe motivură kaj te vakären nasul amenθar, e rromenθar.*

4.4. Rekapitulàcia

1. Pheren e ćúće thana e trebutne formenća e verbosqe „si”! Maj thon alava kaj te keren propozìcie

o pronòmbro	e verbosqi fòrma	i kerdi propozìcia
Me		
Tu		
Vov		
Voj		
Ame		
Tume		
Von		

2. Pheren o telutno tabèlo e trebutne formenća vaś o vèrbo „si”, kana sikavel i posèsia!

o pronòmbro	e verbosqi fòrma	o pronòmbro
man		
tut	si	
les		
la		
amen		
tumen		
len		

3. Ambolden and-i rromani ćhib e avutne propozìcie:

i propozìcia and-i rumunikani ćhib	i propozìcia and-i rromani ćhib
 Eu am două surori.	
 Tu ai o mașină nouă.	
 El are șapte ani.	
 Ea are doi ani.	
 Noi avem doi câini negri.	
 Voi aveți trei frați.	
 Ei au mere roșii, iar ele au pere galbene.	

4. Pheren o telutno tãbelo e trebutne formența e verburenqe „bešel” thaj „khelel”, ka-o akanutno vaxt!

o gin	o zeno	o akanutno vaxt	
		<i>bešel</i>	<i>khelel</i>
jekhipen	o I-to zeno		
	o II-to zeno		
	o III-to zeno		
butipen	o I-to zeno		
	o II-to zeno		
	o III-to zeno		

5. Pheren o telutno tãbelo e trebutne formența e verburenqe „phenel” thaj „xal”, ka-o konžunktivo mòdo!

o gin	o zeno	o konžunktivo mòdo	
		<i>phenel</i>	<i>xal</i>
jekhipen	o I-to zeno		
	o II-to zeno		
	o III-to zeno		
butipen	o I-to zeno		
	o II-to zeno		
	o III-to zeno		

4.4. Rekapitulàcia

1. Pheren e ćúće thana e trebutne formenća e verbosqe „si”! Maj thon alava kaj te keren propozìcie!

o pronòmbro	e verbosqi fòrma	i kerdi propozìcia
Me	som/ sem	Me <u>som</u> baxtalo sosqe si man jekh śukar fàmìlia.
Tu	san	Tu <u>san</u> lośalo sosqe dikhlăn tut tire amalenća?
Vov	si	Vov <u>si</u> siklǎvno anda kodoja škòla.
Voj	si	Voj <u>si</u> amalìn tire phenăća.
Ame	sam	Ame <u>sam</u> lośale sosqe dinăn amenqe kadava lil.
Tume	san	Tume <u>san</u> maj lindrale sar som me.
Von	si	Von <u>si</u> studèntură k-e medicinaqi fakultèta.

2. Pheren o telutnno tabèlo e trebutne formenća vaś o vèrbo „si”, kana sikavel i posèsia!

o pronòmbro	e verbosqi fòrma	o pronòmbro
man	si	man
tut	si	tut
les	si	les
la	si	la
amen	si	amen
tumen	si	tumen
len	si	len

3. Ambolden and-i rromani ćhib e avutne propozìcie:

i propozìcia and-i rumunikani ćhib	i propozìcia and-i rromani ćhib
Eu am două surori.	Man si man duj phenă.
Tu ai o mașină nouă.	Tut si tut jekh nevo àuto.
El are șapte ani.	Les si les eřta berśa.
Ea are doi ani.	La si la duj berśa.
Noi avem doi câini negri.	Amen si amen duj kale zukela.
Voi aveți trei frați.	Tumen si tumen trin phrala.
Ei au mere roșii, iar ele au pere galbene.	Len si len lole phabaja, haj len si len gàlbena ambrola.

6. Pheren o telutno tãbelo e trebutne formența e verburenqe „bešel” thaj „khelel”, ka-o akanutno vaxt!

o gin	o zeno	o akanutno vaxt	
		<i>bešel</i>	<i>khelel</i>
jekhipen	o I-to zeno	me bešav	me khelav
	o II-to zeno	tu bešes	tu kheles
	o III-to zeno	vov bešel	vov khelel
		voj bešel	voj khelel
butipen	o I-to zeno	ame bešas	ame khelas
	o II-to zeno	tume bešen	tume khelen
	o III-to zeno	von bešen	von khelen

7. Pheren o telutno tãbelo e trebutne formența e verburenqe „phenel” thaj „xal”, ka-o konžunktivo mòdo!

o gin	o zeno	o konžunktivo mòdo	
		<i>phenel</i>	<i>xal</i>
jekhipen	o I-to zeno	<i>me te phenav</i>	<i>me te xav</i>
	o II-to zeno	<i>tu te phenes</i>	<i>tu te xas</i>
	o III-to zeno	<i>vov te phenel</i>	<i>vov te xal</i>
		<i>voj te phenel</i>	<i>voj te xal</i>
butipen	o I-to zeno	<i>ame te phenas</i>	<i>ame te xas</i>
	o II-to zeno	<i>tume te phenen</i>	<i>tume te xan</i>
	o III-to zeno	<i>von te phenen</i>	<i>von te xan</i>

4.5. Evaluàcia

1. Pheren e cúce thana e trebutne formența e verbosqe „si” save sikaven o isipen thaj i posèsia!

o zeno	o pronòmbro	o vèrbo „si” – o isipen/ i eksistència
I		
II		
III		
III		
I		
II		
III		

o zeno	o pronòmbro	o vèrbo „si” – o theripen/ i posèsia	o pronòmbro
I			
II			
III			
III			
I			
II			
III			

2. Ambolden and-i rromani éhib e avutne propozície:

i rumunikani éhib	i rromani éhib
✚ Eu sunt foarte fericit că am o familie mare.	✚
✚ Tu ești norocos că ai mulți prieteni.	✚
✚ El este bucuros că are un telefon pe care poate căuta ce dorește pe internet.	✚

3. Pheren o telutno tãbelo e trebutne formența e verbosqe „anel” ka-o indikativo modo - akanutno vaxt thaj ka-o konžunktivo mòdo!

o gin	o ženo	o indikativo mòdo - akanutno vaxt	o konžunktivo mòdo
jekhipen	o I-to ženo		
	o II-to ženo		
	o III-to ženo		
butipen	o I-to ženo		
	o II-to ženo		
	o III-to ženo		

4. Keren propozìcie and-e save o subijèkto te avel sikavdo andar substantivo vaj andar pronòmbro!

o subijèkto si sikavdo andar:	i propozìcia
✚ khethano muršikano substantivo	✚
✚ ververutno žuvlikano substantivo	✚
✚ ženutno pronòmbro, ka-o II-to ženo, jekhipen	✚
✚ ženutno pronòmbro,ka-o I-to ženo, butipen	✚

4.5. Evaluàcia

1. Pheren e ćúće thana e trebutne formenća e verbosqe „si” save sikaven o isipen thaj i posèsia!

o 3eno	o pronòmbro	o vèrbo „si” – o isipen/ i eksistència
I	<i>Me</i>	<i>som/ sem</i>
II	<i>Tu</i>	<i>san</i>
III	<i>Vov</i>	<i>si</i>
III	<i>Voj</i>	<i>si</i>
I	<i>Ame</i>	<i>sam</i>
II	<i>Tume</i>	<i>san</i>
III	<i>Von</i>	<i>si</i>

o 3eno	o pronòmbro	o vèrbo „si” – o theripen/ i posèsia	o pronòmbro
I	<i>man</i>	<i>si</i>	<i>man</i>
II	<i>tut</i>	<i>si</i>	<i>tut</i>
III	<i>les</i>	<i>si</i>	<i>les</i>
III	<i>la</i>	<i>si</i>	<i>la</i>
I	<i>amen</i>	<i>si</i>	<i>amen</i>
II	<i>tumen</i>	<i>si</i>	<i>tumen</i>
III	<i>len</i>	<i>si</i>	<i>len</i>

2. Ambolden and-i rromani ćhib e avutne propozície:

i rumunikani ćhib	i rromani ćhib
✚ Eu sunt foarte fericit că am o familie mare.	✚ <i>Me som but lošalo sosqe si man jekh bari famìlia.</i>
✚ Tu ești norocos că ai mulți prieteni.	✚ <i>Tu san baxtalo sosθar si tut but amala.</i>
✚ El este bucuros că are un telefon pe care poate căuta ce dorește pe internet.	✚ <i>Vov si lošalo ke si les jekh telefòno pa savo d-aști rodel so vov kamel p-o internèto.</i>

3. Pheren o telutno tãbelo e trebutne formența e verbosqe „anel” ka-o indikativo modo - akanutno vaxt thaj ka-o konžunktivo mòdo!

o gin	o ženo	o indikativo mòdo - akanutno vaxt	o konžunktivo mòdo
jekhipen	o I-to ženo	<i>me anav</i>	<i>me te anav</i>
	o II-to ženo	<i>tu anes</i>	<i>tu te anes</i>
	o III-to ženo	<i>vov anel</i>	<i>vov te anel</i>
		<i>voj anel</i>	<i>voj te anel</i>
butipen	o I-to ženo	<i>ame anas</i>	<i>ame te anas</i>
	o II-to ženo	<i>tume anen</i>	<i>tume te anen</i>
	o III-to ženo	<i>von anen</i>	<i>von te anen</i>

4. Keren propozìcie and-e save o subijèkto te avel sikavdo andar substantivo vaj andar pronòmbro!

o subijèkto si sikavdo andar:	i propozìcia
✚ khethano muršikano substantivo	✚ <u>O</u> <i>čhavo</i> zal bare lošaça k-i škòla.
✚ ververutno žuvlikano substantivo	✚ <u>I Alina</u> kamel te zal k-jekh licevo vaš informatika.
✚ ženutno pronòmbro, ka-o II-to ženo, jekhipen	✚ <u>Tu</u> xramosardăn kadaja šukar poezia and-i rromani čhib?
✚ ženutno pronòmbro,ka-o I-to ženo, butipen	✚ <u>Ame</u> kamas te keres voluntariato vaš e čhavorrenqi edukacia.

UNITATEA DE ÎNVĂȚARE V

E RROMA E RUMUNIAȚAR

5.1. I famìlia

- ✓ O predikàto
- ✓ Sar phanden pen o subijèkto thaj o predikàto?

5.2. O biamalipen

- ✓ I propozìcia
- ✓ I sadi propozìcia
- ✓ O atribùto

5.3. Koncèrto vaś i violina vi śtar mulenge moxtona

- ✓ O Geòrge Păun Ialomicănu
- ✓ O komplemento

5.4. E rroma e RumuniaȚar

- ✓ I buxli propozìcia

5.5. Me xramosarav jekh lil

- ✓ Pesqo prezentisaripen vi o prezentisaripen e varekasqo
- ✓ I fòrma le lavenqi

5.6. E càle le rromenqe

- ✓ E nivèlură e rromane čhibăqe

5.7. O raj Quijote vi o Sancho

- ✓ I ginavni

5.8. Rekapitulàcia

5.9. Evaluàcia

5.1. I familia

1. Drabaren o tèksto!

I familia

Man si man jekh bari familia. Ame sam efa zene: o dad, i daj, o phral, i phen, o papà, i mami vi me. O dad si rrom *xanotàri*. Vov *xanovel* e *kikavă* arcićeça. I vrăma si şukar, ame 3as and-o gav, kaj si but gaze. Mekhas ame o vurdon thaj i caxra paş-o gav. I daj thaj i phen zan and-o gav, kaj akharen: „*Ame xanovas e arcićeça e kikavă.*”

Kana asunen le gaze kaj kamen te xanoven arcićeça e kikavă, atunc inklon avri andar i avlin aj phenen so kamen. I daj thaj i phen aven palpale, kaj si i caxra aj kaj o dad vi o papà keren buti. E kikavă, pàlal duj-trin căsură, si neve vi parne sar si o rup. I daj thaj i chaj telăren palem and-o gav. Von den le kikavă palpale, thaj le gaze den lenge love thaj xamos: anre, manro, kaxnă, papină, başne. E gaze thaj e rroma si lache amala.

2. Alosaren thaj xramosaren e bipringarde lava!

• <i>kikavă</i> – kakavă (<i>căldări</i>)	• <i>xanovel</i> - parnărel arcićeça e kakavă (<i>cositoreşte</i>)
• <i>xanotàri</i> - rrom spoitòro, kaj parnărel kakavă (<i>spoitori</i>)	• <i>arcić</i> - o metălo soça parnărel pes e kakavă (<i>cositor</i>)

3. Ambolden o tèksto gazikanes!

Familia

Eu am o familie numeroasă. Noi suntem şapte persoane: tatăl, mama, fratele, sora, bunicul, bunica şi eu. Tatăl este rrom spoitor. El spoieşte căldările cu cositor. Când vremea este frumoasă, noi mergem în sat, unde sunt mulţi nerromi. Lăsăm căruţa şi cortul lângă sat. Mama şi sora merg în sat şi strigă: „Noi spoim cu cositor căldările!”.

Când aud gageii care vor să îşi spoiască căldările, ies din curte şi spun ce doresc. Mama şi sora se întorc la cort unde tata şi bunicul lucrează. Căldările, după două-trei ore, sunt noi şi albe ca argintul. Mama şi fata se întorc în sat. Ele înapoiază căldările, iar gageii le dau bani şi mâncare: ouă, pâine, găini, găşte, cocoşi. Gageii şi rromii sunt buni prieteni.

4. Si tut familia?

✚ Sar si vi and-o tèksto, man si man jekh šukar familia.

5. Kozom zene sen tume and-i familia?

✚ And-i familia andar o siklilo tèksto si eŧta zene, haj and-i mirri familia sam ... zene.

6. So si o dad? So kerel vov?

✚ O dad si rrom xanotàri. Vov xanovel e kíkavă e arćiceŧa.

7. So keren von kana si šukar o vaxt?

✚ Kana o vaxt si šukar, von zan and-o gav te roden butĩ.

8. Kaj aćhel o vurdon thaj i càxra?

✚ Von mukhen o vurdon thaj i càxra pašal o gav.

9. Kaj zan i daj thaj i phen?

✚ I daj thaj i phen zan and-o gav.

10. So keren von kothe?

✚ I daj thaj i ćhaj phenen e gazenŧe so von xanoven e arćiceŧa e kíkavă.

11. So keren e gaze kana ašunen so phenen i daj thaj i phen?

✚ Kana ašunen so phenen i daj thaj i phen, e gaze inklôn avri thaj phenen so kamen.

12. So keren i daj thaj i phen?

✚ I daj thaj i ćhaj lien e kíkavă thaj ingeren le k-i càxra kaj si o dad thaj o pàpu.

13. Sar si e kíkavă palal duj trin càsură?

✚ Palal duj-trin càsură e kíkavă si parne sar o rup.

14. So keren i daj thaj i phen palem?

✚ I daj thaj i phen zan palem and-o gav.

15. So keren von and-o gav?

✚ Von ingeren le gazenŧe e kíkavă save laćharde len o dad thaj o pàpu.

16. So del lenŧe e gaze?

✚ E gaze del lenŧe love vi xamos: anre, manro, kaxnă, papină vi bašne.

17. Sar si e gaze thaj e rroma?

✚ E gaze thaj e rroma si laćhe amala.

18. Tume so siklile andar o tèksto?

✚ Andar kadava tèksto ame siklilăm ke and-jekh familia si but importanto kaj e manuša te keren butĩ.

✚ Si importanto te avel amen jekh profèsia! D-ašti te avel jekh tradicionàlo vaj jekh modèrno profèsia.

5.2. O biamalipen

1. Drabaren o tèksto!

O biamalipen

Živelas, jekhvar, jekh barvalo raj, saves sasas les duj šukar čhave *sabiande*. O raj sas vi nasvalo, vi but phuro, thaj či maj zanelas savo andar lesqe čhave sasas biando jekhto, o anglutno.

Akana, palal o ačar e thanesqo, e čhave godišarenas pen: kasqe te mukhel o kher, kana merela amaro dad, kon te avel maj baro?

Sa and-o kodova gav bešelas jekh phuri rromni, jekh drabarni but prinzardi, godăver thaj pativali.

E phrala so godišardine pen so nič thaj, jekh po jekh, aviline e phurăthe:

– Dikh, phuri!e drabarni!e, phenel o jekhto, ker jekh drabaripen te merel murro phral, thaj dava tut sode love kamesa!

– Na si šukar so kames, phenel i phuri, tha' av pala' jekh kurko te phenav tuqe so si tut keripnasqo.

Pala' duj - trin dësa avel vi o dujto phral:

– Ker te merel murro phral te ačhav me kòrkorro e khereça mirre dadesqo thaj dava tut but love!

– Av pala' jekh kurko! - phenel palem i drabarni.

Aven el čhave svàko pal' jekh kurko thaj phenel lenqe i rromni, vi jekhesqe vi averesqe:

– Si nasul so kames te keres, čhave!a, tha' te avel pala' tiro *gi*. Dikh so trebul te keres! And-o jekhto dës e Patradăqo, kana šunesa le bašnes bašavindoj jekhtones, te inkles avri andar o kher thaj te zas e xanigaθe. Pal' so bašela i trintovar o bašno, te ankalaves duj *kikavă* pani ...

Te zanes ke i jekhto kakavi si andar o zivipen, te les te kingăres tire bala, thaj i dujto kakavi si andar o meripen, kingăres e bala tire phralesqe.

Thaj te avel patăvipnasqo kadava drabaripen, i phuri del svakonesqe po jekh ruputno lov, drabardo.

Nakhel o vaxt thaj dikh ke avel i Patradî. Sar bašavdăs o bašno, sigo le duj phrala, po duje *kikavënça* and-ël vasta, *angaravdes*, éoral, našen, karing i xaning te lien pani, bi te dikhen pen jekh avereça. Sar sas, sar na sas, tha' o drom zi ka-i xaning sasas pherdo kanrença, barrença thaj kaštença, sas ke o bašno bašelas i trintovar thaj von, el duj čhave, phares, sa pusavde, dab dine, aresen jekhvar pašal i xaning.

Baro si lenqo *opralazbalipen*, kana dikhen pen, tha' vi maj baro sas kana dikhen penqe dades duje *kikăvença* and-ël vasta, savo phenel:

– Va, va, vi manqe sasas manqe truś, tha' patăvindos ke tume soven avilem me te lăv pani.

Tha' akana, bešen xancî, mirre čhava!len. Si te kingărav tumare bala pal' jekh purano ačar e Patradăqo, te del tumen o Del godî, sastipen thaj baxt - phendăs o phuro.

Sar zanenas pen došale, vi lazane, vi daraθar, le duj phrala našle sar i balval.

But vaxt palal kodoja, o phuro dad rovelas thaj pučhelas pes kaj thaj sosθar našline pesqe čhavorre, tha' khonik či zanelas so te phenel lesqe.

(palal o Žufter Borkoj)

2. Alosaren thaj xramosaren e biprinzarde lava!

• <i>sabiande</i> - zemenură (<i>gemeni</i>)• <i>gi</i> - di, odî, vodî (<i>suflet, inimă</i>)• <i>kikavă</i> – kakavă (<i>căldări, găleți</i>)	• <i>angaravdes</i> – garavdesθe (<i>pe furiș</i>)• <i>opralazbalipen</i> - biažukăripnasqi
situăcia (<i>mirare</i>) |
|---|---|

3. Ambolden o tēksto gazikanes!

Dușmănia

Trăia, odată, un om bogat, care avea doi băieți gemeni. Omul era și bolnav și foarte bătrân și nu își mai aducea aminte care dintre cei doi fii ai săi era născut primul, întâiul.

Acum, după obiceiul locului, copiii se gândeau: cui va lăsa casa, când va muri tatăl nostru, cine să fie mai mare?

Tot în același sat, locuia și o femeie rromă bătrână, o vrăjitoare foarte cunoscută, înțeleaptă și respectată.

Frații ce s-au gândit, ce nu, unul câte unul, au venit la bătrână:

- Uite, vrăjitoare bătrână, spune primul, să faci tu un descântec, încât fratele meu să moară și îți voi da câți bani dorești!

- Nu este frumos ce-ți dorești, spune bătrâna, dar vino peste o săptămână să-ți spun ce ai de făcut.

După două-trei zile vine și al doilea frate:

- Fă să moară fratele meu, să rămân eu singur cu casa tatălui meu că îți voi da mulți bani!

- Vino peste o săptămână! - spuse iarăși bătrâna.

Vin cei doi copii fiecare după o săptămână și bătrâna le spune, și unuia și altuia:

- Este rău ce vrei tu să faci, băiete, dar să fie după inima ta! Uite ce trebuie să faci! În prima zi de Paști, când vei auzi cocoșul cântând pentru prima dată, să ieși afară din casă și să mergi la fântână. După ce va cânta cocoșul a treia oară, să scoți două găleți de apă...

Să știi că prima găleată este pentru viață, să iei să îți umezești părul, iar a doua pentru moarte, să uzi părul fratelui tău.

Și ca să fie credibil acest descântec, bătrâna le-a dat fiecare câte un bănuț de argint, vrăjit.

A trecut timpul și iată că vine și Paștele. Cum a cântat cocoșul, repede cei doi frați, cu câte două găleți în mâini, pe furiș, hoțeste, alergau către fântână să scoată apă, fără să se întâlnească unul cu celălalt. Cum a fost, cum n-a fost, iar drumul până la fântână era plin de spini, pietre și lemne, iată că cocoșul cânta a treia oară și cei doi băieți, cu greu, înțepați și loviți, ajung deodată lângă fântână.

Mare le este mirarea, când s-au văzut, dar și mai mare când l-au văzut lângă fântână pe tatăl lor, cu două găleți în mâini, care zice:

- Da, da, și mie mi-a fost sete, dar crezând că voi dormiți, am venit eu să iau apă.

Dar acum, așteptați puțin, copiii mei. Trebuie să vă umezesc părul, după un vechi obicei de Paști, să vă dea Dumnezeu înțelepciune, sănătate și noroc - spuse bătrânul.

Cum se știau vinovați și rușinați, dar și de frică, cei doi frați au fugit ca vântul.

Mult timp după aceea, bătrânul tată plângea și se întreba unde și de ce au fugit copiii săi, însă nimeni nu știa ce să-i răspundă.

(după Jupter Borcoi)

4. Sar si e rajesqe čhave?

✚ *E rajesqe čhave sas sabiande, von sas biande anda sa kodova dės.*

5. So či maj zanelas o raj?

✚ *O raj na maj zanelas savo andar pesqe čhave si o jekhto biando.*

6. Savo si o ačar e thanesqo?

✚ *O ačar e thanesqo sas ke o dad mukhelas o barvalipen le jekhtone biande čhavesqe.*

7. So kamen e duj čhave e drabarnăθar?

✚ *Sarkon čhavo kamel kaj i drabarni te kerel jekh drabaripen kaj te merel lesqo phral.*

8. So trebul te keren e duj čhave and-o jekhto dės e Patradăqo?

✚ *And-o jekhto dīves e Patradăqo, kana o bašno bašel jekhtovar, e duj čhave si te zan k-i xaining, haj kana bašel trintovar, si te ankalaven duj kīkavă pani. I jekhto kīkavi si vaš o zivipen, haj i dujto kīkavi paněça si vaš o meripen.*

9. Kon areslăs paš i xaning?

✚ *E duj čhave areсле pašal i xaning kaj ažukărelas len lenqo dad.*

10. Savo si o ačar e Patradăqo?

✚ *Palal jekh purano ačar, o dad kingărdăs lenqe bala, kaj o Del te del lenqe godī, sastipen vi baxt.*

11. Sosθar našle e duj phrala?

✚ *E duj phrala našle sosθar xatărde pen došale vi lažane.*

12. Tume so siklile andar o təksto?

✚ *Ame trebal te xakăras ke trebal te jubisaras amare phralen, amare familia.*

✚ *Na trebal nijekhvar te godīsaras te keras nasulimata amare familiaqe vaj avere manušenqe.*

✚ *Trebal te das pakiv amare dadenqe, amare phralenqe!*

✚ *Svăko dăta o čačipen thaj o lačhipen inklöl maj zoralo sar o nasulipen.*

5.3. Koncèrto vaś i violina vi śtar mulenqe moxtona

1. Drabaren o təksto!

Koncèrto vaś i violina vi śtar mulenqe moxtona

O „Koncèrto vaś violina vi śtar mulenqe moxtona” sikavel amenqe jekh kamli okàzia te arakhas jekh xarne prozaqo lil, kaj arakhen pen „xramosarimata e odęca p-e ćanga”, sar phenel o autòro lenqo, xramosarimata jekhe xore autobiografikane xarakteroća.

Jekh kamipen

Phenel jekh legènda, savi buxlărel pes and-i balval vi and-e briśinda, ke atùnć kana o Sazanglo xulăvdăś e ćhibă, zanindoj ke o Baro Nămo le Rromenqo andar i Butpurani Indikano Sel si xulavdo and-e savorre riga la lumjaqe, dias lenqe, le rromenqe, o vak le muzikalone notenqo vi le semnorrenqo, k-aśti te resen vrjamaće, jekh k-o odĭ jekhesqo vi, khethanes, ka-o odĭ le savorre kutănqo, nămurenqo.

Kadja, i nòta **DO** = mangipen; **RE** = respəkto; **MI** = mĭla; **FA** = famĭlia; **SOL** = solidariteto; **LA** = le asvină; **SI** = si o xatăripen; **DO**(opral) = dòro, zoralo kamipen .

Dikhindoj suno le putarde jakhanća, dikhes ke o **DIEZO** = o bianipen; o **BEMOLO** = meripen; o **BEKARI** = o aźukăripen.

Thaj, kadja sar phenel pes, vi kana varekon ćhinel jekhe zivutres, liel and-o vast o tulung la violinăqo, marel e thava e cimbalosqe vi uśtavel e tăste le akordionesqe.

Von, e rromane baśavne, vi muzikăntură vi muzicistură, keren khethano kòrpo e instrumentoća, kaj azbal les kadja sar jekh koro masòro azbal jekhe śukare źuvlă, kas na dikhel la, tha' xatărel la.

Sar făkto ke le sune resen te aven ćaće si ke i mùzika le rromenqi si sar ternipen bi phuripnasqo vi zivipen bi meripnasqo

.....
...

I daj

La daja akharen la Daj, kadja si laqo nav.

La si la Svuntaqo anav.

La si la sar berśa o sasto amaro berśipen pesqe ćhavenqo, kaj ame sam.

La si la kale phovă; e rimeloća na dias nijekhvar, andar ke le phovă, kaj si la, si la kaθar o prapăpos, prapăpos savo xastrajlo andar i robĭa, andar ke jekh xulajni bisterdăśas pesqe jakha and-e lesqe jakha, jakha arakhle barvale phovănθar sar e śere le dĭvesqe, si lūnga, sar jekh Patradăqi răt, vi kale, sar e manda, e gĭndură jekhe phirnesqe andar jekh găra kaj na bikinen pen bilëtură.

I daj na dias pesqe le loleća p-e vuśta, kodolesqe o dad rangărdăś laqe vuśta pesqe lole vuśtenća, sar o lolo aćhilo kaθar i mirri pramami, pramami xastrajli vi voj andar i robĭa, kodolesθar ke jekh xulaj „makhlăśas pes” ka-o muj jekhe gadesqo, le loleća lino kaθar e vuśta la pramamăqe.

Te rangărel pesqe pesqo muj, voj rangărdăs pes nùmaj atùnc kana o vast e dadesqo na maj sasas telal o kontròlo le kamipnasqo...

Te del le *farbença*, le rangănça? Nićsar! Ame „farbisardăm” la ame amare čhavenqe ćumidimatença, čhave so ame samas vi sam ...

I daj dias rigađe o bal opral pe punre e milajesqe praxoça vi le ivendesqe iveça.

Bistardem! I daj na delas laqe e śukare sungalença, andar ke voj sungalas, savrăma, sar sasas amari sung čhavenqi, pesqe čhave, vi kana voj geli-θar te merel *cira*...

I zuvli, jekh *xamimos* andar i Kleopàtra Egipetosqi vi andar i Penelòpa le Ulisesqi, le „xasarimatença” kaθar i rajni Madame Bovary vi kaθar i Anna Karenina...

O kham vi e ćerxenă

O kham vazdăs pes maşkar e *marutha* thaj na maj xatărdăm o tatipen khethanes e śeresqe nasvalipnaça, e baldimença, 3i kana na uşilem duje ćexrenănça p-o dumo, le Programaça e Rumunikane Komunistikane Partidosqo and-o śero vi le poşotăça pherde lovença.

Palal trin dīvesa, liemas kher, palal aver trin dīvesa kindemas manqe kheresqo mobiliěro vi, palal aver trin, semas akhardo ka-o *politrùko* k-aşte phenen manqe palal i buti jekhesqi, e Matejaşosqi, jekh *soldàto*, kaj sasas les nişte lila, aver sar i ortodoksàlo Biblia.

Andar i *kazàrma* me demas pativ vi demas palpale i pativ mexanikanes, kana mirre godă ingerenas man karing i daj, ka-i piri le fasujeça vi karing e *xavicesqo* kotor, kaj andinesas manqe i daj and-jekh pàuza ka-i bar la školàqi, kaj, bi te dikhen man e aver, voj *ispidelas* man te xav, k-aşti te bistrav e gudle *biskvuìtură* le Monesqe, i phabaj la Rodikaqi vi i śokolàda e piipnaça «Rom», kaθar o kak Ionel, kaθar i *bikinlin*.

(fragmèntură) kaθar o Geòrge Păun Ialomicănu)

2. Alosaren thaj xramosaren e biprinzarde lava!

• <i>dòro</i> - zoralo kamipen (<i>dor</i>)	• <i>marutha</i> – nòrură (<i>nori</i>)
• <i>tulung</i> - i rrovli, soça cirdel pes p-e sastrutne thava le violinaqe (<i>arcuș</i>)	• <i>politrùko</i> - o aktivisto le politikaça (<i>politruc</i>)
• <i>masòro</i> - kodova kaj kerel masăzo (<i>masor</i>)	• <i>soldàto</i> - lùrdo, katàna (<i>soldat</i>)
• <i>lùnga</i> – dīlga (<i>lungi</i>)	• <i>kazàrma</i> - o kher le soldaturenqo (<i>cazarmă</i>)
• <i>pramami</i> - i mami la mamăqi (<i>străbunică</i>)	• <i>xavicesqo</i> – mamuligaqo (<i>de mămăligă</i>)
• <i>farbença</i> - le rangănça (<i>cu culori</i>)	• <i>ispidelas</i> – pisdelas (<i>împingea</i>)
• <i>cira</i> - zàlaga, xanci (<i>puțin</i>)	• <i>biskvuìtură</i> - peke sane gudle manrorre (<i>biscuiți</i>)
• <i>xamimos</i> - miksăzo, mikstùra (<i>mixaj</i>)	• <i>bikinlin</i> - o magazino kaj bikinele pes, o butiko (<i>magazin</i>)

3. Ambolden o tēksto gazikanes!

Concert pentru violină și patru sicrie

„Concertul pentru violină și patru sicrie” ne indică o plăcută ocazie să găsim o carte de proză scurtă în care se află „scrieri cu sufletul pe genunchi”, cum spune autorul lor, scrieri cu un profund caracter autobiografic.

O dorință

O legendă spune, care se întinde în vânt și ploi, că atunci când Atotștiutorul a împărțit limbile, știind că Marele Neam al Rromilor din India Antică este răspândit în toate colțurile lumii, le-a dat rromilor glasul notelor muzicale și al semnelor, să poată să rămână în timp, unul în sufletul celuilalt și, împreună, în sufletul tuturor semințiilor, al neamurilor.

Astfel, nota **DO** = *dorință*; **RE** = *respect*; **MI** = *milă*; **FA** = *familie*; **SOL** = *solidaritate*; **LA** = *lacrimi*; **SI** = *este înțelegere*; **DO** (de sus) = *de la dor*, iubire puternică.

Visând cu ochii deschiși, vezi că **DIEZUL** = *nașterea*; **BEMOLUL** = *moartea*; **BECARUL** = *așteptarea*.

Și, așa cum se spune, când cineva taie un animal, ia în mână arcușul viorii, bate corzile țambalului și apasă clapele acordeonului.

Ei, lăutarii rromi, muzicanți și muzicieni, formează împreună un corp al instrumentelor pe care îl ating precum un maseur orb care masează o femeie frumoasă, pe care nu o vede, dar o simte.

De fapt, visele ajung să fie adevărate și muzica rromilor este precum tinerețea fără bătrânețe și viața fără de moarte.

Mama

Pe mama o chemăm „Mamă”, așa este numele ei.

Ea are un nume Sfânt.

Ea are ca ani întreaga noastră vârstă, a copiilor săi, care noi suntem.

Ea are sprâncene negre; nu s-a dat cu rimel niciodată, deoarece sprâncenele pe care le are, le are de la străbunicul, străbunicul care a scăpat în robie, pentru că o stăpână își uitase ochii în ochii lui, ochi găsiți de sprâncenele bogate ca spicele de grâu, lungi ca o noapte de Paște și negre precum cugetele, gândurile unui călător dintr-o gară, în care nu se vând bilete.

Mama nu și-a dat cu ruj roșu pe buze, deoarece tata i-a colorat buzele cu buzele sale roșii, ca roșul rămas de la străbunica mea, străbunică scăpată și ea din robie, pentru că un stăpân „s-a pătat” pe fața unei cămăși cu roșul luat de la buzele străbunicii.

Să se vopsească pe față, ea s-a vopsit numai atunci când mâna tatălui nu mai era sub controlul dorinței.

Să dai cu vopsele, cu culori!? Nicidecum! Noi am vopsit-o cu sărutările copiilor, copii care noi eram și suntem...

Mama și-a dat la o parte părul de pe picioare cu praful verii și cu zăpada iernii.

Am uitat! Mama nu își dădea cu parfumuri, deoarece ea mirosea, mereu, precum era mirosul nostru, al copiilor, al copiilor săi, chiar și când ea a mers să moară puțin...

Femeia, un amestec între Cleopatra Egiptului și Penelopa lui Ulise, cu „reminiscente” de la Madame Bovary până și de la Anna Karenina...

Soarele și stelele

Soarele a răsărit dintre nori și nu am mai simțit căldura împreună cu durerea de cap, cu leșinul, până când nu m-am trezit cu două stele pe spate, cu *Programul Partidului Comunist Român* în cap și cu buzunarele pline de bani.

După trei zile, mi-am luat casă, după alte trei zile mi-am cumpărat mobilă și, după alte trei, am fost chemat la activul de partid să-i spun despre munca unuia, Matei, un soldat care avea niște cărți, altele decât Biblia ortodoxă.

În cazarmă eu respectam și mecanic am primit înapoi respectul oferit, când gândurile mele mă duceau spre mama, la oala cu fasole și la bucata de mămăligă pe care mi-a adus-o mama, într-o pauză, în curtea școlii, unde, fără să mă vadă alții, ea m-a împins să mănânc, ca să pot să uit biscuiții dulci ai lui Monea, mărul Rodicăi și ciocolata cu băutura „Rom” de la unchiul Ionel, de la magazin.

(fragmente de George Păun Ialomițeanu)

4. Savo si o xatāripen e notenqo, e diezosqo, e bemolosqo vi e bekalesqo?

✚ *E muzikalone semnurenqo xatāripen si: i nòta DO = mangipen; RE = respèkto; MI = mīla; FA = fāmīlia; SOL = solidaritèto; LA = le asvină; SI = si o xatāripen; DO (opral) = dōro, zoralo kamipen; o DIEZO = o bianipen; o BEMOLO = meripen; o BEKARI = o azukāripen.*

5. Sar si e dajaqe phovă?

✚ *La dajaqe phovă si barvale sar e sere le dīvesqe, lūnga sar jekh Patradāqi rāt, kale sar e manda.*

6. Kon „fārbisardās” e daja?

✚ *I daj sas fārbisardi le čhavenqe čumidimatença.*

7. Sar sungalas i daj?

✚ *I daj sungalas sar sas e čhavenqo sung.*

8. So lias pesqe o manuś?

✚ *O manuś lias pesqe kher aj kheresqo mobilièro.*

9. Kaj sas vov akhardo k-o agor?

✚ *K-o agor, vov sasas akhardo te kerel politika.*

10. Tume so siklile andar o tèkstură?

✚ *O Geòrge Păun Ialomicănu si jekh xramosarno savo xramosardās rromani literatūra.*

✚ *Anda pesqe xramosarimata vakārel palal i rromani mùzika, palal i rromani fāmīlia, palal i rromani kultūra vi palal pesqe.*

5.4. E rroma e Rumuniaθar

1. Drabaren o tèksto!

E rroma e Rumuniaθar

Jekh amal manglăs te ʒanel sar si ɛl rroma Rumuniaθar, so von keren buti. Me phendem lesqe so amenθe, and-i Rumunia, si but rroma, save *traisaren* vi gavesθe vi forosθe. Gavenθe, le rroma barären grasten, guruvnän, bakrän, balen vaj keren buti k-o *kimpo*. Si rroma save keren lole kărămide. Von si kărämidärä. But rroma keren phuväqe pirä. Kadala si e pirärä. Sa kadä, gavenθe, si le *koväca* – save keren sastrutne butä, sar misaläqe, le grastenqe pètala – le kıkavärä – save keren kıkävä –, le rupunärä – save keren ruputne angrustä –, le ričhinärä – save khelaven e ričhinen.

Paś-o pani Dünäre si but fòrurä, sar si: o Kalafàto, i Koràbia, o Tùrnu-Măgurele, i Oltènica, o Kălărăšo, kaj ʒiven e rroma xoraxane. Von si xanotärä vi aven foronθar gavenθe te xanoven arciceça e ʒazenqe kıkavä.

Cıra rroma ʒiven and-ɛl cäxre. And-ɛl diza aven le rroma save si bikinitörä. Kothe aven vi le romnă te bikinen luludă. Le murša kinen luludă kaθar e romnă thaj den len e zuvlänqe.

But rroma si baśavne. Von baśaven, kana e ʒaze thaj e rroma keren abäv. Maşkar rromenθe si but şunde gilavne thaj baśavne. Kadala gilaben vi baśaven k-o ràdio thaj k-o televizòro. Maşkar lenθe sas o Fänikä Lùka, o Marcël Budälä, o Dòna Dumìtru Siminikä, o Färämïcä Làmbru, o Ion Onorìu, i Romika Puçànu, save si mule, vaj i Gàbi Lùnka thaj but aver save gilaben vaj baśaven şukar.

Palal i Rivolùcia andar o berś 1989, Rumuniaθe, inkliste 9 rromane riviste, sar sasas: „Neo Drom”, „Şatra liberă” (O vesto tàboro rromano) „Divàno Rromano”, „Angle”, „O glàso ɛl rromenqo”, „Aven amença”, „O cíkat e rromenqo”, „Nicovala” („I kovànca”) vi Asul de treflă.

But gene, save si rroma, ʒanen lil, aşti te drabaren thaj te xramosaren lila thaj si lache intelektuàlură aj politikane manuša. And-i rromani čhib e Rumuniaθar si ştar importànto rromane dialèkturä: e kıkavarënqo dialèkto, o xoraxano dialèkto, ričhinärënqo dialekto thaj o karpatìko dialèkto.

2. Alosaren thaj xramosaren e bipringarde lava!

• <i>traisaren</i> – ȝiven (<i>trăiesc</i>)	• <i>kovàća</i> – sastrăă (<i>fierari</i>)
• <i>kîmpo</i> – vâzi (<i>câmp</i>)	• <i>càxre</i> – katùne (<i>corturi</i>)

3. Ambolden o tèksto gazikanes!

Rromii din România

Un prieten a dorit să știe cum sunt rromii din România, ce lucrează ei. Eu i-am spus că la noi, în România, sunt mulți rromi care trăiesc și la sate și în orașe. La sate, rromii cresc cai, vaci, oi, porci sau lucrează câmpul. Sunt rromi care confecționează cărămizi roșii. Aceștia sunt cărămidarii. Mulți rromi fac oale din lut. Aceștia sunt olari. De asemenea, la sate îi întâlnim pe fierari - care confecționează lucruri din fier, ca de exemplu potcoavele cailor -, căldărarii - care fac căldări -, argintarii - care fac inele din argint -, ursarii - care joacă urșii.

Lângă fluviul Dunărea sunt multe orașe ca: Calafat, Corabia, Turnu-Măgurele, Oltenița, Călărași, unde trăiesc rromii turci/ spoitori. Ei sunt spoitori și vin din orașe la sate ca să cositorească căldările neromilor.

Puțini sunt rromii care trăiesc în corturi. În orașe vin rromii care sunt vânzători. Acolo vin și femeile rrome ca să vândă flori. Bărbații cumpără flori de la femeile rrome și le dau femeilor lor.

Mulți rromi sunt lăutari. Ei cântă când neromii și rromii fac nuntă. Printre rromi sunt mulți renumiți cântăreți și muzicanți. Aceștia cântă și vocal și instrumental la radio și la televizor. Printre ei a fost și Fănică Luca, Marcel Budală, Dona Dumitru Siminică, Fărămiță Lambru, Ion Onoriu, Romica Pucianu, care sunt morți, sau Gabi Lunca și mulți alții care cântă frumos vocal și instrumental.

După Revoluția din anul 1989, în România s-au editat nouă reviste rrome, cum ar fi: „Drumul Nou”, „Șatra Liberă”, „Sfatul Rromilor”, „Înainte”, „Glasul Rromilor”, „Veniți cu noi”, „Fruntea Rromilor”, „Nicovala” și „Asul de treflă”.

Multe persoane, care sunt rromi, știu carte, citesc și scriu cărți, sunt buni intelectuali și politicieni. În limba rromani vorbită în România sunt importante patru dialecte rrome: dialectul căldărăresc, dialectul spoitoresc, dialectul ursăresc și dialectul carpatic.

4. So me phendem me amalesqe?

✚ O čhavo / i čhaj phendās pesqe amalesqe so and-i Rumunìa si but rroma.

5. Kaj train (traisaren) e rroma and-i Rumunìa?

✚ E rroma andar i Rumunìa ziven vi gavesθe vi forosθe.

6. So keren e rroma gavenθe?

✚ Gavenθe, e rroma barāren grasten, gurunñān, bakrān, balen vaj keren butī k-o kīmpo.

7. Kon ziven paś-o pani Dūnāre?

✚ Paśal o pani Dūnāre ziven e rroma xoraxane vaj xanotārā.

8. Save fōrurā si kothe?

✚ Paś-o pani Dūnāre si e fōrurā: o Kalafāto, i Korābia, o Tūrnu-Māgurēle, i Oltēnica, o Kālārāšo.

9. So keren le xanotārā?

✚ E xanotārā aven foronθar gavenθe te xanoven arcīceça e gazenqe kīkavā.

10. Kon aven and-ēl diza?

✚ And-ēl diza aven le rroma save si bikinitōrā.

11. So bikinen e rromnā?

✚ E rromnā bikinen luludā.

12. So keren le murša e luludānça?

✚ Le murša kinen luludā kaθar e rromnā thaj den len e zuvlānqe.

13. Kaj baśaven thaj gilaben le baśavne thaj le gilavne?

✚ E gilavne thaj e baśavne gilaben aj baśaven ka-e abāva.

14. Kon si śunde gilavne?

✚ E śunde rromane gilavne si: o Fānikā Lūka, o Marčēl Budālā, o Dōna Dumītru Siminikā, o Fārāmīcā Lāmbru, o Ion Onorīu, i Romīka Pučānu, i Gābi Lūnka thaj aver.

15. Save si le rromane riviste, kaj inklisle palal o Vazdipen?

✚ Palal i Rivolūcia andar o berś 1989, Rumunიაθe, inklisle 9 rromane riviste, sar sasas: „Neo Drom”, „Şatra liberā” (O vesto taboro rromano) „Divāno Rromano”, „Angle”, „O glāso ēl rromenqo”, „Aven amença”, „O čikat e rromenqo”, „Nicovala” („I kovānca”) vi Asul de treflā.

16. Save dialèkturā vakāren le rroma e Rumuniaθar?

✚ And-i rromani čhib e Rumuniaθar si śtar importānto rromane dialèkturā: e kīkavarēnqo dialèkto, o xoraxano dialèkto, ričinārēnqo dialekto thaj o karpatiko dialèkto.

5.5. Me xramosarav jekh lil

1. Drabaren o tèksto!

Me xramosarav jekh lil

Bukurèsti, ka-o 12 decembro 1992

Phrál!a

Me xramosarav tuqe kadava lil andar o Bukurèsti, kaj me zivav murre familiaça. And-o tiro lil, savo biçhaldăn les manqe, puçhlăn man sar sas maj anglag – zi k-o Dujto Maşkarthemutno Maripen – i situàcia le rromenqi and-i Rumùnia.

Me kamav te phenav tuqe, ke maşkar e duje maşkarthemutne marimatenøe, and-i Rumùnia sàsas ştampime (printisarde) vareseve rromane riviste, sar misalăqe: *Maidanul* (O cúco than), and-o fòros Drobèta Tùrnu-Severìn aj nùmaj and-o berş 1933), *Neamul Țigănesc* (o rromani o endaj), and-o gav Kâlbor – Făgăraş, maşkar e berşenøe 1934-1935), *O Rom* (O Rrom), and-i Krajòva, and-o berş 1934) thaj *Glasul Romilor* (O vak le rromenqo), and-o Bukurèsti, maşkar e berşenøe 1934-1941).

Sa kadă, na trebal te bistras so *atòska* sas kerdi and-o Bukurèsti k-o 11 Augùsto 1934, „I Asociàcia: I Generàlo Ònia le Rromenqi andar i Rumùnia”, e savăqo prezidènto sas o *trampikano manuş* o Geòrge Nikulèsku, palal so, maj anglal, and-o berş 1933, sas duj zumavimata, kana duj rroma kamle te keren duj asociàcie. O jekhto zumavipen sas kana o raşaj o Popp I. Şerbojànu zumavdăs te odărel „I Generàlo Asociàcia le Rromenqi and-i Rumùnia” thaj o dujto – kana o *lekhavno* o G.A. Lăzărèsku – àlias Lăzurikă – zumavdăs vi vov te kerel „I Generàlo Ònia e Rromenqi and-i Rumùnia”.

„I Asociàcia: I Generàlo Ònia e Rromenqi and-i Rumùnia” – kaj sas i oficiàlo asociàcia – publikisardăs and-i periòda 1934-1941 i rivista *O vak le Rromenqo* „Glasul Romilor”, e savăqo *manaipen* sas but relevànto.

And-e kadaja periòda, o folklorìsto C.S. Nikolaèsku – Plopşor inkaldăs i rivista „O Rom” (*O Rom*) thaj printisardăs nesave lilorre, le savenqo anav sas idèntiko, „O Rom”.

So te maj xramosarav tuqe? Trebal te vakărav tuqe pal-i situàcia amare rromenqi zi k-o dujto maşkarthemutno maripen. But mangav tut te xramosares vi tu manqe so si nevo and-o tiro them, sar si tiri famìlia, sar si tire çhave thaj çheja? Te aven baxtale, savorre! Te del tumenqe o Del sastipen! Azukărav tiro lil!

Tiro phral,

O Siminikă

2. Alosaren thaj xramosaren e bipringarde lava!

• <i>atòska</i> – atunc (atunci)	• <i>lekhavno</i> – xramosarno (scriitor)
• <i>trampikano manus</i> – komersanto (om de afaceri)	• <i>manaipen</i> – sènsò (sens, semnificație)

3. Ambolden o tèksto gazikanes!

Eu scriu o scrisoare

București, 12 decembrie 1992

Frate,

Îți scriu această scrisoare din București, unde trăiesc cu familia mea. În scrisoarea ta, pe care mi-ai trimis-o, cum a fost situația rromilor din România până la Al Doilea Război Mondial.

Eu vreau să îți spun că, între cele două războaie mondiale, în România au fost editate câteva reviste rrome, cum ar fi: Maidanul, în orașul Drobeta Turnu Severin și numai în anul 1933, Neamul Țigănesc, în Craiova, în anul 1934 și Glasul Rromilor, în București, între anii 1934-1941.

De asemenea, nu trebuie să uităm că atunci a fost înființată în București, la 11 August 1934, Asociația „Uniunea Generală a Rromilor din România” al cărui președinte a fost omul de afaceri Gheorghe Niculescu, după ce, mai înainte, în anul 1933, au fost două încercări, când doi rromi au vrut să înființeze două asociații. Prima încercare a fost când preotul Popp I. Șerboianu a încercat să înființeze „Asociația Generală a Rromilor din România”, iar cea de-a doua - când scriitorul G. A. Lăzărescu - alias Lăzurică - a încercat și el să înființeze „Uniunea Generală a Rromilor din România”.

Asociația „Uniunea Generală a Rromilor din România” care a fost asociația oficială – a publicat în perioada 1934-1941 revista Vocea Rromilor („Glasul Rromilor”) a cărei semnificație a fost foarte relevantă.

În această perioadă, folcloristul C.S. Nicolăescu -Plopșor, a scos revista „Rromul” și a editat câteva cărți, ale căror nume au fost identice: „Rromul”.

Ce să îți mai scriu? Trebuie să îți vorbesc despre situația rromilor noștri până la cel de-Al Doilea Război Mondial. Te rog mult să îmi scrii și tu mie ce mai e nou în țara ta, cum este familia ta, cum sunt băieții tăi și fiicele tale? Să fiți fericiți cu toții! Să vă dea Dumnezeu sănătate! Aștept scrisoarea ta!

Fratele tău,
Siminică

4. Save rromane riviste aj nevimata sas štampime (printisarde) maškar e duj maškarthemutne marimata?

✚ *Maškar e duj maškarthemutne marimata, and-i Rumùnia, sasas printisarde e rromane riviste: Maidanul (O ćuće than), Neamul Țigănesc (O rromani o endaj), O Rom (O Rrom) thaj Glasul Romilor (O vak le rromenqo).*

5. Kana thaj kaj sas kerdi „I Asociàcia: I Generàlo Ònia le Rromenqi and-i Rumùnia”?

✚ *I Asociàcia: I Generàlo Ònia le Rromenqi andar i Rumùnia sas kerdi and-o Bukurèšti, k-o 11 Augùsto 1934.*

6. Kon sas o prezidènto le Asociaciaqo?

✚ *O prezidènto kaθar I Asociàcia: I Generàlo Ònia le Rromenqi andar i Rumùnia sas o Geòrge Nikulèsku.*

7. So vov kerdās buti?

✚ *O Geòrge Nikulèsku sas trampikano manuś.*

8. Save sas atùnc aver zumavimata, kana nesave rroma kamlen te keren aver asociàcie le rromenqe and-i Rumùnia?

✚ *O jekhto zumavipen sas kana o raśaj o Popp I. Šerbojànu zumavdās te odārel „I Generàlo Asociàcia le Rromenqi and-i Rumùnia“ thaj o dujto – kana o lekhavno o G.A. Lăzărèsku – àlias Lăzurikā – zumavdās vi vov te kerel „I Generàlo Ònia e Rromenqi and-i Rumùnia”.*

9. Ți kaj funkcionisardās „I Asociàcia: I Generàlo Ònia le Rromenqi and-i Rumùnia”?

✚ *I Asociàcia I Generàlo Ònia e Rromenqi and-i Rumùnia funkcionisardās anda savorro them.*

10. Savo sas o anav la rivistaqo, kaj sas publiklisardās avri kadaja Asociàcia?

✚ *I Asociàcia I Generàlo Ònia e Rromenqi and-i Rumùnia publikisardās and-i periòda 1934-1941 i rivista O vak le Rromenqo „Glasul Romilor”.*

11. Kon dās avri o žurnàlo „O Rom”?

✚ *O folklorìsto C.S. Nikolaèsku – Plopśor inkaldās i rivista „O Rom”.*

12. Kana thaj kaj sas liparde ěl rroma and-i Rumùnia?

✚ *O jekhto liparipen e rromenqo and-i Rumùnia sas and-o berś 1385 kana von sas ròbură.*

5.6. E cãle le rromenqe

1. Drabaren o tèksto!

E cãle le rromenqe

And-i bar jekh çhavo del duma jekhe rakleça. O raklo puçhel le çhaves save si le cãle le rromenqe. O çhavo phenel lesqe:

– Èl cale e rromane murşenqe si: i *kàlca*, o gad, i *stadik*, i briçără, o *zabùno*, e murşikane *kheră* aj tiraxa, e murşane papùca, e ivendesqi raxàmi.

– Sar si o murşikano gad?

– Vov şaj te avel parno, kalo, lolo vaj avere rangaøe.

– Kadă si vi amenøe, le gaženøe!

– Sa kadă si vi e kâlce, save şaj te aven kale, parne, lole, gri, *gàlbena* – sar rang – *lùngo* vaj xarne – sar *lunzimos* –, buxle vaj tang, sar buxlimos.

– Me dikhlem so le terne çhaven si len vi xarne kâlce, na-i kadă?

– Kadă si, fèri tu trebal te zanes so von na inklôn nivar anglal e phurenøe thaj e phurănøe kadă! E pativăøar, von na inklôn anglal lenøe niç atunc, sar misalăqe, kana si xurăvde nùmaj and-o gad!

– Şukar si kana e terne den pativ e phuren thaj e phurăn! Şaj tu phenes mange, save si e cãle e rromnănqe?

– E cãle e rromane *zuvlănqe* si: o zuvlikano gad e buxle bajença, o dikhlo, i ròkia, i kătrinca, e zuvlikane *kheră*, save şaj te aven bare patumença, i *còxa*, o gùlero la rokăqo, e zuvlăne papùca vi, kana avel o ivend, o zuvlăqo *zabùno* vaj i raxàmi.

– Sar me dikhav, le rromnăn si len maj but cãle sar si le romen.

– Va, va! Trebal te zanes so le rromnăn si len pot but cãle. Len si len but xurăvimata, sar misalăqe: *koçàka*, *sumnakutne love*, *zlàga*, telără – save e rromnă khuven len and-el çhungră –, pletëră, o şiro e galbença, e sumnakutne angrustă thaj but aver.

– *Nais tuqe*, amà!a, vaş akaja informàcia, kaj si man but importanto, kodolesqe so mangav te kerav jekh butörri palal e açara aj tradicie le rromenqe and-i Rumùnia.

– Na-i sosqe! Açh Devleça!

– 3a Devleça, amà!a.

2. Alosaren thaj xramosaren e biprinzarde lava!

• <i>kàlca</i> - i pantalùna (<i>pantaloni</i>)	• <i>zuvlănqe</i> – <i>zuvlënqe</i> (<i>de femei, femeiesc</i>)
• <i>stadik</i> – pälärìa (<i>pălărie</i>)	• <i>i còxa</i> - i fista (<i>fusta</i>)
• <i>zabùno</i> - o pinžàko (<i>sacou</i>)	• <i>sumnakutne love</i> – gälbenură (<i>galbeni</i>)
• <i>kheră</i> – cizme (<i>cizme</i>)	• <i>zlàga</i> – cénă (<i>cercei</i>)
• <i>gàlbena</i> – žilta (<i>galbeni, galbene</i>)	• <i>nais tuqe</i> – palikerav tuqe (<i>îți mulțumesc</i>)
• <i>lùngo</i> – dîlgo (<i>lung</i>)	
• <i>lunžimos</i> – dîlgipen (<i>lungime</i>)	

3. Ambolden o tèksto gazikanes!

Îmbrăcămintea rromilor

În curte un băiat rrom vorbește cu un băiat nerrom. Băiatul nerrom îl întrebă pe băiatul rrom care este portul rromilor. Băiatul îi spune:

- Portul bărbaților rromi este format din: pantaloni, cămașă, pălărie, vestă, sacou, cizme bărbătești, pantofi bărbătești și paltonul de iarnă.

- Cum este cămașa bărbătească?

- Ea poate să fie albă, neagră, roșie sau de altă culoare.

- La fel este și la noi la nerromi!

- Tot așa sunt și pantalonii care pot fi negri, albi, roșii, gri, galbeni - ca și culoare - lungi sau scurți - ca și lungime - largi sau strâmți ca și lărgime.

- Eu am văzut că tinerii băieți au și pantaloni scurți, nu e așa?

- Așa este, doar că trebuie să știi că ei nu ies niciodată îmbrăcați așa în fața bătrânilor și a bătrânelor! Din respect, ei nu ies niciodată în fața lor nici atunci, de pildă, când sunt îmbrăcați numai în cămașă!

- Este frumos atunci când tinerii îi respectă pe bătrâni și pe bătrâne! Poți să îmi spui care sunt hainele ce le poartă femeile?

- Hainele femeilor rromi sunt: cămașa femeiască cu mânecile largi, baticul, rochia, sorțul, cizmele femeiești care pot fi cu toc înalt, fusta, gulerul rochiei, pantofii femeiești și, când vine iarna, sacoul femeiesc și paltonul.

- După cum eu observ, femeile au mai multe haine ca bărbații.

- Da, da ! Trebuie să știi că femeile au mai multe haine. Ele au multe podoabe, ca de exemplu: nasturi, bănuți din aur, cercei, șireturi - pe care femeile le împletesc în codițe - , panglici, șiragul cu galbeni, inele din aur și multe altele.

- Îți mulțumesc, prietene, pentru această informație, care pentru mine este foarte importantă, deoarece vreau să fac o lucrare despre tradițiile și obiceiurile rromilor din România.

- Nu ai pentru ce! Rămâi cu Dumnezeu!

- Du-te cu Dumnezeu, prietene!

4. Phenen palal sosθe del pes dūma ando kadava tèksto?

✚ Anda kadava tèksto vakārel pes palal e càle / e xurāvimata le rromenqe.

5. Save si ēl càle le rromane murśenqe?

✚ E cale e rromane murśenqe si: e pantalònură, o gad, i stadik, i bričără, o zabùno, e murśikane kheră aj tiraxa, e murśane papùca, e ivendesqi raxàmi.

6. Sar si o murśano gad?

✚ O murśikano gad śaj te avel parno, kalo, lolo vaj avere rangathe / kolorathe.

7. Sar si i kàlca?

✚ E pantalònură śaj te aven kale, parne, lole, gri, gàlbena (sar rang), lùngo vaj xarne (sar lunžimos), buxle vaj tang (sar buxlimos).

8. Sar si e kàlce le terne čhavenqe?

✚ E kàlce le terne čhavenqe d-ašti te aven vi xarne.

9. Sar inklōn von kana maśkar lenθe si e phure thaj e phură?

✚ Kana maśkar e terne čhave si vi phure thaj phură von na inklōn /sikaven pen and-e xarne kàlce.

10. Save si e càle le rromnănqe?

✚ E càle e rromane zuvlănqe si: o zuvlikano gad e buxle bajenča, o dikhlo, i ròkia, i kătrinca, e zuvlikane kheră, save śaj te aven bare patumenča, i còxa, o gùlero la rokăqo, e zuvlăne papùca vi, kana avel o ivend, o zuvlăqo zabùno vaj i raxàmi.

11. Save si e rromnănqe xurāvimata?

✚ Le rromnăn si len but xurāvimata: kočàka, sumnakutne love, zlăga, telără, save e rromnă khuven len and-el čhungră, pletèră, o śiro e galbeneča, e sumnakutne angrustă thaj but aver.

5.7. O raj Quijote vi o Sancho

1. Drabaren o tèksto!

O raj Quijote vi o Sancho

– Kana tu arakhes tut an-kasavo lacho *isipen* – phendās o raj Quijote – o devel te del tu’ vast aj mar tut, ke me durārav man.

O Sancho palemlias pes butăthe kasave sigipnaça, ke kuślāsas i kòza bute rukhenqi: odobor zoralo sasas o bifalipen andar savo vov ćugnārelas pes; thaj, dindoj jekh but zorali dab e ćugnāça and-o fāgo, vazdel pesqo vak aj ćingarel:

– Kathe merela o Sansón vi le savorre save leça si!

O raj Quijote siges naşlo ka-o baş le bezexale vakesqo aj ka-e bimilaqi dab la ćugnāqi aj, astarindoj o amboldino salivāri, kaj sasas lesqe, le Sanchosqe, sar ćugni, phendās lesqe:

– Te arakhel o devel, amal!a Sanche!a, ke andar o kamipen karing manthe tu te xasares tuqe tiro zivipen, kaj si tut trebutno k-aşti te pravares tire zuvlā aj tire ćhavorren: te azukerel i Dulcineea jekh aver maj lacho *trujalipen*, ke me ačhava and-e riga jekhe paşutne azukāripnasqe aj azukerava te lies tu neve zorā, aj kadja buti te agoril pes palal o ćajlövipen le savorrenqo.

– Dikh, kamle!ana raj!ana, te tire ućipnasqe kadja si tiro mangipen – dias anglal o Sancho -, te avel an-jekh lacho ćaso, thaj thov p-o murro dumo tiro *buxlo gad*, ke sem *sedārdo*, thaj na kamavas te şudrārav man, andar ke kadava si o nasulipen kaj azukerel le astarale punisarden.

O raj Quijote kerdās kadja thaj, ačhindoj and-o gad, ućhardās le Sanches, kaj sutās zi kana uştavdās les o kham, thaj palal palemline penqo drom, kaj von ačhavdenas penqe ka-o agor, and-jekh gav savo arakhele pes k-e trin lège kothar.

(o amboldipen and-i rromani ćhib kerdo kaθar o Geòrge Sarāu)

2. Alosaren thaj xramosaren e bipringarde lava!

• isipen – situàcia (situație)	• sedårdo - pherdo korposqe panènθar (transpirat)
• trujalipen – konžunktura (împrejurare, conjunctură)	• amboldipen - o nakhavipen (traducere)
• buxlo gad - poxtanesqo arakhno (mantie)	

3. Ambolden o tèksto gazikanes!

Don Quijote și Sancho

- Când tu te afli într-o astfel de situație - a zis Don Quijote - Dumnezeu să te ajute și luptă-te, că eu mă îndepărtez.

Sancho din nou se apucase de lucru cu o astfel de grabă, că dăduse jos coaja mai multor copaci: atât de mare a fost nepăsarea cu care biciuia; și, dând o lovitură foarte puternică cu biciul în fag, și-a înălțat vocea și a strigat:

- Aici va muri Samson și toți cei care sunt cu el!

Don Quijote repede a fugit la strigătul păcătoasei voci și la lovitura fără de milă a biciului și, prinzând căpăstrul întors pe care-l avea Sancho, ca bici, i-a zis:

- Să te păzească Dumnezeu, prietene Sancho, că din iubirea ta pentru mine să îți pierzi viața, de care ai nevoie să-ți poți întreține soția și pe copiii tăi: să aștepte Dulcineea o altă împrejurare mai bună, eu voi rămâne în zona unei așteptări apropiate și voi aștepta să capeți puteri noi și acest lucru să se sfârșească după placul tuturor.

- Uite, iubite domn, dacă Înălțimea Ta aceasta dorește –a răspuns Sancho, să fie în ceas bun, și pune pe spatele meu mantia ta, că sunt transpirat și n-aș vrea să mă răcesc, deoarece acesta este răul care așteaptă pedepsirea prizonierilor.

Don Quijote a făcut așa și, rămânând în cămașă, l-a acoperit pe Sancho, care a dormit până l-a trezit soarele, după care și-au reluat drumul care i-a dus până la sfârșit într-un sat care se afla la trei leghe de acolo.

(traducerea în limba rromani realizată de Gheorghe Sarău)

4. Phenen palal sosθe del pes duma anda kadava tèksto?

✚ Anda kadava tèksto vakårel pes palal o raj Quijote kaj sas jekh kavalèro thaj palal o Sancho, jekh simplo gavutno.

5. Tume so siklile andar o tèksto?

✚ Andar kadava tèksto d-aști te siklōvas ke na trebal te das amen marde nijekhvar.

✚ Ame trebal te maras amen vaś amare sune.

5.8. Rekapitulàcia

1. Phenen kana e avutne propozicie si éací vaj na! (Ć - éacíes, N - na si éacíes)!

i propozicia	si éací vaj na
✚ O subijèkto thaj o predikàto si e érutne propoziciaqe riga.	
✚ O atribùto thaj o komplemento si e érutne propoziciaqe riga.	
✚ O subijèkto sikavel kon vaj so kerel jekh àkcia.	
✚ O predikàto amboldel ka-o pučhipen „kon?”.	
✚ O atribùto amboldel ka-o pučhipen „so?”.	
✚ I sadi propozicia si kerdi nùmaj andar subijèkto thaj predikàto!	

2. Keren propozicie and-e save o subijèkto te avel sikavdo andar substantivo thaj andar pronòmbro!

o subijèkto si sikavdo andar	i kerdi propozicia
✚ khethano muršíkano substantivo	✚
✚ ververutno zuvlikano substantivo	✚
✚ zenutno pronòmbro, ka-o II-to zeno, butipen	✚

3. Keren propozicie and-e save o atribùto te avel sikavdo andar adžektivo thaj andar ginavni!

o atribùto si sikavdo andar	i kerdi propozicia
✚ buxlo rromano adžektivo	✚
✚ tang rromano adžektivo	✚
✚ i ginavni „dešuduj”	✚

4. Keren propoziție and-e save o komplemento te avel sikavdo andar e dine substantivură!

o komplemento si sikavdo andar	i kerdi propoziția
✚ o substantivo „mas”, ka-o gin jekhipen	✚
✚ o substantivo „pani”, ka-o gin butipen	✚
✚ o substantivo „thud”, ka-o gin jekhipen	✚
✚ o substantivo „angrustni”, ka-o gin butipen	✚

5. Ambolden and-i rromani čhib e avutne propoziție!

i propoziția and-i rumunikani čhib	o amboldipen and-i rromani čhib
✚ Noi avem treizeci și una de găște.	✚
✚ Copilul cumpără o carte cu povești.	✚
✚ El vrea să meargă în sat.	✚
✚ Ei sunt acasă, iar el este la școală.	✚

Sar san? So godšares ke maj trebal te siklős?

✚	
✚	
✚	
✚	
✚	

5.8. Rekapitulàcia

1. Phenen kana e avutne propozìcie si éaće vaj na! (Ć - éaćeş, N - na si éaćeş)!

i propozìcia	si éací vaj na
✚ O subijèkto thaj o predikàto si e sérutne propozìciaqe riga.	Ć
✚ O atribùto thaj o komplementò si e sérutne propozìciaqe riga.	N
✚ O subijèkto sikavel kon vaj so kerel jekh àkcia.	Ć
✚ O predikàto amboldel ka-o pučhipen „kon?”.	N
✚ O atribùto amboldel ka-o pučhipen „so?”.	N
✚ I sadi propozìcia si kerdi nùmaj andar subijèkto thaj predikàto!	Ć

2. Keren propozìcie and-e save o subijèkto te avel sikavdo andar substantivo thaj andar pronòmbro!

o subijèkto si sikavdo andar	i kerdi propozìcia
✚ khethano murşikano substantivo	✚ <u>O raklo</u> areslās k-i škòla pesqe phraleça.
✚ ververutno zuvlikano substantivo	✚ <u>I Malina</u> siklilās savorre poezie andar kadava lil.
✚ zenutno pronòmbro, ka-o II-to zeno, butipen	✚ <u>Tume</u> san e maj şukar vi godăver éhave!

3. Keren propozìcie and-e save o atribùto te avel sikavdo andar adžektivo thaj andar ginavni!

o atribùto si sikavdo andar	i kerdi propozìcia
✚ buxlo rromano adžektivo	✚ E <u>terne</u> éhave den pakiv le phuren.
✚ tang rromano adžektivo	✚ I <u>godăver</u> éhaj agorisardās o licèvo şukare rezultaturença.
✚ i ginavni „deşuduj”	✚ Le Isusos sas les <u>deşuduj</u> apòstolură.

4. Keren propoziție and-e save o komplemento te avel sikavdo andar e dine substantivură!

o komplemento si sikavdo andar	i kerdi propoziția
✚ o substantivo „mas”, ka-o gin jekhipen	✚ O dad kindăs <u>mas</u> , manro, anre vi kiral thaj avilăs khere. (so kindăs o dad?)
✚ o substantivo „pani”, ka-o gin butipen	✚ And-i Rumunîa, amen si amen but mineràla <u>pană</u> . (so si amen?)
✚ o substantivo „thud”, ka-o gin jekhipen	✚ Vov piel <u>thud</u> thaj xal manro, kiral vi avgin. (so piel vov?)
✚ o substantivo „angrustni”, ka-o gin butipen	✚ La čhaja si la sovnakutne <u>angrustnă</u> vi čenă. (so si la čhaja?)

6. Ambolden and-i rromani čhib e avutne propoziție!

i propoziția and-i rumunikani čhib	o amboldipen and-i rromani čhib
✚ Noi avem treizeci și una de găște.	✚ Amen si amen tranda thaj jekh papină.
✚ Copilul cumpără o carte cu povești.	✚ O čhavo kinel jekh lil paramičenča.
✚ El vrea să meargă în sat.	✚ Vov kamel te 3al and-o gav.
✚ Ei sunt acasă, iar el este la școală.	✚ Von si khere, haj vov si k-i škòla.

Sar san? So godšares ke maj trebal te siklôs?

✚

.....

✚

.....

✚

.....

✚

.....

✚

.....

5.9. Evaluàcia

1. Pheren e cúce thana e trebutne alavença!

- + E sérutne propoziciae riga si
- + E sekundàro propoziciae riga si
- + O subijèkto sikavel
- + O subijèkto amboldel ka-e pučhimata
- + O predikàto sikavel
- + O predikàto amboldel ka-e pučhimata

2. Keren propozìcie and-e save o subijèkto te avel sikavdo andar substantìvo thaj andar pronòmbro!

o subijèkto si sikavdo andar	i kerdi propozìcia
+ khethano zuvlikano substantìvo	+
+ ververutno muršikano substantìvo	+
+ zenutno pronòmbro, ka-o I-to zeno, butipen	+

3. Keren propozìcie and-e save o atribùto te avel sikavdo andar adžektivo thaj andar ginavni!

o atribùto si sikavdo andar	i kerdi propozìcia
+ buxlo rromano adžektivo	+
+ tang rromano adžektivo	+
+ i ginavni „biš thaj star”	+

4. Keren propozicie and-e save o komplemento te avel sikavdo andar e dine substantivură!

o komplemento si sikavdo andar	i kerdi propozicia
✚ o substantivo „manro”, ka-o gin jekhipen	✚
✚ o substantivo „luludî”, ka-o gin butipen	✚
✚ o substantivo „grast”, ka-o gin jekhipen	✚
✚ o substantivo „kher”, ka-o gin butipen	✚

5. Ambolden and-i rromani čhib e avutne propozicie!

i propozicia and-i rumunikani čhib	o amboldipen and-i rromani čhib
✚ Noi suntem elevi la aceeași școală.	✚
✚ Voi aveți profesori foarte buni.	✚
✚ Ei doresc să citească acele cărți.	✚
✚ Fratele meu este prieten cu fratele tău.	✚

5.9. Evaluàcia

1. Pheren e ćúće thana e trebutne alavenća!

- + E śerutne propoziciaqe riga si o **SUBIJÈKTO** thaj o **PREDIKÀTO**.
- + E sekundàro propoziciaqe riga si o **KOMPLEMÈNTO** thaj o **ATRIBÙTO**.
- + O subijèkto sikavel **kon** kerel i àkcia vaj palal **so** vakàrel pes and-i propozìcia.
- + O subijèkto amboldel ka-e pućhimata **KON?** vaj **SO?**
- + O predikàto sikavel **so** kerel o subijèkto.
- + O predikàto amboldel ka-e pućhimata: **so** kerel?, **so** phenel pes palal o, i, e ...?.

2. Keren propozìcie and-e save o subijèkto te avel sikavdo andar substantivo thaj andar pronòmbro!

o subijèkto si sikavdo andar	i kerdi propozìcia
+ khethano zuvlikano substantivo	+ I edukàcia si but importànto vaś savorre manuśa. (so si importànto vaś...?)
+ ververutno murśikano substantivo	+ David kindās jekh dinipen pesqe amalesqe? (kon kindās jekh dinipen?)
+ zenutno pronòmbro, ka-o I-to zeno, butipen	+ Ame sam but lośale sosθar linām laće rezultàtură k-i olimpiàda. (kon si lośale?)

3. Keren propozìcie and-e save o atribùto te avel sikavdo andar adžektivo thaj andar ginavni!

o atribùto si sikavdo andar	i kerdi propozìcia
+ buxlo rromano adžektivo	+ Lesqi tikni phen gelās lenća and-i ekskùrsia.
+ tang rromano adžektivo	+ O godăver ćhavo si but laćho k-i matemàtika.
+ i ginavni „biś thaj śtar”	+ Len si len biś thaj śtar gurună.

4. Keren propozicie and-e save o komplemento te avel sikavdo andar e dine substantivură!

o komplemento si sikavdo andar	i kerdi propozicia
✚ o substantivo „manro”, ka-o gin jekhipen	✚ Vov dinăs le éorrenqe <u>manro</u> , arro, ulèjo, lon, kolompîră vi pani. (so dinăs?)
✚ o substantivo „luludî”, ka-o gin butipen	✚ Si şukar kaj e murşa te kinen <u>luludă</u> le zuvlănqe. (so te kinen?)
✚ o substantivo „grast”, ka-o gin jekhipen	✚ Vov ingerdăs <u>le grastes</u> p-i umal te xal éar. (kas ingerdăs?)
✚ o substantivo „kher”, ka-o gin butipen	✚ Von kamen te vazden şukar vi bare <u>khera</u> . (so te vazdel?)

6. Ambolden and-i rromani éhib e avutne propozicie!

i propozicia and-i rumunikani éhib	o amboldipen and-i rromani éhib
✚ Noi suntem elevi la aceeași școală.	✚ <i>Ame sam siklövne k-i sakodoja škòla.</i>
✚ Voi aveți profesori foarte buni.	✚ <i>Tume si tumen but laéhe siklărne.</i>
✚ Ei doresc să citească acele cărți.	✚ <i>Von kamen te drabaren kodola lila.</i>
✚ Fratele meu este prieten cu fratele tău.	✚ <i>Mirro phral si amal tire phraleça.</i>

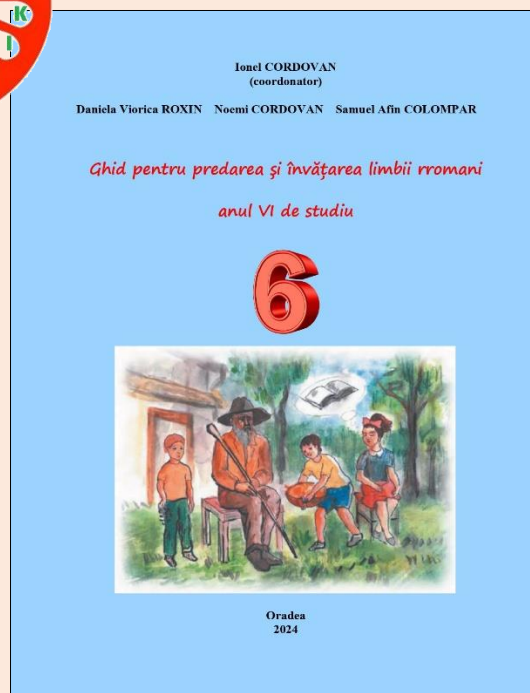
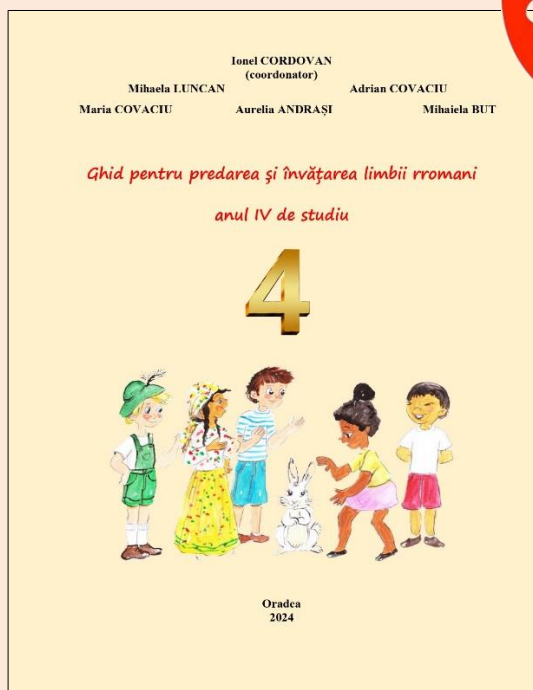
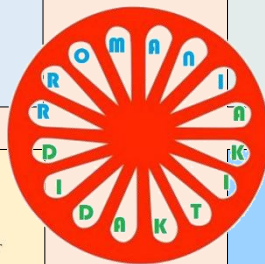
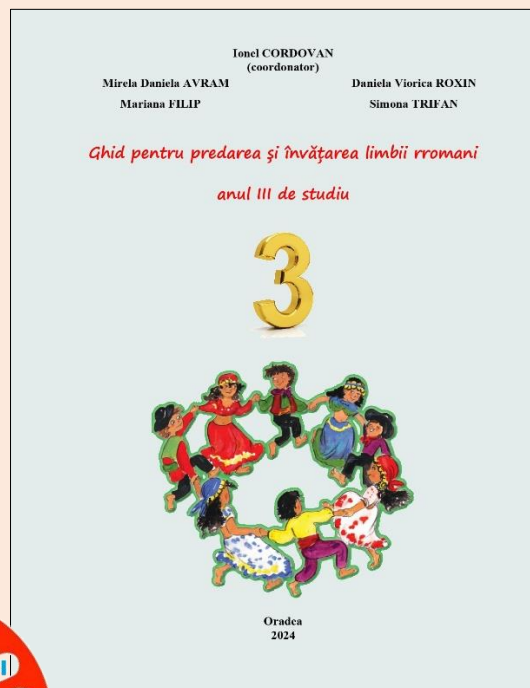
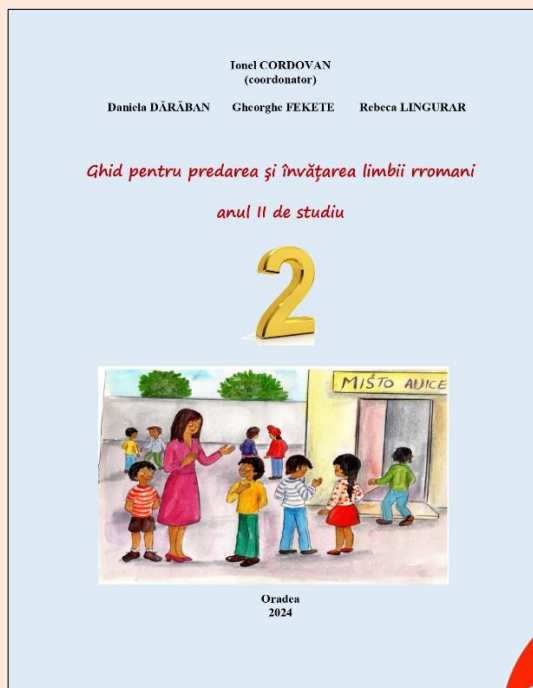
BIBLIOGRAFIE

1. CORDOVAN, Ionel, SARĂU, Gheorghe, BAICU, Mariana, CORDOVAN, Noemi, ROXIN, Daniela, AVRAM, Mirela, 2020, *Ghidul profesorului de limba rromani*, Oradea: Editura Print Expert, 304 p.
2. CORDOVAN, Ionel, SARĂU, Gheorghe, CORDOVAN, Noemi, BAICU, Mariana, 2017, *Ghidul profesorului de limba rromani*, Oradea, Editura Primus, 277 p.
3. CUCOȘ, Constantin (coord.), 1998, *Psihopedagogie pentru examenul de definitivare și grade didactice*, Iași: Editura Polirom.
4. IUCU, Romiță, 2001, *Instruirea școlară*, Iași: Editura Polirom.
5. IUCU, Romiță, MANOLESCU, Marin, 2001, *Pedagogie*, București: Editura Fundației „Dimitrie Bolintineanu”, 332 p.
6. MANOLESCU, Marin, 2002, *Evaluarea școlară - un contract pedagogic*, București: Editura Fundației „Dimitrie Bolintineanu ”, 248 p.
7. NEACȘU, Ion, 1999, *Instruire și învățare*, București: EDP.
8. SARĂU, Gheorghe, CORDOVAN Ionel, 2022, *Limba și literatura maternă rromani. Manual pentru clasa a V-a. E dajaqi rromani čhib vi i literatūra (pustik vaś i panzto klăsa)*, București: Editura Sigma, 144 p.
9. SARĂU, Gheorghe, 2006, *Dicționar rrom-român*, București: Editura Sigma, 224 p.
10. SARĂU, Gheorghe, 2012, *Dicționar român-rrom*, București: Editura Sigma, 288 p.
11. SARĂU, Gheorghe; CORDOVAN, Ionel; 2016, *Ghid de conversație român – rrom – englez – maghiar*, Oradea: Editura Primus, 188 p.
12. *Programa școlară pentru disciplina *Limba și literatura maternă rromani, clasa a V-a*, MEN, București, 2017.
13. *<https://www.youtube.com/@RromaniDidaktika>

Ghid pentru predarea și învățarea limbii rromani anul V de studiu

Din aceeași colecție

ISBN

